TÁJ ZATÁJ

XVI. évf. 11. sz. 1962. november Ára 2 Ft

A DÉL-MAGYARORSZÁGI ÍRÓCSOPORT LAPJA

Tudományegyetem Irodalomtörténeti Szeged

Csetri Lajos:

A KISREGÉNYRŐL

Az egyre növekvő mennyiségű kisregénytermés méltán vonta magára hazánkban is az irodalom elméleti kérdéseivel foglalkozók figyelmét. Az az érdekes és az adott körülmények között színvonalas vita, amely legutóbb az Írószövetségben zajlott le, ezt a fokozott érdeklődést mutatja. Diószegi András előadása aránylag gyors elméleti reagálás egy olyan műfaj problémáira, mely nálunk lényegében csak az utóbbi években honosodott meg és lett népszerűvé. Érdeme történeti szemlélete és az az anyagszerű alaposság, amellyel a vizsgálata körébe tartozó irodalmi jelenségeket feltárja és értékeli. Még bizonyos mértékig azt is érdemének lehet tekinteni, hogy anyagán úgyszólván csak irodalomtörténeti munkát végez és nem törekszik elhamarkodott műfajelméleti megállapításokra. Ezzel elkerüli azt a veszélyt, hogy egy kialakulóban levő műfaj körét nagyon szűk határok közt vonja meg. Ugyanakkor ebből adódik beszámolójának legnagyobb hiányossága is, mely egyúttal szimptomatikusan világít rá műfajelméletünk jelenlegi helyzetére és gyöngeségére: a kisregény műfaji meghatározására alig fordít figyelmet. Az a majdnem kizárólag tartalmi szempontú elemzés, amely a formai sajátosságokat csak futólag érintve a mai magyar kisregény genezisét úgyszólván csak társadalmunk fejlődésének új jelenségeiből akarja levezetni, jelentős hozzájárulás ugyan az eredet kérdéseinek megmagyarázásához, de még azt sem magyarázza meg teljesen, a műfaji sajátosságok körülírásához pedig — mint a vitában több hozzászóló is megállapította — alig járul hozzá. Diószegi lényegében elfogadja a szerzők műfajjelölését, és minden művet elfogad kisregénynek, amit a szerző vagy a szerkesztők annak neveznek, vagy amit terjedelme miatt ebbe a kategóriába lehet sorolni. Nagyon is megértem dilemmáját; az előttünk fekvő kisregények annyira heterogén, tartalmi világnézeti és művészi módszerbeli sajátosságaikat tekintve annyira eltérő törekvésű világából jellemző műfaji jegyeket kiemelni föltétlenül azt jelentette volna, hogy a művek egyik csoportja alapján kell megvonni a műfaji határokat és más, kisregénynek tartott műveket ki kell utasítani a műfaj határain kívülre. Ez viszont olyan normatív beavatkozást jelentene a műfaji határok kérdésébe, esetleg az irodalom fejlődésének menetébe is, amit — éppen a közelmúlt szomorú tapasztalatainak ismeretében — talán jobb is elkerülni. Mégis, talán nem ártott volna a külföldi műfajelméleti irodalom tapasztalatainak alaposabb felhasználásával legalább a kisregény néhány gyakori változatának műfajelméleti körülírását megkísérelni. Hisz a kisregény, főként Nyugaton, de az utóbbi időben a szocialista tábor országaiban is menynyiségileg túlsúlyba jutó prózai epikai műfajjá vált, és több évtizedes nyugati múltjának már jelentős elméleti irodalma is van. S szerintem, ha a magyar kisregény genezisét kutatjuk, saját történelmünk 1956 utáni alakulásán kívül nem lehet mellőzni, mint majdnem egyenrangú tényezőt, a dogmatikus korszak szintén hermetikus elzártsága után hirtelen betóduló kortársi világirodalom hatását. Hogy 1956 utáni kisregénytermésünk legreprezentatívabb műveit nemcsak a két világháború közötti urbánus-pszichoanalitikus kisregényre, hanem még az 50-es évek elejének morális problematikájú műveire is alig lehet visszavezetni, ennek okát jórészt ebben a világirodalmi hatásban kell keresnünk; abban, hogy a Horthy-korszak reakciós majd a dogmatizmus korszakának politikailag ellenkező előjelű, de művészileg sok tekintetben szintén konzervatív ízlése után végre hazánkba is betörhettek a modern kor jellegzetes műformái, köztük a kisregény is.

Úgy érzem, hogy az irodalomtörténeti és az irodalompolitikai kérdésfeltevést sürgősen ki kell egészíteni a műfajelméleti megközelítéssel is, ezért elsősorban ehhez szeretnénk néhány adalékkal hozzájárulni, felhasználva a dél-magyarországi írócsoport október 2-i szegedi kisregényvitájának tanulságait is. Először mégis a genezis kérdésére kell visszatérnem, mert ennek tisztázása nélkül még azt is nehéz eldönteni, vajon egyáltalán jogosult-e az új műfaji megjelölés használata a hagyományos prózai epikai műfajelnevezések mellett. Hisz sokan vannak, akik a kisregény műfaji körülírhatóságát, a novella, elbeszélés és regény mellett önállósuló formai sajátságait egyszerűen tagadják. Irodalomelméletünk ugyan korábban is felfigyelt bizonyos terjedelmi változásokra, melyeknek a társadalmi folyamatokkal való szoros kapcsolatát is észrevette. Már Lukács György is több helyen utal arra, hogy az életanyag gyors változása, átalakulása következtében a kis epikai műfajok terjedelemben megnőnek, a regény megrövidül és elveszti kizárólagos epikus jellegét, fokozódnak benne a drámai sajátosságok. Ő azonban mindebben a hagyományos műfajok némi eltolódását, korszerű változatainak kialakulását látja, a kisregény elnevezést inkább mennyiségi, mint minőségi értelemben használja. Tolsztoj nagy epikus korszaka után írt, drámai korszakára jellemző és drámairói tevékenységével párhuzamosan születő nagyszerű kis-epikai műveire, az Iljics Iván halálára, a Kreutzer-szonátára és a Hadzsi Muratra is legfeljebb a hosszú novella, hosszú elbeszélés megjelöléseket használja. Pedig azt hiszem, körülbelül itt és Maupassant-nál lehet először tetten érni azt a minőségi változást, amely az új műfaj kialakulásához vezetett. Mint ahogy a kisregénnyel párhuzamosan kialakuló és sok rokonvonást felmutató short story és a tárca-novella — mint a kis-epikai műfajok modern változatai — is körülbelül a múlt század utolsó harmadára és a századfordulóra fejlődnek ki. Persze, még mindig kérdéses, hogy a regény eme modern és rövid változata létrehozott-e annyi *minőségi* jellegű változást, hogy ennek alapján új műformáról beszélhessünk. Hiszen azok a tulajdonságok, amelyekre Diószegi is rámutatott, az első-rendű *morális* érdeklődés, a *drámaiság* és az *intellektualizmus,* sőt — hozzátenném — a *lírai* elemek megerősödése is, mindezek nem tulajdonságai-e a kisregény divatjának időszakában a regényeposzoknak és a nagyobb terjedelmű regényeknek is? Nem véletlen, hogy a kisregény műfaji sajátságainak és stílusának kialakulásához oly nagy mértékben hozzájárult Hemingway erősen lírai epikája, pedig regényeinek legtöbbjét terjedelmileg aligha lehet a kisregények közé sorolni. Hogy csak a lírai elemek mellett maradjunk, a szovjet irodalomban például a nagyobb társadalmi és a szabadabb szellemi mozgás idején, a 20-as években, a Nagy Honvédő Háború korában és a dogmatizmus korszakát követő »olvadás« idején, amikor virágzott a kisregény, a nagy epikai formákban is erőteljesen jelentkezik a lírai elem, míg a dogmatizmus korszakában a kisregény pangása mellett a lírai elemeket is módszeresen irtják az epikai művekből. (Az más kérdés, hogy az alapokban, az elvi előfeltételekben mennyi a lírai, a szubjektivizáló elem.) Ilyen kétségtelen párhuzamok még nehezebbé teszik, hogy *lényegi* jegyeket találjunk a kisregénynek más epikai műfajoktól való elhatárolására. Hogy ilyen jegyeket mégis találhassunk, a genezis magyarázatában is mélyebbre kell hatolnunk.

Mi hozta létre a rövidebb epikai műfajok virágzását a századfordulóra? Vajon visszaesést jelent-e ez a rövidülés, az epikai fölény, az olimposzi tisztánlátás elvesztése? Ezek a fő kérdések az eredet nyomozása, majd a kialakultak értékelése során. S a megtalált válaszok részben már a műfaji sajátosságokra is felelnek. A modern prózai műforma-változatok kialakulását nagyrészt megma-

(Folyt. a 11. oldalon.)

BEDE ISTVÁN: MARTINÁSZOK

TAMASI MIHÁLY:

Az emberiség sorsfordulója

Gyermekkoromban csak így emlegették a Tanácsköztársaságot: »a kommün«. Ha beszéltek róla, ezt mondták: »a kommün alatt« ez és ez történt. S valahogy átmelegedtek az úri világ nyomasztó számkivetettségében megszürkült paraszti tekintetek, s éreznem kellett, hogy ez a kommün nagyon nagy, világraszóló dolog lehetett. A félig elejtett szavakból a ragaszkodás, a bizakodás forró árama ízzott felém.

Pedig a kommünről, a Magyar Tanácsköztársaságról nemcsak szép, lelkesítő dolgokat mondtak el. Az úri világ feletti győzelem helyi eseményei keveredtek néha az egyenesen bosszantó, vagy nevetséges dolgokkal. Nevetve, s kis enyhe megbocsátó öngúnnyal mesélték például, hogy a csupa egyszerű napszámosemberből álló direktórium sót és cukrot osztott a falu nélkülöző lakosságának, mivel a közellátásban súlyos nehézségek támadtak. Előre kicsomagolták a családoknak az igazságos adagot, nehogy valami szabálytalanság történjék. A csomagokra pontosan ráírták, hogy melyik kié, de nem ám hivatalosan, hanem úgy, ahogyan maguk közt szólítani szokták egymást. Kiss János helyett azt írták, hogy Kiss Jani, Szabó Tóni helyett, hogy Szabó Tóni és így tovább.

Annyi év után megmosolyogták ezt a kis epizódot, de megbocsátó mosolygással. Mert azért ebben a megtörtént esetben is tükröződik a szabadságot kivívott nép, az önálló történelmi cselekvés magaslataira emelkedett nép önbizalma, törhetetlen forradalmi akarata, hogy minden bajon, nehézségen átvágja magát. S ez volt az, ami a kommünről szóló elbeszélésekből mindig megkapott.

A »magyar kommün« a Nagy Októberi Szocialista Forradalom édes gyermeke. A dolgozó emberek tudatos forradalmi akaratot a világ első győztes szocialista forradalmának, a népet uralomra juttató Nagy Októberi Szocialista Forradalomnak a példájából merítették.

Immár 45 év telt el azóta, hogy az agyongyötört és elnyomott, a földig alázott orosz munkások és parasztok, a kizsákmányolt dolgozó tömegek döntő rohamra indultak a kizsákmányolás és elnyomás kegyetlen, igazságtalan világa ellen, s új, sorsdöntő fordulatot adtak az egész emberiség fejlődésének. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom dátuma — 1917. november 7-e — az egész emberiség életének legdöntőbb dátuma, az emberi nem fejlődésének legfontosabb mérföldköve.

Az a közel fél évszázad, ami az Októberi Forradalom óta eltelt, nem nagy idő az emberiség fejlődésében, de ma már a Föld lakosságának több mint egyharmada építi a szocializmust.

Sőt talán nem is vétünk a történelmi igazság ellen, ha azt állítjuk, hogy a nép forradalmi energiáinak soha nem látott felszabadításában van a Nagy Októberi Szocialista Forradalom nagyszerűsége, s ez a forrása a szocializmus legyőzhetetlen erejének és végső diadalának is. A történelmi fejlődés szükségszerűsége fejeződik ki ebben, de Lenin géniuszának, a Bolsevik Párt, a kommunista pártok forradalmi tetterejének, irányító kezdeményezésének is megvan benne a kellő szerepe.

A mérhetetlen népi tömegek sodró lendülete, ellenállhatatlan elemi erejű törekvése a jobb, az igazságosabb élet után tette erőssé a világ első, igazán népi hatalmát, a szovjet hatalmat.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom azonban nemcsak a népszabadságnak, a proletárdemokráciának a szülője, nemcsak ilyen értelemben teremtette meg a dolgozó tömegek igazi felszabadulásának és felemelkedésének korszakát, hanem azzal is, hogy az ember, az egyes ember számára is meghozta az igazi emberré válás, az igazi emberi fejlődés tág lehetőségeit. Marx Károly forradalmi tana éppen abból indul ki, hogy a magántulajdon, a kizsákmányoló társadalmak korszakában az ember, a dolgozó ember nem lehet igazán ember. Képességei, lehetőségei, emberi törekvései nem válhatnak valóra. A kizsákmányolás rendszere, ez a rajta, a munkáján uralkodó külső, vak erő éppen azt korlátozza, azt fordítja visszájára, ami benne emberi.

A munka, a tudatos alkotómunka emelte ki az embert az állatvilágból, tette emberré. Ez volt az emberi nem fejlődésének első döntő

(Folyt. a 2. oldalon.)

Andrássy Lajos:

SZIGORÚ MEGROVÁS

Most ölni tudnék! Ölni! Zúg a vér
agyamban! S rándul, roppan az ideg
a gyomorszájban! Indulat facsar
már fogcsikorgatóan görcsöket:
s még egyre ömlik, bugyborog a szó
szesztől büdösen szádból, mint okádék,
nyüszítesz, mint a felrúgott kuvasz
és ordítsz, mint a tébolyult! Ki rád néz,
csak undort érez már! S én, tétlen ostoba,
még hallgatom, hogy ömlengsz; vélt magaddal
az égig rángva fel — »nem értett«, »félretúrt«,
a »mellőzött«, az »egyetlen igaz«-ként!
Az igazként, ki mindenütt jelen volt
valahol is csak győztünk! — »s lám, mivé lett!?«
»Pedig akik most fenn vannak!...« — S gyalázod
a becsületben most is értünk, s érted!
a rangot, tollat, fegyvert, hivatalt
töretlen hordó egykor-társakat,
hogy roggyantan, ki tőlük lemaradtál,
— s hogy fel nem érhetsz már, hová jutottak,
lerántva őket vélük mérd magad!
S még hallgatom! S még nem vágtam szemedbe...
Csak számolom, hogy lesz-e még erőm
az embert látni benned, aki voltál
s aki lehetnél?! — S azt, a délelőtt
még higgadt fejjel jól emlékező
valóban-társat?!... Mert e hencegő,
vérlázítóan csalt, lopott erények,
s harsogva fröcskölő hazugságok mögött
(mértebb szavaknak én nem engedek,
ha szentesítést tőlem esdekelsz is!)
korább-magadra már nem ismerek.
Nem voltál nagy, de egy voltál közöttük,
a büszke korban, s ezt becsülheted,
mert helytálltál! — S hogy nem lettél miniszter?!
te nem lettél, — de lett k ö z ü l e t e k
S most Júdás-pénzű szesz fölött rikácsolsz
pucér fenékkel, s toldod múltadat?!
Tán elhiszik, hogy mind lehettél volna?
Röhögnek, nézd, míg fröccsbe fojtanak!
A cimboráid!... Cirkuszpublikum!
Játszol te itt? Hogy megtapsoljanak?!
Ha ez volnál csak már — magadnak rongya:
még légy erős — és köpd szemen magad!

Állj fel! Nem ütlek meg, de e z elég volt!
Kétlábon járj, s ne mint a redves állat,
nyüszítve! Pfuj! — S vélt sérelmek miatt!
Most, hogy megannyi t ö p r e n g ő kutat
»kétfrontosan« legalább k é t barátot:
(deklasszáltat, s egy párttag másikat)
akik lehetnek v é r s z e r i n t barátok
s kik ö n m a g u k b a n sem erőtlenek
egymás arcába mégse sújtsanak!
Csak akik csúsznak — s másznak, mint a rákok,
s így minden lépést elszámítanak,
kiket zabálnak önző érdekek
felfalva, mint a férgek, férgeket,
— s okát tudják, ha mögöttem kiköpnek —
az úristenit; a z o k n y ö g j e n e k!

Az emberiség sorsfordulója

(Folyt. az 1. oldalról.)

állomása. A munka azonban, amely az ember, az emberiség teremtője és az emberi haladás forrása, az osztálytársadalmak viszonyai között egyben az ember leigázásának, megnyomorításának, az emberben élő emberi célok és törekvések elembertelenítésének eszköze, az embernek önmagától való elidegenedésének okozója.

Ma a szocializmusban az emberi munka ilyen kettőssége, ilyen kegyetlen ellentmondása megszűnik, feloldódik. A munka valóban harmonikus, emberi alkotómunkává válik, amelyben az ember legbensőbb és legmélyebb emberi törekvései, céljai akadálytalanul kifejezésre jutnak, képességei szabadon kibontakoznak. *A szocializmus világa az a világ, amelyben az ember igazán embernek érzi magát. A szocialista, a kommunista társadalmi rendszerben az ember igazán emberként élhet.*

A szocializmus és a szabadság elszakíthatatlan egymástól, mély belső szükségszerű összefüggés áll fent közöttük. Az út a szocializmushoz, a nép szabadságának kivívásán át vezet, s a szocializmus teremti meg a nép igazi szabadságát, az igazi demokráciát. De a szocializmus sorsa, a szocialista és a kommunista társadalom felépítésének sorsa is elsősorban attól függ, hogyan fejlődik, erősödik, terebélyesedik és mélyül, hogyan nyer igazi tartalmat a népszabadság, hogyan bontakoznak ki a néptömegek egészséges alkotóerői.

Éppen ezért tiszteletre méltó az a politikai és emberi bátorság, amellyel az SZKP új vezetősége szembeszállt a nép egészséges erőit gúzsba kötő sztálini személyi kultusszal, de tudnunk kell azt is, hogy ez szükségszerű volt, hiszen a szocializmus továbbfejlődésének érdekei, a szocializmusért vívott küzdelem életbevágó szükségletei ezt elkerülhetetlenné tették.

A szocializmusban érvényesülő szabadság elsősorban nem a politikai pártok tevékenységére épülő parlamenti demokrácia szabadsága. Nem tagadjuk a parlamenti demokrácia bizonyos pozitívumait, korlátozott szabadságtartalmát, de nem felejtjük el, hogy a parlamenti demokrácia szabadsága csalóka szabadság, valójában csak a gazdasági hatalommal rendelkező osztályoknak nyújt szabadságot. A szocializmus világában a nép tényleges és teljes szabadsága valósul meg, amikor valóban a nép dönt az ország irányításának legfontosabb kérdéseiről.

Kongresszusra készülő pártunk őrködik a nép szabadságán, politikája minden vonatkozásban a nép érdekeit szolgálja. Országunkban a Nagy Októberi Szocialista Forradalom szelleme maradéktalanul érvényesül.

Somogyi Horváth László:

ÍME AZ EMBER

Csak a tárgyak
azok zuhantak térdre köréd
s tested örököseiként
éhes karokkal
kinyúltak érted az elemek mind
hisz törvényeik szerint
rokonod lett a hidrogén is

valami iszonyú csendet kapartál
dombként magadra
te már csak fekete báb
és nem volt tovább
csak én égtem rá a pillanatra
s árnyékomat az időről fel nem mossátok
akárcsak azét a kilencét
a Yorodzsuyó híd köveiről
mert a túlsó parton
a negyedik halmazállapot
szabályai szerint mentek a dolgok

az értelem láncai szétlazultak
a gondolatok részeikre hulltak
s beomlott kútjából a cserepes szájnak
az utolsó hang is kimenekült

ó te kialudt parázs
hát elszakadt tőled a láng is
s visszafordultak a fények
s reccsenő üvegkaróként csaptak le ránk
akik már sírni sem tudtunk
mert ólomnál tonnásabb lábaival immár
torkunkon toporgott a kegyetlen kín

öltsétek hát rám az ünneplő tisztát
ti élők
hogy az irgalmas őrület órái után
méltó külsőben szólhassak róla
íme az ember aki apám volt
íme az Ember!

Bertolt Brecht:

A GONOSZ ARCKÉPE

Szobám falán függ egy japán fametszet,
Egy gonosz démon arannyal festett arcképe.
Ha ránézek, sajnálnom kell:
Hogy kidagadnak homlokerei, jelezve,
Milyen megerőltető dolog gonosznak lenni.

Csanád Béla fordítása

Bárdos Pál:

LÉPCSŐK

Hűvös a csend az igazság templomában. Az előcsarnok kongva veri vissza a lépést. Egy asszony ténfereg be az ura karján, arra támaszkodik, különben elesne. Sose járt még a törvényszéken, nem lopták el az óráját a strandon, és semmiféle ügyben tanúnak nem hívták. Nem dolgozott soha itt a barátnője, s nem keresett senkit szobáról szobára. Sose járt még a törvényszéken. Most idéző hívta. Idézés bűnügyben.

Kint rügyet bontottak a fák. Az ég is megmosdott a márciusi hóban, meg is szépült tőle. Bent félhomály és hűvös, és márványoszlopok és lépcsők. Közepüket kikoptatták a lábak. Lépcsők egymásutánja, mint órákban a percek, mint életben az órák, mint életek az örökkévalóságban.

A két kis ember összenéz az oszlopok alatt. Karjuk összepréselődik, mint talán soha. A két kis ember indul fölfelé az ég, a felhők és oszlopok alatt.

ELSŐ LÉPCSŐ

Erzsi nagyon szerette az estét. Arra, feléjük a sötétedéssel elcsöndesült a város. Szerelmesek sétáltak az ablakuk alatt, valahol gyerek sírt, rádió hangja rémlett messziről. És semmi más, csak csönd. Ültek az asztalnál, előttük az étel, s lassan beszélgetve vacsoráztak. Reggel futva ettek, utcán, villamoson. Délben az üzemben, csak nagyritkán együtt, legtöbbször jókedvű és hangos társaságban. Hanem a vacsorát azt nagyon szerették. Olyankor kiömlött belőlük a sok szó, mindennapjuk gondja. Lehetett mesélni a kolléganőkről, arról, hogy hogy tettek egeret a főszakács zakója zsebébe, mi van az újságban, milyen filmet adnak, lesz-e prémium és kell-e a reggeli hűvös ellen sálat tenni a nyakába.

Akkor este is így beszélgettek ketten, s eszébe jutott Erzsinek a levél.

— Te, írtak a tanácstól. Hogy szerezzük be télire a krumplit, mert később nem adnak.

Az ura gombócot gyúrt a kenyérbélből, gurigatta egyik tenyeréből át a másik tenyerébe. Aztán fölállt, nyújtózkodott egyet, ásított is nagyot, s elnevette magát.

— Bocsáss meg, úgy elálmosodtam... Ő még tett-vett, el is mosogatott, sokáig csobogott a fürdőszobában, harisnyáját mosta, aztán hálóingbe ment be az urához. Az már félig aludt.

— Dehogy alszom, édes. A krumpliról beszéltél. Hát csak vegyétek meg gyorsan az egészet, nehogy lemaradjunk. Mindig nekem rágják úgyis a fülemet, ha nem ízlik odabent az ebéd.

Erzsi csak nevetett. Ő, aki sohase főzött odahaza, minden baj nélkül vezette a gyárban az üzemi konyhát. Sok roszszat az ura se hallhatott felőle.

Aztán ő is bebújt a jó meleg ágyba.

MÁSODIK LÉPCSŐ

... és kevés volt a krumpli. Nem termett elég, rossz volt az elosztás, alig lehetett kapni. Bejárta a várost, mindenütt kereste. Nyíltak előtte ajtók, és csukódtak ajtók. Nyíltak tenyerek előtte kézfogásra, tárultak tenyerek tanácstalanul. Elmondta mindenütt, nagyüzemi konyha, mit esznek a télen, ha nem kapnak krumplit. Szaladt fűhöz-fához. Itt kapott húsz kilót, amott ötven kilót. Hol sírt, hol könyörgött, hol az asztalt verte. Összeszedte mégis mindet, amennyi csak kellett. Volt közte rózsakrumpli, volt ott rosszabb fajta, de mindegyik kilóját kínlódással, lótással-futással szerezte. S a sok szaladgálás, könyörgés és sírás, lám, nem volt hiába.

Amikor lehányták a temérdek krumplit a teherautókról, akkor könnyebbült meg a lelke valahára. — Ezen is túl vagyok — sóhajtott magában.

HARMADIK LÉPCSŐ

Pedig csak akkor kezdődött. Soha még ilyen mennyiséget nem tároltak, egyszerűen nem volt hová tenni. A raktárba nem fért, kérni kellett hozzá helyiséget.

Az igazgató először kinevette.

— Ne vicceljen, elvtársnő! Még hogy raktárhelyiséget... Hát honnan a fenéből?!

— Padlásra, pincébe, akárhová...

— Ugyan kérem! Lássa be, hogy ez lehetetlen. Tudja jól, ha késik a szállítás, a készárut se tudjuk hová tenni. — Kis alacsony, kopasz ember, örökké izegmozog, szeme körül is ugrálnak a szarkalábak — különben is utálom a krumplit.

Erzsit nagyon bántotta ez az értetlenség, de igyekezett jó arcot vágni.

— Van, aki szereti. Például én is.

— Szereti, szereti de mit szeret rajta. Evett volna évekig csak krumplit meg krumplit... Mit tudják azt maguk: hogy volt valamikor. Tudja például maga, nagy konyhafőnök, mi az a bundás gombóc?

— Hogyne — mosolygott kényszeredetten Erzsi —, tudom. Hajában főtt krumpli.

— Nahát, azért. Inkább jó főzelékek kellenek. Abban van vitamin. Meg hús, persze. Az a vadas is tegnap... lehetett volna kicsit savanykásabb.

— Igen, néha megesik... De valami helyiség...

Az igazgató fölállt, becsapta a fiókját és rázárta a kulcsot, mint aki jelzi, hogy ő nagyon elfoglalt ember, ezer dolog vár rá, hagyják őt békén ezzel az egésszel, nem is rá tartozik, raktár nincs, és csináljanak azzal az átkozott krumplival, amit akarnak. De Erzsi nem azért kínlódott annyit a beszerzéssel, hogy most ilyen egykönnyen hagyja magát lerázni.

— Igazgató elvtárs, értse már meg, mit szólnak a dolgozók, ha nem lesz rendesen ebéd! Könnyű így elintézni az embert! Panaszkodni a kosztra mindenki tud, de ha segíteni kell, senki se segít. Így gondoskodunk az emberekről? Mit ér aztán a legszebb taggyűlés is, ha közben mindenkinek korog a gyomra! Vegye tudomásul: a legközelebbi taggyűlésen felszólalok, és kipakolom ezt az egész huzavonát. Mert ez politikai kérdés.

— Maga ne oktasson engem arra, mi a politikai kérdés és mi nem — próbált szigorú maradni az igazgató, de tulajdonképpen derült magában, olyan mulatságos volt, ahogy a fiatalasszony mérgelődött azért a vacak krumpliért. — Eleget ült itt a nyakamon. Kap helyiséget, a fene azt a krumplit! És hagyjon engem békén, maga konyhapolitikus!

NEGYEDIK LÉPCSŐ

... És mégis kevés lett a hely. Hiába próbálták így is, úgy is, végül csak kimaradt vagy negyven mázsa. Akkorra megjöttek az őszi esők, ott ázott a krumpli az udvaron, a sárban. Erzsi versenyt sírt az őszi idővel. Megpróbált már mindent, de tenyérnyi hely sem volt több számára a gyárban. Eleinte mindenki segíteni akart, volt nagy sürgés-forgás, aztán már ráuntak a keresgélésre. És hullt és hullt és hullt az őszi eső, és múltak a napok...

— Ugyan, Erzsike! Ez csak nem probléma? Hát mit gondol, a parasztok talán az ágy alatt tartják a krumplit? Verem. Az kell ide. Úgy elvermeljük, ahogy a nagykönyvben megírták! Méghozzá társadalmi munkában, elvtársnő! Bízza csak miránk, tudjuk már mi a módját. Elvégre a saját hasunkról is szó van...

Másnapra már kész is volt a krumpliverem.

ÖTÖDIK LÉPCSŐ

Ott is volt tavaszig. Fehér lepedővel a hó letakarta, el is felejtették a sok fáradtságot, amivel elkészült. Mikor másutt már ránézni sem bírtak az örökös rizsre, nekik akkor sem volt gond, hogy mit főzzenek.

HATODIK LÉPCSŐ

— A krumpli! Erzsike! A krumpli!

— Mi van vele?

— Beomlott. Beomlottt a verem.

A ceruza gurult, aztán megfordult a levegőben és koppanva hullott a földre.

HETEDIK LÉPCSŐ

— Hát bizony, elvtársnő, ezt megette a fene, már megbocsásson. Szóval már szesznek se jó. Rohadt az egész. Már megbocsásson a kifejezésért.

— Most mit csináljak?

— Nem tudom, kedves. Szólj a rendőrségnek.

NYOLCADIK LÉPCSŐ

— Ismerje el, hogy felelőtlenül végezte munkáját. Mit akar a dolgozóknak enni adni? Tudja, hogy kevés krumplink van, ugye tudja?

— Kérem, én nagyon jól tudom. Azért is tároltunk ennyit, hogy jusson az üzemi konyhának. A tanács utasított bennünket... Itt a levelük... És ezért tettem mindent... Szaladgáltam, kilincseltem. Ha egyszer kevés volt a hely...

— Ismerje el...

— Értsék meg kérem, mit tehettem volna? Ott állt az egész az esőben... Hely sehol... Ez olyan jónak látszott... Hisz falun is így csinálják, és soha nincs baj vele. Mindenki jót akart, mindenki segített...

— Ismerje el...

— Hiába faggatnak, nem mondhatok mást. Én mindent elkövettem. Az igazgató is... Hát nem volt hely, értsék már meg! Értsék meg, az istenért! Mit csinálhattam volna?!

— Ismerje el...

— Nem mondhatok mást! Mindent elmondtam, amit mondhatok. Én a legjobbat akartam, nem tehetek róla. Nem tehetek róla! Mindent elkövettem...

— Ismerje el...

— Ismerje el...

— Nem tehetek róla!

KILENCEDIK LÉPCSŐ

— Hallotta, van valami a konyhán...

— Ne mondja! A rendőrség?

— Valami van. Vette észre, micsoda leveseket főznek újabban?

— Tudja hogy van ez! Aki közel a tűzhöz...

— Hehe! A húsosfazék, mi? A húsosfazék!

— Valami kis sikkasztás. Majd benne lesz az újságban...

— Úgyis eltussolják. Csak a kicsi üti meg a bokáját. A nagyokat meg majd kihúzzák a bajból.

— Így fecsérlik felelőtlen elemek a dolgozó nép fáradsággal szerzett millióit, elvtársak. Vaskézzel kellene rendet csinálni. Vaskézzel.

TIZEDIK LÉPCSŐ

— Szomszédasszony, ne haragudjon. Nem tud egy kis krumplit kölcsönadni? A piacon nem kaptam, a bolti meg nagyon rossz. Nem is eszi meg az uram...

TIZENEGYEDIK LÉPCSŐ

»...A vizsgálat során megállapítást nyert, hogy a burgonya tárolása szakszerűtlenül történt. Nem alkalmazták a korszerű, keresztben szellőzéses eljárást, és a vermelésnél kiküldött mezőgazdasági szakértő nem volt jelen. Az anyagi kárnál súlyosabban esik latba, hogy alapvető élelmezési cikkről van szó, amelynek felelőtlen kezelése egy üzem közétkeztetését károsan befolyásolta. Az okozott kárért felelősség terheli...«

TIZENKETTEDIK LÉPCSŐ

»...folyó hó 17-én 9 órakor jelenjen meg. Amennyiben jelen felszólításomnak nem tesz eleget, elővezetését elrendelem.«

TIZENHARMADIK LÉPCSŐ

— Ne is haragudj, drágám. Ma nem mehetünk. Tudod, hogy Jenőnek rengeteg a dolga. Úgy sajnálom szegényt, agyonra fárasztja magát. Holnap én megyek fodrászhoz, nem is érzem valami jól magam. Tudod, drágám, olyan ideges vagyok... Ez a lehetetlen idő... Majd fölhívlak... Esetleg a jövő héten, valamikor.

TIZENNEGYEDIK LÉPCSŐ

— De elvtársak, legalább maguk értsenek meg... Én nem tehetek róla...

— Legjobb lesz, ha ennek eldöntését a bíróságra bízzuk.

TIZENÖTÖDIK LÉPCSŐ

Üresség. Semmi. A lény nem lakta űrnél is szörnyűbb a gondolatnélküliség gondolata.

Fölérnek a lépcsőn. Félemelet, hármas szoba, jobbra a folyosón. Tanácsterem. Csönd, hűvös és félhomály. Egy asszony ténfereg az ura karján. Sose járt még a törvényszéken. Nem lopták el az óráját a strandon, és semmiféle ügyben tanúnak nem hívták. Nem dolgozott soha itt a barátnője, s nem keresett senkit szobáról szobára. Sose járt még a törvényszéken. Most idéző hívta. Idézés bűnügyben...

A két kis ember összenéz bánatában. Aztán nyílik az ajtó és ők beléptek rajta. Csukódik utánuk az ajtó.

Csönd van a folyosón, csöndesek a lépcsők. Az épület előtt lobognak a gyertyák a gesztenyefákon.

Jó együtt lenni.

A lány is előkerült. Alig ugrott le a biciklire, máris tovább akart menni, de a brigádvezető megállította:

— Milyen a vized?

Szaporán csergett vissza:

— Amilyen a lajtban... Milyen? A gazdaságbeli...

Cigarettát lobbantott az ember, és a hetes torzsáit végigdörzsölte az állán. Viszketett a szőr alatt a bőr, vakarta, sercegtette, mint a szót:

— Letakartátok?

— Mivel?

— Nádpallóval, pokróccal, vagy az öregistennel...

— Nem.

— Megposhad benne a víz!...

Közelebb lépett a lányhoz. A többiek szétterültek az árokban, csak az látszott, hogy dobálják ki a földet.

A lány felé nyúlt, és megfogta a zippzár billegőjét.

— Takarjátok le!

Nem húzódott vissza a lány. Felnézett a hosszú és széles vállú emberre. A kigombolt ingenyakáig ért a kendője csücske.

— Estére nem jövök ki!...

A zippzárat húzgálta le és fel.

— A gátőrnek mondd, hogy adjon ki nádpallót!

A zománcos kannát meglóbázta a kezében, és nézte tovább a sűrű, fekete szakállt.

— A mérnök figyelt...

— Mit?

— Látta, hogy megcsípte a derekamat...

A füstöt arra fújta, amerről a szél jött suhanó sebesen.

— A nádpallóra legyen gondja...

— De nem szólt, csak a fejét csóválta...

— Szólj neki te... Azt mondd, hogy az ezüstnitrát nem jó a vízbe... Tegnap két embernek ment a hasa...

— A gyengeborjús tejtől...

A lány kibomlott haját bedugdosta a kendő alá. Sáros, vastag ujjai megrezdültek, ahogy hozzáért a kendőhöz.

— Véded?

Mintha csak a szél nyomta volna mellbe, arrébb moccant egy keveset.

— Mindennap frisset hozat... Artézit, hogy ne kelljen ezüstnitrát...

A szél lebegtette a kendő csücskét. Megfogta a brigádvezető, és egy gondolatnyit magafelé húzta.

— Fiatal, motorja van...

— A nádpallót megmondom neki...

— Mást nem?

— Azt is, hogy szombaton engedjen haza...

— Értünk nem szólsz?

— Reggelre visszajönnék...

— Motorral hazavihet...

A kendőt kihúzta az ujjak közül, és hátralépett.

— Biciklivel megyek...

— Messzire van!

— Kilencre hazaérek...

— Várnak?

Nevetett, de kacagása nem szállt tovább, csak az első akácfáig. Ott a fakérge ledobta magáról a kinőtt lapulevelek közé.

— Anyám, meg a kicsik...

— Visszafordult a brigádvezető, mert úgy érezte, hogy az árokból valaki feljött. De nem látott senkit.

— Ha nincs palló, fűvel terítsétek le...

— Ki vágja le?

— Majd én, kérjél kaszát...

— Bejön?

— Be... Te is legyél ott...!

— Segíteni?

— Odahordani a lajthoz...

— Folyáséren nagy a fű, nem legelte még le a gépész tehene...

A szemét összehunyorította a brigádvezető, és a kezét úgy emelte fel, hogy a tenyere simította a lány mellét.

Nem lépett vissza a lány, csak a fejét emelte fel.

— Nem megyek a rámpához ma este sem!...

— Félsz?

— Nem!

— Hát?

— Csak.

— Mondd az igazat!

Az árokból ugrott fel a hang, és a göröngyök fölött elbukdácsolt hozzájuk:

— Vizeettt!

A teli kannáért nyúlt a lány. Kezével hozzáért a nagy ember karjához és félős simítással végigsimította. A brigádvezető félfordulatot tett, és utána vágta a hangját:

— Az igazat mondd!

Ringott előtte a lány, a csípeje, válla, háta... Együtt, mint ahogy a szél fújja a füvet. A kendős fejét visszacsapta, és úgy mondta a szót, mint akiben régen megérett már a gondolat:

— A feleségét sajnálom...

A rizsföldön szabdalta a tárcsa a szikkadt göröngyöket és a nehezékelt borona rángatta a vállát. A traktor széles gumikereke vastag nyomot hagyott maga után...

A Csepel ott állt meg a csatorna mellett a nyári úton. A mérnök hátrafaroltatta a motort, és lábra állította. A svájcisapkát levette a fejéről, és a port a térdéhez verte. Köszönt az embereknek:

— Jó napot!

A közelebbiek köszöntek, a távolabbiak csak intettek és egy szusszantásra lábukat az ásó rugóján pihentették. A brigádvezető felmászott a rézsűn és a mérnök felé nyújtotta a kezét:

— Két ember fosik!

Azt várta, hogy a mérnök káromkodik. Mert akkor összeakaszkodnának... Szóval megtéphetné... De nem. Kossuth-csomagot vett ki a zsebéből. Felbontotta, és a brigádvezető felé nyújtotta:

— Mitől?

A zacskó alját úgy pöccintgette, hogy a cigaretták kinyújtották a nyakukat.

— A víztől!

Érezte, hogy a lánynak volt igaza, de a tejet a mérnök nem tudja...

— Artézi pedig...

— Poshad a melegtől... Délfelé olyan, mint a húgy!...

Vihargyújtóval tüzet is adott a brigádvezetőnek, és utána a magáét gyújtotta meg.

— Hazamentek?

Fejével az árok felé intett.

— Dolgoznak!

— Ha akarnak, kiállhatnak...

Jött a lány a kannával és a zománcos bögrével. Mellettük megállt.

— Szomjas?

Szomjas volt a mérnök, és nyúlt a bögre után.

A brigádvezető a fény felé nézett. Onnan a lányra, majd a mérnökre, tovább a rizsföldekre. A porzó tárcsákra. Úgy látta, hogy a guruló tányérok közt kóvályogva szállt fel a traktor füstje, mintha azt is felaprózta volna a göröngyökkel együtt...

Négy szelvényt még ki kell hányni. Keddre... Két ember kiállhat, húsz méterrel nem lesznek kész... Vállalták... A víz meleg, de nem túlságosan. Keményen veri a nap, de...

A rizsföldekről visszahozta tekintetét és kereste a mérnökét.

— Meglehet, hogy a gyengeborjús tej...

Olyan, mint a nyitott könyv, ha akar, olvasson benne.

A mérnök állta a nézést, a szeme sem rebbent.

— Feketekávét főzetünk... Ne csináljon több bajt a víz... Hidegen... Cukorral, vagy anélkül...

A brigádvezető kifújta a beszívott füstöt.

— A lajtra füvet teszünk...

— Van nádpalló is!

— A fű jobb! Hűvösebb!

Nevetett a mérnök, és megindult a padkán végig.

A rézsűt remekül megnyesték. A sárga agyagból kilátszott a csákány nyoma, mint fában a vésés. A fenékvonal úgy szaladt egymás mellett, mintha zsinór mellett futna... Nem volt hasas a rézsű, nem is sózott. Gyönyörködhetett benne a szem.

Ujjait a nadrágvarráson petyegtette egyenként. Szombat, vasárnap, hétfő, kedd. Négy nap alatt kész lesznek.

— Kedden otthon alszanak...

— Szerdán?

— Két vasárnapot csúsztatnak...

— Utána?

— A fálu alatt gazoljuk a harminckilencest...

— Abban is van pénz!

— Van!

Mentek végig a csatornán. A lány lekuporodott a depónia mellett, és nézett utánuk.

Arra gondolt, hogy délben füvet vágnak a folyáséri erdő mellett, és sötétedéssel kimegy a rámpához.

A brigádvezető lábán le volt tűrve a gumicsizma szára és úgy mutatott, mintha fehér gallért viselt volna...

A fehér galléron apró fekete pontok. Mint az élet.

Vág még többet?

— Nem.

— Ennyi elég?

— Gyere közelebb...

— ...

— Még közelebb...

— ...

— Ne félj, nem lát meg senki...

— Nem félek, de...

— Mit, de?!

A fű hosszúra nőtt, szálas. De együtt puha, zsengés, mint a vonult tollpárna. Csomóba rakták. Hűvőset tart majd, még akkor is, ha ledöngölik. Reszkető kéz kaparta össze. Vasmarék dobálta egymásra a szálakat, és a megfogott zippzár sikoltott, mint a vasharang nyelve.

— Menjünk!

— Ráérsz!

— De, nem evett...

— Faltam a biciklin, míg jöttem...

— Estig megéhezik...

— Falok, ha megyünk vissza, akkor is...

— Megsokallják bent...

Az erdő fái annyi árnyékot adtak, ami betakarta a füvet. Keskeny részeken befutott a fény, és úgy vibrált, mintha az ágakról dróton rángatnák. Rávetődött a melegítőre is, ami szétnyitva terült el a gyepen. A nyitott szem nézte a gally leveleit. Nem mozdultak a pillák, csak a száj rándult, és úgy bukott ki belőle a szó, hogy közben a fogak fehérjén is megvillant a fény:

— Pelenkát lenget a szél... Facsíptetővel van a dróthoz odafogatva... Nem esik le, csak lóbálódzik...

— Hol látod?

— Nagyon messzi!...

— Akkor én nem tudtam megállani...

A fű sokkal szárazabb volt, és akkor nem volt rajta melegítő...

— Most miért állt meg?

— A nap miatt. Besüt a fák közt, és bántja a szemem...

— Nem látja a drótot?

— Egy kicsit...

— Ha behúnyja a szemét?

— Akkor is...

— Én is...

— Ne gondolj vele...

— De muszáj!

— Akkor is látod, ha a tenyeremet a szemedre teszem?

— Még jobban...

A kerékpár hátuljára két zsákot kötöztek. Benne nem is látszott, hogy döngölt. A mérnök sem látta, aki motorral szembe jött velük és a csöves áteresznél megállt.

— A lajtra?

— Arra.

— Lehet majd locsolni is...

— Úgy hűvösebb...

(RAJZ: PONICSÁN ÁDÁM)

Úgy ült a motoron, hogy a két lábával támasztotta magát. A brigádvezető csak az egyiket tette le, a másikat térdhajlásban a vázán pihentette. A lány a hídon túl fékezett le, és leszállt a biciklire. Kicsit fújtatott, lihegett. Arra gondolt, jó, hogy megállottak.

A föld szárazon is súlyos. Egy köbméter tizenhat mázsa körül van. Négy köbmétert kihány egy ember. Hatvannégy mázsát. Nem számolta a brigádvezető, csak érezte. Nehezedett a karja, a dereka, és a tenyere olyan kemény volt, mint a pléh. A talaj kiszikkadt; ha kidobták: omlott, morzsát szórt széjjel.

Melegedett a lábán a gumicsizma. Puffadt a bokája. Pedig lehajtotta a szárát. A régi és az új sár pettyeket ragasztott a fehér gallérra.

— Az elnök birkát ígért!

— Keddre?

— Meg egy hordó sört!

— Ha befejeztük?

— Azt is mondta, hogy hurkába való rizst is ád...

— Rendes ember...

— Az.

— Jó volna tíz disznót vágni!

— Vághatsz!

— Minek annyi?

— Pedig adna mindbe rizst!

Csapódott a föld, porlott a régi depónián. A lány a kanna mellett ült, és nézte a földet, amit az emberek kihánytak, és azt is, amit a brigádvezető ásója hajintott ki...

A gáton teherautó porolt. A rámpán leereszkedett, és a nyári úton megállt, az ásott csatorna mellett.

Az emberek dolgoztak, pedig vasárnapot mutatott a naptár.

Úgy dugták ki a fejüket a csatornákból, mintha tetőablakon néznének ki.

A brigádvezető kijött az árokból, mert a sofőr mellől az asszonya szállt ki, meg két gyerek. A mérnök is leugrott a hátsó gumikerekeknél, és a svájcisapkát a térdehez verte. Porolt, mintha szőnyeget verne.

— Itt az asszony!

Mosolygott a brigádvezető, de egy kicsit összeszorult a szája, mintha valaki citromot majszolt volna előtte. A két fekete szemű gyerek szaladt elébe, akik olyanok voltak, mint a brigádvezető, csak nem volt letűrve a gumicsizmájuk szára. Azokét még nem pettyezte be a kicsapódó sár.

Onnan tovább szaladtak, mert a távolban pöfögött a traktor, és az összeakasztott vetőgépek csoroszlyái petyegtették a magot a földbe. Porzott a talaj, szállt fel a fák koronája felé és azon túl, ahová a gyerekszem már nem látott el.

A mérnök továbbment, és azt számítgatta, hogy talán már kedden délre készen is lesznek.

A brigádvezető leült az asszonnyal az árokpartra, mert úgy érezte, reszket a lába.

Szólt, hogy mondjon valamit:

— Kivan a fogsor!

Együtt a brigád, az asszony és a gyerekek, akik a fasorban szaladtak a traktor felé.

A lány is megindult a tele kannával az emberek felé. Mikor visszanézett, a brigádvezető éppen a csizmája szárról a sárpettyeket kapargatta a körmével.

Nem szólt senki...

Papp László versei:

EGY TÖRTETŐRE

Mindig magadért, soha másért,
Nem élsz-halsz te az igazságért.

Hatalmasokkal nem pörölni,
Nyakat behúzni, könyökölni

Ez a jelszó; a viharokban
Halászgatni a zavarosban.

Mindent akarsz, de mit sem adtál
Hajlongásban ha elfáradtál.

Igazán senkit nem szerettél
Sikamlós féregnek születtél.

VERESÉG

(EGY VITA MARGÓJÁRA)

Hiába keltem hát birokra!
Legyőztek. Kudarc. Újra csőd.
Kiforgattak szép igazamból
A kétszínű ügyeskedők.

Kábult vagyok a sok ütéstől
Lüktet még bezúzott fejem.
Nem értek semmit az egészből,
Hogy ez történhetett velem.

»Sajnálom, hogy alulmaradtál,
— Így szólsz, barátom könnyedén —
Én nem tehettem semmit érted...«
Megt se próbáltad — mondom én.

Bónus István:

RÁD VÁRTAM

Felhőt, virágot, zöld levelet
Hozott nekem minden kikelet.

Hozzám simult a hízelgő szél:
Szeretlek — mondta —, enyém legyél!

Úgy kérlelt, hogy szakítsak róla,
Körmével megfogott a rózsa

Tücsökhangú, csillagos esték
Fény-bűbájjal szemem keresték,

De én bújtam: sötétbe, árnyba,
Csúf börtönbe: kínzó magányba,

Mert tudtam: felém jössz majd egyszer,
Vártalak tiszta szerelemmel.

Lődi Ferenc:

MEDITÁCIÓ

Merülj magadba, mint a csönd,
virrasztó csillag odafönt,
s mielőtt napod elsiet,
számold: tisztán üt-e szived?...

Számold hangosan, — kell e hecc:
magad elől el nem mehetsz.
Munkád csak munka fogja át —
saját arcába zárt anyád.

Vetkőzz le, mint a nász előtt,
mint Krisztus, aki kőbe nőtt.
Teheti más, ha fut, szalad.
Te nem — a magad foglya vagy.

Sebet ütöttél? már beforrt,
miatta senki föl nem old,
s bírád, ügyészed sem lehet
mentségül már saját sebed.

Állhattál volna végül is
középen, hátul, szélrül is?
Lehettél volna másmilyen:
hullám az állott, sós vizen.

Lehettél volna két tenyér
(ha volt, nyugodjon, rég nem él),
Ki nem tapsolt, mint ünnepen,
mert gondok marták szüntelen.

Lehettél volna ember is,
ki, hogy arasson, lásd, vet is.
Sűrű az ember-rengeteg,
amelybe magad elveted.

*

Lám, régi éned összetört:
kering a vér, a körre kört
sodor; — a szónak súlya van,
és útra lel az úttalan.

A IX. vásárhelyi őszi tárlat

RENDEZETLEN GONDOLATOK A KIÁLLÍTÁS TERMEIBEN

FORR A VILÁG. Az utóbbi évek pezsgő vitái teszik érdekessé mind a szocialista, mind a kapitalista országok megbeszéléseit, folyóiratait. Minden művészeti ág bonckés alá kerül. A vitázókat a mai élet magyarázásának és a mai élet korszerű ábrázolásának vágya-akarata hevíti. A viták széles körének illusztrálására utaljunk csak azokra, amelyek a Szovjetunióban folynak az irodalom-költészet vonatkozásában, ugyanez játszódik le a színházi szakemberek körében, akiket a rendezőművészet izgat. Nálunk is sok szó esik az előbbi két témáról, de bővül a kör az operajátszás-rendezés és a táncművészet korszerűtlenségéről folyó vitákkal is. És ki tagadná, hogy milyen izgalmas volt az utóbbi másfél év alatt lezajlott képzőművészeti vita, melyben érvek és ellenérvek csaptak össze a helyes út kialakításának érdekében.

FONTOS SÁNDOR: ŐSZIBARACKFÁK TÉLEN

S ami a különböző vitákat valóban érdekessé teszi, az a szenvedélyesség, amivel a megszólalók álláspontjukat védik. Ez volt szinte kitapinthatóan is érzékelhető a magyar képzőművészet feletti vitaírásokban.

EMLÉKEZÉS EGY MEGJEGYZÉSRE. Akár akarom, akár nem, emlékeznem kell egy baráti beszélgetésre. Ez akkor zajlott le, amikor már jócskán megjelentek cikkek, és visszhangjuk egyre szélesedett. Egyik vásárhelyi festőművész jegyezte meg sajátos, félre nem érthető dallamot adván mondatának:

— Nemsokára kiderül, hogy mi konzervatívak vagyunk...

E szárkasztikus megjegyzésben sok igazság rejlett. Hiszen bárki emlékezhet arra, hogy a vásárhelyieket és a hozzájuk közelállókat avantgardizmussal, a túlmodernséggel, de ezek ellenkezőjével is illették. Az indokolatlan, megalapozottság nélküli ítéletek és a gyakori elmarasztaló jelzők, ha nem is gyakoroltak nagyobb hatást a festőinkre, bizony napokra-hetekre bénítóan hatottak a munkára. Becsületükre mondva: művészeti célkitűzésükben, igazságukba vetett hitükben meg nem rendültek sem a gáncsoskodások, sem a túlajnározások miatt, mert hát ebben is volt részük. Mentek a maguk útján — előre.

AZ ÉRDEKLŐDÉS ALAPJA. A vigyázó szemek soha el nem kerülték a vásárhelyi piktúra megmozdulásait. Miután az országos kiállítás a tavasz folyamán nem hozta meg a várt sikert, nem jelentett frontáttörést, a soron következő stációra irányult a figyelem, ami köztudomásúan a vásárhelyi őszi tárlat. A figyelemnek azonban — ettől függetlenül is — sok oka volt. Az alföldi művészet újjászületését éli — mire jutottak hívei; a legválságosabb időkben kialakult és összekovácsolódott mag — milyen magaslatra jutott; a jobb és baloldali támadások ártottak-e — torzulás észlelhető-e, vagy egészséges a szemléletük, és megannyi kérdés még, amit megjegyzésekből, mellékmondatokból lehet kiszűrni.

Egy tény: ilyen érdeklődés sem magánosok, sem hivatalos szervek részéről aligha mutatkozott meg őszi tárlat iránt, mint az idén.

MI A VALÓSÁG? Szép és felemelő. Nemzedékek sorakoznak a kiállítási termek falain anélkül, hogy az alkotások mély, benső alaphangjában szakadás vagy törés volna észlelhető. A kiállító művészek között találjuk a 75 éven felüli Frank Frigyest és Rubleczky Gézát s a legfiatalabbakat, akik (Lelkes István, Rékássy Csaba, Hézső Ferenc, Erdős Péter és annyian még) alig most lépték át az iskola küszöbét. Az, ami ebben az esetben csodálatos és megnyugtató, egyben válasz sok kételkedőnek kételkedésére: öregek és fiatalok egyaránt vallják, hogy a művészetben a realizmus szükségszerű. Anélkül, hogy napjaink izgató erjedése különösebb hatást gyakorolt volna, osztják Katajev tanácsát: legyen mesterségünk lényege, hogy magukat fejezzék ki, korukról és magukról szóljanak.

Ezt teszik. De hogyan? Egykedvűen — egyhangúan? Korántsem. Izgalmas útkeresés közepette. Csupán egy példát: a Patay Lászlóét. Három képe függ a falon. Mindhárom elütő stílusában. Érződik valamennyin, hogy örök témákhoz új módon közeledik. Ez a vívódás mutatja őszinteségét.

KÖZPONTBAN AZ EMBER. Emlékezhetünk a régebbi tárlatok egyikére-másikára, ahol tájak, csendéletek domináltak. Most az ember áll az alkotások középpontjában. Az ember — nem a hős; az az ember, aki mindennapjainak tevékenységével gazdagítja népét. Szinte azt lehetne mondani, hogy deheroizáltak a figurák, földre szállítottak, akiket nem vesz körül mondvacsinált hőstett. Kohán »Parasztasszony«-a, Orosz »Ruhateregető«-je, Szalay »Kendős asszony«-a és »Legény«-e, Almási »Mi van eladó«-ja, Vörös »Varsaszedő«-je, Somos »Fanyező«-je csupán csak esetlegesen kiragadott példák, de éppen ezért hatnak. S mert a környezetélő valóságából lépnek elénk, a valóságot tükrözik. Karakterek, melyeket az élet alakított, a festő csak átszűrte önmagán, hogy mélyítsen, vagy hanyagoljon jellemző vonásokat.

A széles út, amelyen a tárlat egész kollektívája halad, példa arra, hogy egy nemes hagyományra hogyan épülhet egy új társadalom új mondanivalója új formanyelvén.

A BÁTORSÁG GYÜMÖLCSE. Életünk minden vonatkozásában törnek szét a dogmák bilincsei. Érezhető ez az alkotóknál, de érezhető a közönség ítéletében is. Hogy egyes alkotóknál ez a rendkívüli egészséges folyamat milyen nagyszerű eredményekre vezet, álljon példaként Fontos Sándor erőfeszítése. Az út változatos, ami mögötte van. De művészi gonddal érlelte ki azt a formanyelvet, melyet ma alkalmaz. Képei gyökerében realista alkotások, de konstruktív elemekkel érdekessé, sablonmentessé alakította őket. Messze még a teljes kiforrottságtól, de rendkívül biztató Somos Miklós »Kopasz fák«-ját is hasonló elemek teszik a kiállítás egyik legbecsesebb alkotásává.

Kohán, Németh robusztus ereje, velük szemben mások intellektusa az egész tárlatot rendkívül változatossá teszik. S ennek ellenére, a tartalom és a formanyelv felett is ott érezhető a »vásárhelyi« szellemi egység. Ez az, amit nem lehet eléggé becsülni. S ha már a dicséretnél tartunk, hadd említsük meg a jövő szempontjából: a kiállító művészek 50 százaléka a 35 év alatt van. Kitűnő gárda — méltán tekinthetők egy szilárd magnak, olyannak, mely még meglepetéseket okozhat a mai magyar képzőművészet arculatának kialakításában.

SZOBROK, GRAFIKÁK Mint eddig az őszi tárlatok során mindig, ma is a táblafestészet a kiállítás erőssége. Nem hagyható azonban figyelmen kívül a grafika sem, melynek olyan képviselője látható, mint Kajári Gyula. Parasztfejei egykor forradalmi átalakulást élő korszakunk kimagasló dokumentumai lesznek. Rékássy Csaba két tanulmánya is figyelemre méltó. A kiállítás akvarell anyaga most mintha halványabb lenne. Nem

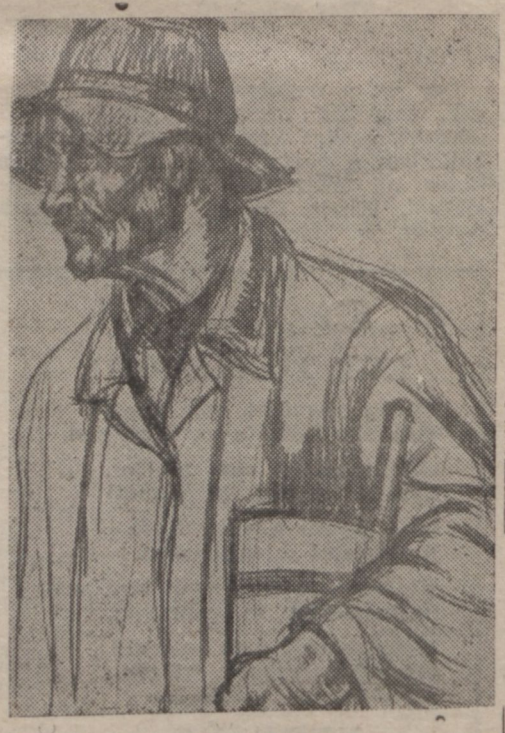

KAJÁRI GYULA: NAGY SÁNDOR BÁCSI

kiugró jelentőségű a szoboranyag sem, noha egy-két ígéretes darab, egy-két beért alkotás megkapja a látogatót. Kamotsay István, Szabó Iván, Kucs Béla, Németh Mihály, Tóth Sándor, Veszprémi Imre fémjelzik a színvonalat. Az érmék közül Szabó Iván válik magasan ki. Lírája egynémelyiken elragadó. Ebben a műfajban ma már országosan az elsők között jár.

ÉS AMI NEM VOLT KÖNNYŰ. Amire céloznék, az a zsüri munkája és a rendezés. Eddig még ekkora anyag zsürizésre soha nem futott be. Mintegy egyharmada az anyagnak került a néző elé. Ez egyik oka a magas színvonalnak. Ehhez járul szorosan a kitűnő rendezés, amely Ritly Valériát tette próbára. A próba azonban kitűnően sikerült. Kiemeli a IX. vásárhelyi őszi tárlat leglényegesebb vonását: az egységes alaphangot, amelyből igen változatos úton jutnak el a kiállító művészek egy ugyancsak egységes szintézishez.

Új magaslatot jelez a mostani tárlat. A »nagy ugrás« megtörtént. Most erről a magaslatról vezet az út még tovább. A X. őszi tárlat felé, amelynek átütő hatását előlegezni lehet.

Szabó Endre

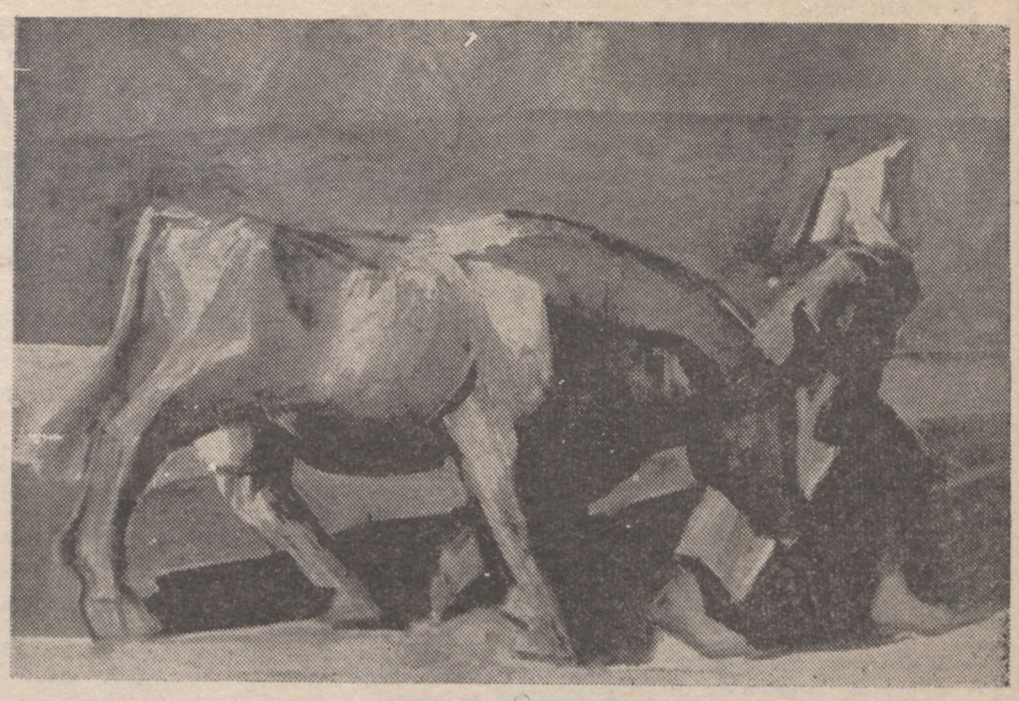

KOHÁN GYÖRGY: TEHENET LEGELTETŐ

Képek a szegedi múzeumi hónap kiállításairól

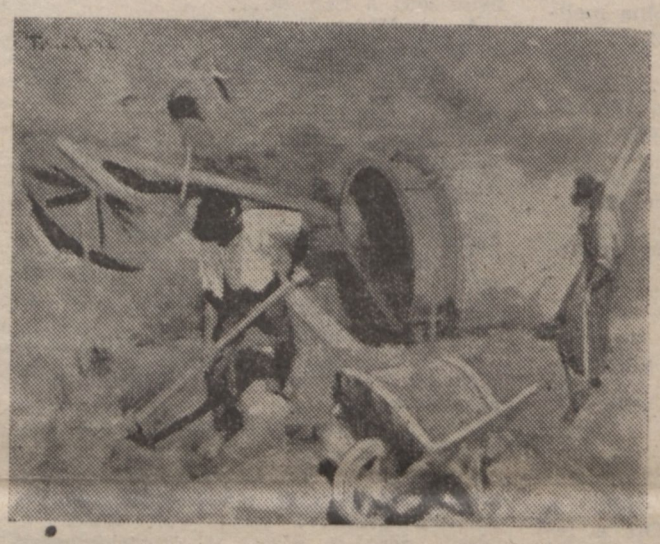

TÓBIÁS GYÖRGY: CSATORNAÉPÍTŐK

ERDEY DEZSŐ: VÍZHORDÓ FIÚ

A-Z-U-T-A-Z-Á-S

Németh László vígjátéka a Szegedi Nemzeti Színházban

A Szegedi Nemzeti Színház Németh László vígjátékát választotta az új évad első bemutatójául. A vállalkozás frissebb és bátrabb műsorpolitikára enged következtetni, hiszen „Az utazás" alig három hónappal a budapesti ősbemutató után került — vidéken elsőként — a szegedi színpadra.

A színdarab — amelynek tartalmi ismertetésétől ezúttal eltekintünk, hiszen a Kortárs lapjain a budapesti előadást követő recenziókban már találkozhatott vele az olvasó — minden színház számára sok gondot okozó, nehéz feladatot jelent.

Színpadra állításánál ugyanis figyelembe kell venni, hogy bár a vígjáték megírásának ötletét Németh László részben az 1959-es moszkvai utazását követő eseményeknek, részben pedig a kétoldalról is ránehezedő meg nem értésnek köszönheti, mégsem marad meg személyes problémájának nyilvánosság elé tárásánál, hanem a drámát általánossá kívánja szélesíteni. Így vall erről: „Amit ‚témának' nevezek, úgy viszonylik az ‚esethez', mint a matematikai formula az egyszeri számvetéshez: hasonló esetek végtelen sorára alkalmazható". Igen ám, de ha a vígjáték „tanár urát" teljesen elvonatkoztatjuk Németh László személyétől, kétségeink merülnek fel: melyik kisvárosban találunk olyan idős tanárt, akinek egy Moszkvában tett utazása ilyen nagy port verne fel? Napjainkban és a közelmúltban ugyanis nagyon sok, a helyi viszonyok között több vagy kevesebb tekintéllyel rendelkező vidéki tanárember járt a Szovjetunióban anélkül, hogy utazása a darab tematikájával rokon problémát vetett volna föl. Kétségesnek érezzük tehát, hogy a sajátos esetből születő téma „hasonló esetek végtelen sorára alkalmazható". A színpadon játszódó események csak akkor nyernek realitást, ha Karádi Józsefben több van a nagytudású, tisztelt földrajztörténelem szakos tanárnál, ha érezzük benne a kivételes embert, akinek jól vagy rosszul értelmezett magatartását, szavait a törvényes hatalom, s a sértődöttségeit őrző reakció egyaránt a maga számára kívánja fegyverként felhasználni, s akit megértő tanítványai — kommunisták és útitársak egyaránt — egyenes, igaz emberként becsülnek.

Itt jön azután a másik buktató. Ez a szituáció (a becsületes, jóhiszemű ember küzdelme az őt meg nem értő, kicsinyességével fojtogató környezettel) ugyanis nem vígjátékot, hanem tragédiát ígér. Hiába veszik körül a központi hőst éles, szatírizáló hajlammal ábrázolt, sokszor nevetséges figurák, ha ezekkel kell eredménytelenül birkóznia; ennek még tragikus kicsengése van. Ezért, hogy a „hős" vígjátéki hős legyen, Németh László kénytelen volt a tanár alakját „gyanútlanságával", a mindennapi élet labirintusaiban való járatlanságával, esetlenségével és makacsságával (amivel feleslegesen kellemetlenségeket okoz magának) kissé nevetségesnek ábrázolni. Vígjátékán így is — optimista befejezése ellenére is — kísértenek korábbi műveinek szomorú motívumai (mindig a többre törő, igényes életet hirdető ember áll szemben a nemes célokban alantas érdekeket sejtő, gyanúsítgató környezettel), s a szerző nevetése nem egyszer keserűen hangzik.

Versényi Ida rendező rendkívül nagy gonddal készült az előadásra, ami kitűnik abból is, hogy jórészt sikerült elkerülni a darab buktatóit. A vígjátéki jelleg érvényesítése érdekében az első két felvonásban rendkívül felgyorsítja a ritmust, és az élénk színnel festett karikatúrák mellett megpróbál minden vidámságteremtésre alkalmas helyzetet kihasználni. Egy helyen (Macskási ábrázolásánál) már túl erősnek is érezzük szineit. Mégsem tudja elkerülni az előadás hangulati zuhanását, és a negyedik felvonásra — amelyet Németh László más műveihez hasonlóan mondanivalójának összefoglalására használ fel — elfárad a produkció. Nem marad ereje a súlyos, hosszú dialógusok ellensúlyozására, s nem sikerül figyelemfelkeltéssel (a darab mondhatni egyetlen távolba mutatóan pozitív alakja) Mircse szavait mondanivalója értékének megfelelő súllyal kifejtenie.

Úgy érezzük, ez a hangulati esés nem elsősorban a rendező hibája, hiszen Németh László a tragikusabb hangvételű befejezés átdolgozásával sem adott vígjátékba illőbb negyedik felvonást művének tolmácsolói kezébe.

Amikor a színészi játékról szólunk, még egyszer a

Magyar színháztörténet

Ez a szakemberek által régóta várt és a művelt, színház iránt érdeklődő nagyközönség számára sem érdektelen, marxista igényű magyar színháztörténet méltóképpen tetőzi be a Színháztudományi Intézet eddigi kiadványsorozatait, a Színházi tanulmányokat és a Színháztörténeti Füzeteket.

Hont Ferenc bevezetése azt mutatja, hogy a szerzők a múlt pozitivista irányzatával szemben helyesen igyekeznek alkalmazni a marxista színháztörténetnek a társadalom és színház kölcsönhatásáról szóló elvét. Ez általában sikerült is. A társadalom és a színház összefüggéseit elég sokoldalúan és dialektikusan tárgyalják a kötet munkatársai, érdemes volna azonban azon is elgondolkozni, hogy egy új magyar marxista színháztörténetnek a régi színháztörténettel szemben igyekeznie kellene rekonstruálni is egy-egy jelentősebb színészi vagy rendezési játékstílust, egy-egy jelentősebb előadást. Néha, így például a középkori színjátszó stílusnál törekszik erre a tanulmány, ez a törekvés azonban nem következetes. Pedig, hogy csak néhány példát említsünk, érdemes lett volna a *Csongor és Tünde*, vagy az *Ember tragédiája* első előadását rekonstruálni, ami nem is lett volna nehéz, hisz jórészt fel van már dolgozva.

A mű szerkesztésében, sajnos egy kis aránybeli eltolódás figyelhető meg. *Az őssznjátszás*, valamint *A középkori szinjáték* című fejezetek, amelyek lényegében véve nem sok újat tartalmaznak, és az is többé-kevésbé feltevésen alapszik, huszonkét oldalt tesznek ki, ezzel szemben az 1945—1960-ig terjedő idő, a *Felszabadult magyar színház* című fejezet mindössze hét oldal terjedelmű.

A *Magyar Színháztörténet* elsősorban tudományos munka, de a nagyközönség érdeklődésére is számot tarthat. A tudományosság és a népszerűsítés követelményének egyszerre akar eleget tenni, s nem mindig sikerrel. Néha nem ártott volna több pontosság az adatok közlésében. Így pl. a 27. oldalon így ír: Egy 1253-i oklevelünk néhány jokulátor színészünk nevét tartotta fenn. „Lábjegyzetben meg lehetett volna említeni, hogy melyik oklevélről van szó stb.

Jól jellemzi a mű az iskolai színjátékok egyes típusait, de hasznos lett volna, ha egyik-másik sikerült iskoladrámát, pl. Dugonics András valamelyik művét, vagy a Kocsonnya Mihály házasságát is elemezte volna.

Ugyancsak szóvá tehető, hogy például Kelemen László társulatával kapcsolatban nem említi a könyv, hogy a társulat 1796-ban történt felbomlása után Kelemen 1799-ben Nagyváradon újra megszervezi társulatát, és az ország több városában, a többek között Szegeden próbál ismét szerencsét. Ugyanígy több helyet érdemelnének a magyar színészet hőskorának kimagasló színészegyéniségei: Kántorné, Déryné, vagy a meg sem említett Szerdahelyi József, Szentpétery Zsigmond, Pergő Celesztin stb. Ugyanígy hiányoljuk Kisfaludy Károly művei első bemutatásának felsorolását. Az első sikeres magyar színpadi szerző fellépését csupán egy mondattal intézik el.

A vidéki magyar színház történetét összesen tíz oldalon tárgyalja a mű. A 332 oldalhoz képest ez bizony kevés. Így a magyar színháztörténet tulajdonképpen a pesti színházak története. A nagyobb vidéki színházak történetét jobban bele lehetne és kellene illeszteni az egyetemes magyar színháztörténet kereteibe.

A színházi szabadverseny kora című fejezetben a műsorismertetés a bemutatott magyar és külföldi darabok puszta felsorolására szorítkozik, anélkül, hogy megpróbálna különbséget tenni pl. Gárdonyi *A bor* és Herceg Ferenc *Honthy háza* c. darabjai, Molnár Ferenc és Lakatos László között.

Mindent összegezve: a *Magyar Színháztörténet* — hibái ellenére is — régi hiányt pótol, alapos marxista felkészültséggel megírt mű. Reméljük, néhány év múlva új kiadást fog megérni, s ez a kötet még nagyobb terjedelmű, még elmélyültebb, még sokoldalúbb lesz.

Kálmán László

A ROMANTIKA ÚTJÁN

SZAUDER JÓZSEF TANULMÁNYKÖTETE

A MAGYAR romantikának, ennek az angol, francia és német romantikának az elemeit sokszor magába foglaló, de ezektől mégis lényegesen eltérő, végső fokon hazai viszonyainkból kinövő irodalmi irányzatnak a kérdéseivel régebben is foglalkozott már irodalomtörténetírásunk, jelentősebb eredményt azonban mégis csak az utóbbi évtized kutatásai hoztak. A harmincas évek szellemtörténeti kísérletei a magyar romantika problémáit misztikus, faji és lélektani fikciókkal igyekezett megoldani — természetesen sikertelenül. Marxista irodalomtörténetünk elvetette a romantika fogalmának valamiféle elvont, időfeletti értelmezését és történelmi fogalomként kezelve, fénykorát a reformkorhoz, illetve 1848 előkészítésével kapcsolatos társadalmi és politikai mozgalmainkhoz kapcsolta.

Az újabb magyar romantikakutatások legjelentősebb eseménye a Magyar Tudományos Akadémia 1954-ben rendezett vitája volt, amelyen Sőtér István tanulmánya képezte a vita alapját. Az itt elhangzottak továbbfejlesztése és elmélyítése szempontjából jelentős állomásnak tekinthetjük Szauder Józsefnek, a szegedi József Attila Tudományegyetem Irodalomtörténeti. Tanszéke vezetőjének most megjelent tanulmánykötetét.

A TANULMÁNYKÖTET — miként címe is mutatja — nem arra vállalkozik, hogy a magyar romantikáról teljes, összefoglaló képet adjon, hanem éppen azt nyújtja, ami majd egy ilyen későbbi, az eddigieknél hitelesebb szintézishez elengedhetetlenül szükséges lesz: a romantika egyes szakaszainak elmélyült, részletes elemzését. A magyar romantikakutatás mai állása mellett ez a módszer az indokoltabb, hiszen a részletproblémák megoldása és a romantika egyes korszakainak konkrét elemzése nélküli összefoglalással nem jutnánk sokkal tovább annál a pontnál, mint ahova eddig is eljutottunk. Szauder különösen a hazai romantika kezdeteit, az első évtizedek alkotásait vizsgálja behatóan. Ezek során foglalkozik a romantikus költői eszmék belső előzményeivel, de határozottan elveti a »preromantika« szellemtörténeti konstrukcióját. Szinte fejéről a talpára állítja vissza az e folyamatból alkotott szellemtörténeti képet, amikor cáfolja, hogy a XVIII. század végén egyes íróinknál fellelhető és — későbbi romantikus ízléssel hasonlóságot mutató — szórványos és stíluselemek kiemelhetők eredeti társadalmi, politikai összefüggésekből, és összekapcsolhatók a későbbi romantikával. A dolog éppen fordítva van: a romantikus írók, Kölcsey és társai fedezték fel Verseghy és Kármán munkásságában a romantika számára is felhasználható eszméket akkor, amikor a XIX. század tízes éveiben bekövetkezett társadalmi és politikai változások idején érlelődni kezdett az új ízlésirányzat. A szerző Kármán és Verseghy hagyományából eredezteti az első romantikus impulzusokat, noha mindkettőjüket — életművük egésze alapján még a felvilágosodás és nem a romantika eszmeiségében helyezi el. Érdekes áttekintést kapunk e hagyomány átszivárgásáról a már valóban romantikus életérzéssel rendelkező íróink felé. Ennek során a Verseghy- és Kármán-hagyomány sok szempontból úttörő elemzésén kívül képet kapunk a publicisztikának, főleg Döbrentei *Erdélyi Múzeum*-ának a romantika előkészítésében vállalt szerepéről. A Kölcsey—Szemere—Berzsenyi vita ismertetése kapcsán pedig megismerkedünk azokkal a szellemi igényekkel és kezdeményezésekkel, amelyek a romantika irányában hazai viszonyainkból sarjadtak, és amiket a szellemtörténeti kutatás — egyoldalúan csak a német hatásra hivatkozva — teljesen elhanyagolt.

SZAUDER a romantikus mozgalom kifejlődését egyébként 1814—1818 közé teszi, a császári-rendi kompromisszum felbomlásának idejére. E korszak társadalmi és politikai változásaihoz köti a magyar romantika jelentkezését, Katona, Berzsenyi, Kölcsey és Kisfaludy Károly világnézeti és esztétikai fordulatát. Ekkortájt záródik le a nyelvi szempont irodalmiság kora, és kezdődik az eredetiségre, nemzeti függetlenségre, népiességre törekvő új korszak irodalmunkban.

A magyar romantika kezdeteihez kapcsolódnak a Verseghy-tanulmányok is, melyekben főleg Verseghy pályakezdésére és Herderrel való kapcsolatára nézve kapunk új szempontokat, részben eddig ismeretlen munkák alapján. E tanulmányok lényegesen módosítják Császár monográfiájának egyesek által még ma is idézett, sematikus, csak általánosságokkal megelégedő Verseghy-portréját, amikor emberi közelbe hozza a Faludy nyomán elinduló késői-barokk költőből, a rokokón keresztül felvilágosodáson át a romantikáig eljutó költő alakját és a deista, racionalista, demokratikus népszónokokat. *A romantika útján* című kötetben méltán kaptak helyet a Kazinczyról, romantikánk legjelentősebb előkészítőjéről írt tanulmányok is, még akkor is, ha maga lényegében a romantikán innen maradt.

A magyar romantika kezdeteivel foglalkozó tanulmányok mellett olvashatunk a kötetben a romantika két nagy képviselőjével, Kölcseyvel és Vörösmartyval foglalkozó írásokat is. Kölcseyvel kapcsolatban főleg a magyar romantika legnagyobb ideológusának filozófiai fejlődésére nézve találunk elemzéseket. Kölcsey ismeretlen fiatalkori jegyzetei alapján rekonstruálja Szauder, a költő ifjúkori vívódásait a materializmus és a kanti idealizmus között. Az 1802-es nagy politikai és társadalmi válság idejére tehető a fiatal Kölcsey kétségekkel teli vívódása és hagyományos világnézetének összeomlása. Az idegen hatásoknak látszó ideákkal — mint a kriticizmus kanti—fichtei tételeivel, az organikus fejlődés herderi tanításával és a forradalom iránti kételyekkel — kapcsolatban hangsúlyozza a szerző, hogy ezek az eszmék Kölcsey szubjektív fejlődése során kristályosodtak ki 1814 táján. Vagyis a költő tudatában a hazai eszmék szervesen kapcsolódnak az európai romantikus filozófiához, velük kapcsolatban nem passzív befogadásról, hanem aktív válogató áthasonlításról lehet csak szó. *A szatmári adózó nép állapotáról* című beszéd kétségbevont szerzőségével kapcsolatban Szauder filológiai, stilisztikai és lélektani eszközökkel meggyőző bizonyítékokat szolgáltat Kölcsey szerzősége mellett. Vörösmartyval kapcsolatban a *Csongor és Tündé*-ről olvashatunk finom elemzéseket, valamint a költő pályájáról egy vázlatnál többet is sejtető áttekintést.

A ROMANTIKA fénykorának szerzőit és munkáit vizsgáló írások sorából kiválnak a Krúdyról, Kosztolányiról és Babitsról írott tanulmányok, amelyek önmagukban értékes hozzájárulások újabb irodalomtörténetünk e három jelentős alakjának méltó megőrzéséhez. E kötetbe való — miként az előszóból kiderül —, bizonyos fokig tudatos besorolásuk azonban problémákat támaszt, melyekre Szauder csak röviden utal, arra hivatkozva, hogy „a romantika hosszabban tartó, termékenyebb s bonyolultabban összetett folyamat volt ízlésünk, irodalmunk, gondolkozásunk történetében, mint ahogyan irodalomtörténeti közfelfogásunkban szerepel«. Noha a romantikus stílus továbbélésének kérdése nem új, Szauder megjegyzése, valamint utóbb említett tanulmányai azt sejtetik, hogy e kérdésben még lesz mondanivalója.

EGYÁLTALÁN: Szauder József gondolatébresztő, tömör és világos stílusú tanulmányait olvasva az az érzésünk, hogy filológiai, ízléstörténeti és esztétikai szempontból egyaránt gazdag tartalmuk ellenére nem jelentenek lezártságot, hanem folytatást ígérnek. E folytatást — a töredékes portrémonográfiák kiegészítését csakúgy, mint a magyar romantika meg nem oldott történeti és elméleti kérdéseinek a kidolgozását részben magától a szerzőtől várjuk, de kétségtelen, hogy tanulmányainak eredményei és problematikus pontjai a magyar romantika többi kutatója számára is ösztönző hatással lesznek. Szauder József tanulmánykötete a magyar romantika további kutatásai és szintetikus feldolgozása szempontjából is jelentős eredménye marxista irodalomtörténettanításunknak.

(Szépirodalmi Könyvkiadó, 1961.)

Kókay György

GERHART HAUPTMANN

1862—1946

„Szenvedés, vér, az éjszaka borzadálya: s rajta, áhítatosan összefogózva vele, rajongó vágy a szépségre, világosságra, a nap ujjongó fényére."

(Thomas Mann: G. Hauptmann művészete.)

Születésének századik évfordulója (nov. 20.) alkalmából emlékezünk rá.

Gimnazista koromból csak egyetlen emlékem maradt róla. Német irodalmi tankönyvünk szemére vetette, hogy minden művében, a romantikus darabokban is, állandó szereplő a nyomor és az alkohol. Valóban. a német századfordulónak ez a kiváló írója nem ijedt meg a nyomor undokságaitól, bátran vette naturalista fényképező lencséje elé — nem azért, hogy vádolja a nyomor és alkohol áldozatait, hanem hogy vádolja az imperializmussá vaduló német kapitalizmust, amely csak nyomort és alkoholt adott a munkásnak.

De mi mást várhattunk volna a sziléziai takácsok ivadékától? Pár évtizeddel születése előtt hullottak el százával, ezrével a sziléziai takácsok a porosz katonák tömeggyilkos golyóitól, mert nem bírták már tovább tűrni az éhséget, és fellázadtak. Hauptmann a lázadó takácsok véréből és földjén, Sziléziában született, ott nőtt fel bigott pietista nagybátyjának házában. Breslauban művészeti iskolába járt, szobrász akart lenni, de tanulmányait sem itt, sem az egyetemen nem fejezte be. Az egyetemen Haeckel tanítványa volt. Berlinben ismerkedett meg a nyomorral és a naturalizmussal, s ezek a tapasztalatok adtak anyagot első drámáinak, köztük a Takácsok-nak, melyben elődeinek lázadását viszi színpadra — vagy talán nem is magát a lázadást, hanem azt a szörnyű bénaságot, melybe a nyomor törte a proletár lelkét. Görögországi, itáliai útja színekkel, formai pompával, antik témákkal gazdagította költészetét.

Nagy vádoló volt, de nem nagy ítélkező. A nyomort ábrázoló naturalizmusának komorságától ő maga is megrettent, s idő múltán a romantika szivárványával cserélte fel. Érezte, tudta ugyan, hogy nem a maga útján jár, hogy menekül a valóság és a lelkiismerete elől. Menekül az álomba, az égi vigasztalásba *(Hanneles Himmelfahrt)*.

Az Októberi Forradalom, a szovjet építés lendülete nem igazította új utakra a tollát. Pedig orosz földön mindig talált barátokat: a forradalom előtt is, után is számos művét fordították oroszra — némelyiket megjelenésének, illetve németországi bemutatásának évében —, több drámáját előadták szovjet színpadon. A hitleri uralomnak nem tudott olyan határozottan *nem*-et mondani, mint Thomas Mann és sok más író. Nem tudott erőt meríteni a demokrácia forrásából, mert csak témáival, de nem emberi gyökereivel kapaszkodott a népbe. Ám megérezte, halkan mondta is, hogy a nácizmus felfalja a kultúrát. Mikor meghallotta Hitler halálhírét, azt mondta: „Egyetlen tollvonás kitörölte a világból a történelem legnagyobb hazugját."

Mint a nép szenvedéseinek nagy ábrázolóját, általános tisztelettel vették körül a demokratikus írói körök a hitlerizmus bukása után, a Kulturbund vezetőjévé választották. A háború csapásaitól megtört, humanizmusában megbántott agg író azonban már csak szenvedni és kétségbeesni tudott, tenni nem; 1946-ban elhunyt. Az NDK-hoz tartozó Hiddensee szigetén temették el, ott, ahol hosszú és termékeny élete folyamán sok-sok békés, meghitt napot töltött.

Bán Ervin

rendezőre kell hivatkoznunk, hiszen az együttesjáték folyamatosságában is kifejezésre jutó jól értelmezett, sikeres alakítások is részben az ő nevéhez fűződnek.

Kormos Lajos Karádi tanár úr szerepében a lehető legjobb megoldást választotta. Sikerült a kedvesen „gyanútlan" emberben a becsületére kényes, a távlatokat is szemlélő, és a történelmet kritikusan értékelő gondolkozót is ábrázolnia. Játéka az előadás sikerének biztosítéka, s ha berögződött mozdulataiból kevesebbet használ, még többet tud elmondani Karádi Józsefről. Családi környezete: a félő és féltő feleség (Radnóthy Éva), a nyakasságával tüntető vő (Környei Oszkár), a „megalkuvástól" óvó, de az egyéni előnyök érdekében megalkuvó lány (Simon Erika) hiteles. Az egyik legjobb epizódalakítás Király Levente nevéhez fűződik, aki rendkívül szemléletesen ábrázolja a mindenben csak szenzációt leső, az emberrel, a saját szóvirágainál többet érő mondatokkal nem törődő újságírót. Hasonlóan ügyes színészi teljesítmény Marosi Károly szerkesztője is. Mentes József nagy gonddal, a tőle megszokott igényességgel formálja élővé a személyi kultusz idejéből maradt szemlélettől szabadulni nem tudó párttitkárt, míg Katona András a jószándékú, de megfáradt idős kommunista tanácselnök alakját tölti meg élettel. Gémesi Imre a funkció nélküli kommunista alakjához nyúl szeretettel, míg Kovács János az előadás egyik legnehezebb szerepét, a bár csak szavakkal — de jól — jellemzett „új" típusú kommunista értelmiségi előremutató jellemét, gondolkozását tolmácsolja őszinte egyszerűségre törekvő játékkal. Mécs Károly a tiszteletlenül „tisztelő" diák gondosan kidolgozott epizód szerepében, vonásaitól idegen maszkjával azt sejteti, hogy művészi becsvágya, erejének próbára tétele érdekében vonzó külsejének előnyeiről is le kíván mondani.

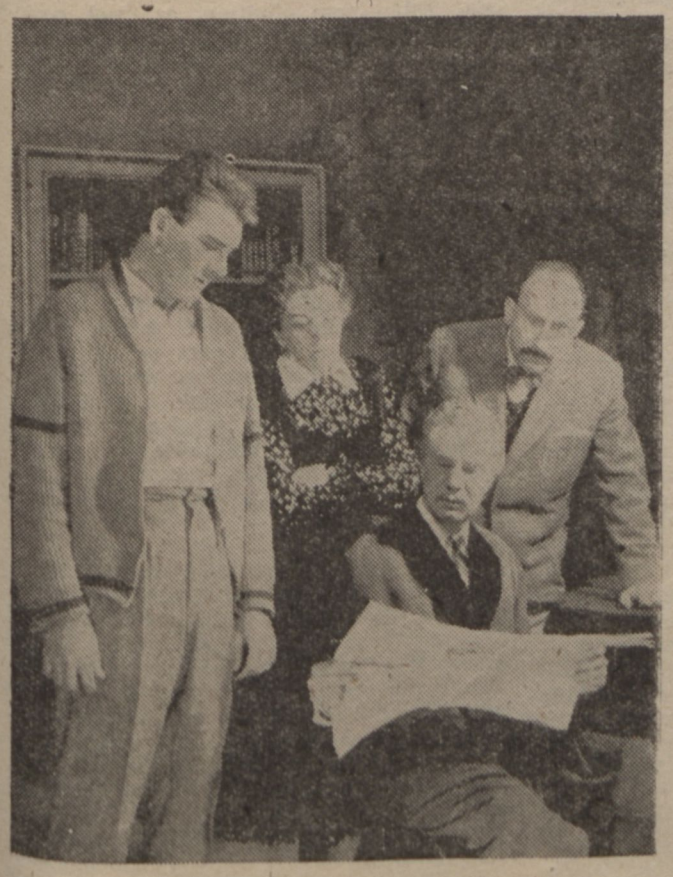

JELENET A DARABBÓL. (KÖRNYEI OSZKÁR, RADNÓTHY ÉVA, KORMOS LAJOS, KÁTAY ENDRE)

A más-más árnyalatú reakciós figurák é a kisváros társadalmának képviselői (Károlyi István, Hegedűs László, Putnik Bálint, Káldor Jenő alakításai) színesek, sőt — s ez nemcsak a színész hibája — Kátay Endre túlságosan is színesre formálta Macskási alakját.

Végeredményben elmondhatjuk: a Szegedi Nemzeti Színház első idei bemutatója sokat ígérő igényességgel birkózott meg Németh László problematikus drámájával, és Szegeden sikerre vitte azt.

Varga Ákos

PAPP ZOLTÁN

ÍGY ÉLTÜNK MI EGYKORON

1

Négyen ültünk a kemencepadkán, és kávézaccból jósolgattunk a bűvös négy elem körén belül maradva. A kemence az én szobámban volt, a zaccot Bodnár szerezte egy hervadó presszósnőtől. S a négy elem nem volt más, mint a Pénz, az Ebéd, a Vizsgák és a Szerelem. Mind-mind olyan dolog, ami létében hordozza bűvöletét.

Pénzünk nem volt. Ma nem ebédeltünk. Reszkettünk a holnapi vizsgától. Csak a szerelem tartotta bennünk a lelket.

— Egy nagy libamájat látok. Itt ni — hunyorgott Bodnár, és tenyerével kört rajzolt a levegőben. A libamáj láthatatlanul lebegett a képzelet fonalán. Odaadón bámultunk a cigarettafüstbe.

Laskai, a költő nagyot nyelt, szemérmetlenül kotyogott ádámcsutkája. Bodnár ránevetett.

— Tökéletesebb vagy, mint Pavlov kutyája. Nagyszerűen működnek a feltételes reflexeid. Meghallod a libamáj szót, s máris kiválasztódik a nyál. A füled és a gyomrod egytestvérek.

Együtt röhögtem Bodnárral. Laskai, szegény, ingyen céltábla volt. A sors megtagadta tőle a visszavágás képességét. Csak elpirulni tudott, és izzadni. Mária mellette ült, lábát felhúzta, hátát nekivetette a kemencének. Elnézett mellettünk.

— Meg fogok bukni — motyogta. — A prof rám néz, és kirúg.

— Hülye — legyintett Bodnár. — Már ötödször ismételgeti: meg fogok bukni..., meg fogok bukni... Apuleius szamarának több esze volt...

— Légy szíves!... — csattant fel Mária.

Bodnár békéltetőn emelte fel kezét.

— Na jó, jó. A pikáns részek nélkül. Különben egyszerű az egész — ugrott le a padkáról. Nem muszáj megbuknod...

Most Laskai röhögött, mutogatva.

— Mit röhögsz, te őrült?!

— A hátad — pukkadozott Laskai. — Ki van dekorálva.

Bodnár zakóján kék és zöld csíkok kacskaringóztak. A kemencedísz meszes lenyomata.

— Mert kiloptátok belőle az enyvet — porolta dühösen a kabátot. — Olyanok, mint a verseid — pillantott paprikavörösen Laskaira. — Azokban sincs enyv. Érted?! Enyv!

Mária nyugtalanul fészkelődött.

— Az előbb mintha...

— Igen, mintha... — toppantott Bodnár. — Mintha ez a hülye félbeszakított volna. Tehát — helyezkedett napóleoni pózba — nem muszáj megbuknod. Tanultál, fiam?

— Igenis — mondta Mária, mint egy elemista.

— Kár. Ha egy kukkot se tudnál, érdekesebb volna. Mindegy. — Megélesedett a hangja: — Rúzsod van?

— Igen.

— Selyemharisnyád?

— Negy pár, de kettőn le van szaladva...

— Pamutharisnya? — vágott a hangja, mint egy vizsgálóbírónak.

— Nincs, de...

— Semmi de! Meg fogsz bukni!

— De hiszen az előbb még éppen te...

— Akkor is.

Laskai mellém húzódott.

— Hát ha ez nem hülye, akkor én vagyok a Mona Liza.

— Nyertél — bólintottam.

Bodnár öles léptekkel járt fel s alá a szobában. Gondterhelten és hátratett kézzel, mint unalmas filmekben a főszereplők.

— Ugyanis — motyogta, de nem nézett ránk közben —, az eset világos. — Mária udvariasan kopogtat, belép a prof szobájába. Illedelmesen megáll a perzsaszőnyegen. A prof felnéz. Mária lehajtja fejét, és elpirul. Rossz jel. Most a prof észreveszi a selyemharisnyát. Oda az ötös. Meglátja Mária száján a rúzst. Fuccs a négyesnek. A hármast talán még ki lehetne valahogy erőszakolni, ha Mária szoknyája nem lenne szűk, és a pulóver nem követné engedelmesen... Na! De követi! Mind a kettőt...

— Megrúglak! — pirosodott el Mária.

— Namármost — nézett rá Bodnár —, a ketteshez még mindezek ellenére is lehetne némi reménye, ha nem tudna. De Mária tud. És Mária felelni fog, mint a vízfolyás. Ezért kell megbuknia. A prof joggal veheti szemtelenségnek, ha egy ilyen jampec fennhéjázón fújja az anyagot. Nem, elvtársnő, a tudás még nem minden. Itt nincs valami rendben — gondolhatja. Ez a nőszemély szántszándékkal meg akar bennünket téveszteni. De ki járhatna túl a prof eszén? És beírja Mária indexébe az egyest.

Szónoki pátosszal folytatta:

— Tisztelt hallgatóim. Bemutattam önöknek a lehetőségeket. Kiindultam egy tényből, az okok és okozatok láncolatából leszűrtem egy következtetést. Amennyiben a lehetőség lehetőség marad, e következtetés sem több a fantázia játékánál. De amennyiben valóság lesz belőle, úgy bocsássanak meg érte, hogy előre megjósoltam egy tragédia menetét, mely a Mária indexébe vésett egyesben fog kulminálni.

Papír és ceruza a kezemben, firkálgattam.

— Hát te? — bámult rám Bodnár.

— Jegyezgetek, professzor úr — mondtam kajánul. — Az előadását.

— Eh! — legyintett. — A hülyék kivonulhatnak. Nem tekintem őket hiányzónak.

Mária rám förmedt:

— Miért nem hagyod beszélni?!

— Hallgatni fogok, hercegnő — feleltem sértődötten.

— Folytasd, Bodnár.

Bodnár folytatta.

— Egyetlen lehetőség van: Mária magába száll, és sürgősen megváltozik — hullottak ki szájából a szavak, és elénk potyogtak a rongyszőnyegre. S apró tócsákat növelve, mint a nedvesség, szivárgott belőlük a moralitás. — S ha erre képes — folytatta —, nem fog megbukni.

Mária tétovázott.

— Jó, jó, csak egy kicsit homályos.

— Mona Liza — néztem Laskaira —, ne piszkálja az orrát. — Laskai megértett. Erőlködés látszott rajta: a röhögést próbálta visszafojtani.

De Bodnár nem zavartatta magát.

— Készséggel megmagyarázom. Selyemharisnya volt, nincs — s kezével hókuszpókuszolt, mintha bűvészként eltüntetné. — Rúzs? Volt, nincs. Legjobb lesz, ha beledobod a Tiszába. A szoknyát meg a pulóvert szépen összehajtogatod, és belesülylyeszted a sufniba. A kulcsot majd ideadod nekem. Tőle — nézett rám — megkapod a melegítőjét. Kicsit viseltes, de megteszi. Aztán — de már ő is nevetett — fésülködni se kell. Úgyszólván tilos. Elég, ha belekaristolsz a háridba a tíz ujjaddal. Most pedig tűnj el! A konyhában átöltözhetsz. Főpróbát tartunk — tette hozzá, én meg odadobtam Máriának a melegítőmet.

Hárman maradtunk.

— Éhes vagyok — nyöszörögte Laskai.

— Még ott a libamáj — mutatott Bodnár a levegőbe. — De ha nem elég, edd meg a jegyzetemet. Jószívvel adom. Csak jól rágd meg a nagybetűket. Nem venném a lelkemre, ha megfeküdnék a gyomrodat.

Laskai bárgyún mosolygott. A beáradó fényben furcsán csillogott a szemüvege.

— Tudjátok, hogy két nap óta nincs menzajegyem...

2

— Ellenben van egy új nadrágod — villant meg Bodnár szeme. — Hja, aki elegáns akar lenni...

— Hagyd már békén — intettem le. — Hiszen tudod, abban a másik nadrágban már nem lehetett emberek elé menni. Mit bántod?

— Persze — morogta Bodnár —, mert túl sokat ül a költő úr! Azért lyukad ki olyan hamar a nadrágja ülepe...

— De kérlek, Feri...

— Hallgass! — löktem oldalba Laskait. — Nem kell vele vitatkozni. Inkább egyél, nesze. — Órizgettem a két ablakszárny közt egy darabka szalonnát. Szűkös időkre tartogattam. Kicsit avas volt már, de csak az érezhette, aki nem volt éhes. — Bicskád van?

Bodnár zsebébe nyúlt a bicskáért, de keze félúton megmerevedett.

Mária állt az ajtóban, melegítőben. Én nyolcvan kiló vagyok, Mária ötvenkettő. Csak állt, haja csapzottan meredezett homloka felett. Rúzs nélkül sápadtnak és öregesnek tűnt az arca, és szája köré kemény vonalakat biggyesztett a kétségbeesés. Felénk lépett, meglöttyent rajta a ruha.

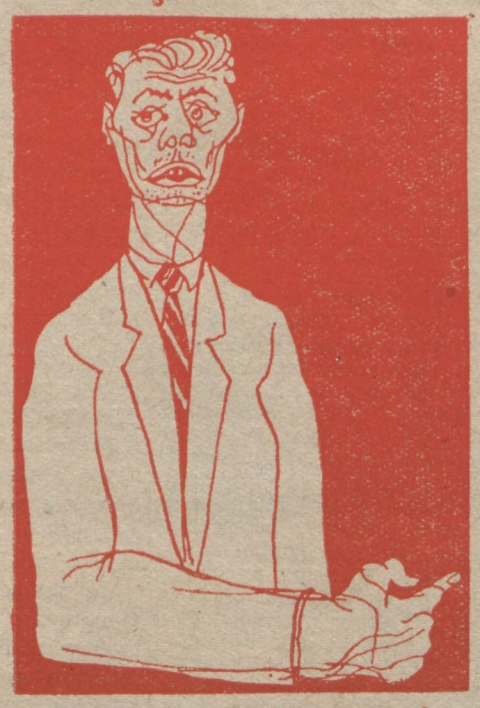

— Ötös! — kiáltotta Bodnár. — Kérem az indexét, elvtársnő! Kittűnő! Nagggyon meg vagyok elllégedve!

Mi meg röhögtünk, kórusban, pukkadozva!

— A párt politikájának alapja a párt politikája! — mennydörögte a pulpitusról az előadó. — Önöknek az a legnagyobb hibájuk, hogy nem tudnak dialektikusan gondolkodni. Aki pedig képtelen a folyamatok dialektikus szemlélésére, az menthetetlenül az idealizmus mocsarába süllyed. Értették?

Értettük.

— Csak a párt politikájának alapjáról lehet helyesen szemlélni és megítélni a párt politikáját. A mi munkánk a párt politikájának szellemében igazolja a párt politikáját, és a párt politikája teszi a mi munkánkat pártpolitikai munkává. Jegyzik?

Jegyeztük.

— Nagyon téved az, aki azt hiszi, hogy e politika jellemzéséhez és lényegének feltárásához elegendők a frázisok. Csak a dialektika lehet iránytű ahhoz, hogy pártunk politikájának talaján álljunk, és pártunk politikájának ténylegesen és maradéktalanul alapja lehessen a párt politikája. És nekünk kötelességünk, hogy a párt politikájának talaján állva egy jottányit se térjünk el a párt politikájától. Jegyezzék meg jól, hogy senki nem lépheti át önnön árnyékát, és hogy önök közül nincs egyetlen olyan ember sem, aki kétszer egymás után megfürödhetne ugyanabban a folyóban. Ezt már a görögök is kimondták a maguk primitív módján. Panta rei. Minden változik. És ebben a változásban csak egy állandó van, a párt politikája. Amely ugyan maga is változik, de a változással együtt megmarad állandósága is. S ha e változásokban is állandó, ám állandóságában meg nem merevedő, hanem úgy változó, hogy mégis állandó maradó politikát a dialektika szemszögéből szemléljük, akkor a párt politikájának szellemében megtettük az első lépést ahhoz, hogy feltárjuk és megvilágítsuk e politika alapjait. Világos?

— Világos — bólintottunk.

Odakünn már alkonyodott. A nagy előadóterem ablakait bepárásította a félhomály. Némán ültünk a padsorokban. Csak a tollak sercegtek. Valakinek elgurult a ceruzája, s nagyot koppant a parketten. Még néhány perc — gondoltam, és mindent elönt a félhomály. Körvonalaink feloldódnak, aztán elmosódnak majd.

— Gyújtsák meg a villanyt — kérte az előadó.

Hunyorogtunk a sárga fényben. A prof új mondatba kezdett, de felberregett a csengő. Vége az órának. Felsóhajtva szedelőzködtünk.

— Holnap szeminárium. Jól készüljenek fel az anyagból — hallottuk a hátunk mögött. De akkor mi már a lépcsőn loholtunk.

— Sápadtnak látszol — karolt belém Bodnár. — Keveset jársz a szabad levegőn. Nem sétálsz.

— Nincs kivel — húztam összébb magamon a zakót.

— Mit hülyéskedsz?!

A nőkkel szemben mindig elfog a tartózkodás. Még középiskolás koromban jártam egy lannyal, örök hűséget fogadtunk egymásnak. Azt hittük, sose lesz vége, mert nincs a világon még egy ilyen nagy szerelem. Aztán egyszer vége szakadt. Még csak össze se vesztünk. Csendben elmaradtunk egymástól. Azóta valahogy sehogy se sikerült. Néha észrevettem egy-egy lány szemében a felcsillanó érdeklődést, de mire az udvarlásig eljutottam volna, mások rendszerint elhalászták az orrom elől.

— Mert sokat gondolkodsz. Meg nincs dumád — korholt Bodnár. — Nincs olyan nő, aki ne lenne szívesen egy jóképű sráccal. Nem is fontos, hogy elhiggye a dumádat. Csak meghallgasson. Az már elég a sikerhez.

Legyintettem.

— Te is csak fecsegsz. A te híres nőügyeid is csak a fantáziádat dicsérik. Mert fantáziád... az van — veregettem meg a vállát.

Vasmarok szorította a karom. Bodnár visszarántott és elém ugrott.

— Hát idefigyelj, édesapám! — hadonászott előttem. — Ha nem vetted volna észre, én nem szoktam a levegőbe beszélni!

— Rendkívül érdekel — néztem gúnyosan.

— Mondom, nem szoktam a levegőbe dumálni! Odanézz! — és előremutatott. — Ott mennek a lányok.

Öt lány ment előttünk az úttesten, összefogózva.

— Ismered őket?

— Hogyne, hiszen az évfolyamon...

— Mondj egy nevet — szorította tovább a karom.

— Jutka — vágtam rá. — Balázs Jutka.

Helyes lány volt, csak rátarti. Megvetette a fiúkat. Csak lányokkal barátkozott. Úgy álltunk bosszút, hogy keresztülnéztünk rajta.

— Rendben — nyelt egyet Bodnár. — Már sötét van. Hétkor lehívatom a szállóból. Te meg állj a klinikákert harmadik oszlopa mögött...

— Hogyhogy?... — hüledeztem.

— Úgy, hogy átlibbensz a kerítésen. Mi az? Semmi. És én be fogom neked bizonyítani!... — nevetett csúfondárosan.

— Őrült vagy — suttogtam izgatottan.

S bár addig még egy órám volt, százszor elindultam és visszafordultam. A hangulat kereke megperdült bennem, és forgatta a megvetés, a kíváncsiság, a szégyen, az izgalom küllőit. Tétova voltam és tanácstalan. Hétkor mégis ott szorongtam a harmadik oszlop mögött. A kerítésen könnyen átugrottam, nem vette észre senki. Az oszlop tövében bokor nőtt, engem is eltakart.

— Itt talán megállhatunk. — Ez Bodnár hangja volt.

— Jó, de csak egy percre.

Igen, ő volt. Balázs Jutka. Torkom már kiszáradt. Nyelvem döglött békaként ragadt szájpadlásomhoz. Csak meg ne hallják a szívdobogásom — fohászkodtam.

— Baj, hogy lehívattalak?

— Ó nem, dehogy... Csak furcsa volt. Éppen te... És miért? — A szokatlanul kedves hangba belekapaszkodott a kíváncsiság.

— Már régóta akartam... csak, tudod..., eddig attól féltem... Nem vetted észre?...

Kis szünet, s aztán:

— De igen, egyszer...

— Már akkor is szerettelek. De azt hittem, hogy csak tetszel, és azért nem... Ezt meg kell értened... Vártam. Tisztába akartam jönni az érzéseimmel... — Most megragadta a vállát. — Látom, nem hiszel nekem...

— Nézd, Feri... Olyan furcsa, olyán hirtelen jött ez az egész...

— Értsd meg, azért mondom, mert így érzem. S most érzem igazán, hogy mondom. Hát mondhatnám azt, amit nem érzek? És érezhetném azt, amit nem tudok kimondani?... — Egy másodpercnyi szünet a szavak áradatában. — Értem, hallgatsz. Hát jó...

— De Feri...

Aztán ruhasuhogás. A cipőtalp alatt megcsikordult egy kődarabka.

— Nem, Feri... Értsd meg..., még nem...

Hideg, sértődött szavak. Megbántás, fájdalom és meggyőződés gyöngyözött bennük:

— Hidd el, Jutka, az én szerelmem nem fog múlni egy visszautasított csókon... És most menjünk.

De maradtak. S megcsókolta. Jól láttam. A lány már nem tiltakozott. S apró pattanások szurkálták a csendet. Mintha kapcsok pattannának... Szikrázva világított a sötétben feltárulkozó válla, melle...

Behunytam a szemem. Nem akartam tudni semmiről.

Otthon aludni se tudtam, álmatlanul hánykolódtam egész éjjel. Kivert a hideg veríték és hozzám tapasztotta a hálóinget. Nem sokáig bírtam e viaskodást. Felgyújtottam a villanyt. Vaksi szemmel kotorásztam elő a jegyzeteket. Csak reggel felé nyomott el az álom.

Délelőtt megakadt rajtam a szemináriumvezető szeme.

— Á, Horváth elvtárs! Megviseltnek látszik. Talán nem aludtunk az éjjel, mi?!

Dermedt csendben figyelt az évfolyam. Fenyegetés ólálkodott a szavak mögött.

— Tanultam — mondtam lehajtott fejjel.

— Iiiigen?! Hát ez nagyszerű. Mindjárt be is bizonyíthatja. Mi volt a tegnapi előadás tárgya?

— A párt politikája a dialektikus módszer tükrében.

— Rendben. Térjen a tárgyra.

Lassan, tagoltan mondtam:

— A párt politikájának alapja a párt politikája. — Érdeklődve fordultak felém a többiek. — Csak a párt politikájának alapjáról lehet helyesen szemlélni a párt politikáját. A mi munkánk a párt politikájának szellemében igazolja a párt politikáját, és a párt politikája teszi a mi munkánkat pártpolitikai munkává.

Az elismerés moraja ácsapott a hallgatáson.

— Folytassa.

— Minden változik, ahogyan ezt már a görögök is megmondták a maguk primitív módján. És ebben a változásban csak egy állandó van, a párt politikája. Amely maga is változik ugyan, de a változással együtt megmarad állandósága is. S ha e változásában is állandó, ám állandóságában meg nem merevedő, hanem úgy változó, hogy mégis állandó maradó politikát a dialektika szemszögéből szemléljük, akkor...

— Köszönöm, elég — szakított félbe a szemináriumvezető. — Horváth elvtárs megérdemli a nyilvános dicséretet.

Szünetben odajött hozzám.

— Ne haragudjon.

— Ó semmi, semmi — mentegetőztem.

— Csak tudja, nagyon ébereknek kell lennünk. Vannak itt még olyanok... Ugye ért engem, Horváth elvtárs? — és megszorította a kezem.

Fészkelődött bennem a kisördög. Találomra, értelmetlenül és összefüggéstelenül mondtam. S mégis: a hazugság természetességével:

— Én hiszek abban, amit mondok. S amit mondok, azt érzem. Hogy mondhatnám azt, amit nem érzek? És hogy érezhetném azt, amit nem tudok kimondani?... — néztem rá kérdőn.

— Nagyszerű — ragadta meg a kezem. — Kitűnő. És eredeti. Tudja, olyan jólesik, ha az ember végre eredményét látja a munkájának. — Örültem, hogy végre önmagát dicsérte. Kezdtem már kényelmetlenül érezni magam.

A szeminárium végén odasodródott hozzám Bodnár.

— Óriási voltál!

— Te nemkülönben — feleltem kedvetlenül.

Rám pillantott.

— És ha véletlen volt? És ha megbeszéltem vele, hogy téged átejtsünk? Nem, nem, öregem. Nézz körül, és mondj egy nevet.

— Semmi értelme — dünnyögtem.

— Ellenkezőleg! Én se elégednék meg egy véletlen bizonyítékkal.

Álmos voltam és rettenetesen fáradt.

— Temesi Gabi — ásítottam. — És most eredj a fenébe.

— Este hétkor ugyanott — kuncogott.

Sajnos este hatkor felébredtem. A kíváncsiság — gondoltam. Temesi Gabi a legszebb lány volt a karon. Hamvas, szőke szépség. Ragyogó alak, elegancia. Közvetlen volt és barátságos, de kedvességében tartózkodás és személytelenség bújkált, mint a primadonnák mosolyában. Vőlegénye pesti. Adjunktus az egyik klinikán. Minden szombaton érte jön egy Mercedesszel.

Na Bodnár, te is jól megkaptad! S én hülye, mégis el akarok menni! Mintha nem látnám a napnál is világosabban, hogy teljesen felesleges. Bodnárnak nem kell tanú a kudarchoz. A végén még rám fog haragudni...

... Ráadásul fáztam is. A Tisza felől hűvösség permetezett. Még két percet várok — mérgelődtem, aztán elmegyek. Nem vagyok hajlandó tüdőgyulladást kapni egy hülyeségért!

— Itt talán megállhatnánk — hallottam.

— De csak egy percre.

Nekidőltem a betonoszlopnak, megcsípkedtem magam: ébren vagyok? Temesi Gabi ott állt az oszlop túlsó oldalán. Ha kezem kinyújtom, elérem. Mellette Bodnár. De arcát eltakarta a sötétség.

— Gondoltam, lehívatlak.

— Furcsa ötleteid vannak.

— Mégis lejöttél.

— Le,... lejöttem.

— Mert tudni akartad, mért hívatlak? Hogy mit akarok?

— Mit akarsz? — rebbent meg a hangja.

— Semmit.

— Akkor mért hívtál?

— Mert biztos voltam benne, hogy nem jössz.

— De lejöttem.

— Le. És így semmi akadálya annak, hogy megcsókoljalak.

Igen, a dulakodás apró neszei. A kabát hozzásurlódik az oszlophoz. Apró, érthetetlen félszavak, s aztán:

— De Feri... Tudod, hogy nekem... a vőlegényem...

— Rá fogok gondolni...

Csend. Összefonódva és mozdulatlanul. Gabi alacsonyabb Ferinél, most pipiskedett. Csak néhány centiméter: a teljes odaadás. Végre szétváltak. Kapkodva szedték a levegőt.

— Te őrült, megharaptál!

— Mea culpa...

— Szemtelen vagy!

— Ha udvarias lennék, mint egy adjunktus, akkor én lennék az adjunktus.

Halk, elfojtott nevetés. Nincs benne bűntudat.

— Te..., te gazember....

Milyen gyengéden mondta — tűnődtem.

Egy órával később ott ült Bodnár a kemencepadkán. Szája körül elmázolt rúzsnyomok.

— Csókálló — vigyorgott. — Egész úton nyalogattam, mint egy kutya... Van egy cigid? — Rágyújtott. Elégedetten fújta ki a füstöt. Nos — nézett rám aztán —, mi a véleményed?

— Érthetetlen.

— Ugyan, dehogy. A Balázs Jutka csibésznek tart. Odáig volt a gyönyörűségtől, amikor elérzékenyültem. Ó, gondolhatta, hogy félreismertem! Milyen vonzó nemesség lüktet e csibész külső mögött! S már biztos volt benne, hogy ő ezt előre érezte. Tudta.

Összenevettünk.

— De a Temesi Gabi! Nahát!

— Az még egyszerűbb. Gabi megszokta, hogy imádják, körülrajongják. Csupa alázatos és lehajtott fejet lát maga körül. Nem csoda, hogy nagyobbnak érezte önmagát. Csak a szemtelenség imponálhatott neki. Az az adjunktus úgy néz fel rá, mint egy istennőre. Már unhatta. Éppen kapóra jöttem. Az istennő végre jól kicsókolózhatta magát. Nem röpködött körötte álmosító zümmögéssel a kutyahűség. Hát ennyi az egész — dőlt hátra. — Az ember dumál, egy kicsit megtapogatja őket. Megsimogatja a mellecskéjüket, beleharap a szájukba, és aztán...

— Aztán? — hajoltam előre érdeklődve.

— Aztán semmi. Sajnos nincs hozzá türelmem. Most két hétig együtt kellene járni velük, hozzájuk se nyúlni. És beléjük rögződne, hogy szándékaim a legtisztességesebbek. Aztán eszükbe jutna az első csók, a simogatást követő borzongás, s végül már maguk akarnák... Eh — legyintett —, semmi értelme. Semmi. Csókolózás közben korgott a gyomrom. Van még abból a szalonnából?

Volt.

3

Hárman álltunk a tanulmányi osztályvezető előtt: Bodnár, Laskai, én. A tízórás szünetben hívatott bennünket Gelei.

— Mi is a maga édesapja? — pillantott rám.

— Téglagyári munkás.

— És a magáé?

— Kézbesítő a tanácsnál — felelte Bodnár.

— Laskai?

— Tsz-tag.

Szétvetett lábakkal állt előttünk Gelei.

— Szóval valamennyien becsületes munkásemberek.

Hümmögtünk.

— Bizonyára eszükbe se jut, hogy fiacskájuk éjjel kettőkor még ott züllik egy lebújban!

Bodnár megbökött a könyökével.

— És honnan volt rá pénzük?! — csattant a hangja.

— Sót hordtunk, kérem — mondta csendesen Bodnár. — Szombaton. Este tíztől vasárnap reggelig. A rakodó-pályaudvaron. Vasárnap este abból a pénzből...

— Nem érdekel! — szakította félbe Gelei. — Ahelyett, hogy tanulnának! Milyen rendű volt maga?

— Félévkor jeles voltam — toporgott Bodnár.

— Én kitűnő — nyomakodtam mellé.

Laskai lehajtotta fejét.

— Én, sajnos, csak közepes.

— Jellemző. Nagyon jellemző — lépdelt el előttünk. — Kikkel barátkoznak?! — csapott le ránk hirtelen. Hangja éles volt, már-már számonkérő.

Megint Bodnár... Felsorolta az egész DISZ-vezetőséget. Nem hagyott ki senkit: a titkárt, a kultúrfelelőst, a gazdaságvezetőt, a propagandistát...

— És még?!

Bodnár áttért a pártvezetőségre.

— És még?! Ezenkívül?! Mások?!

Záporoztak a kérdések. De Bodnár csökönyösen megmaradt a bűvös körben, és többször újra kezdte a névsorolvasást. Mi meg csak bólogattunk. Gelei elvesztette a türelmét. Taktikát változtatott.

— Fülöp Mária — mondta. — Az elvtársak közül többen felfigyeltek, hogy maguk sülve-főve együtt vannak ezzel a jampeccel. Ezzel a kispolgárral. Nos Bodnár, erre mit felel?

Karba font kézzel állt, és mosolygott.

— Évfolyamtársunk, kérem — mondta Feri. — Csak annyit vagyunk vele, mint a többiekkel.

Gelei közellépett hozzánk.

— Figyeljenek ide, elvtársak — lágyult el a hangja a jószándék duruzsolásával. — Észre kell venniük, hogy mit akar ez az úri csemete. Ráakaszkodott magukra. Minden szava számítás. Kiszemelt három munkásgyereket, hogy megtévesszen másokat. Úgy tesz, mintha... Pedig ez csak képmutatás! Értik? Kép-mu-ta-tás! Ugródeszkának akarja használni magukat. Szerencsére vannak még éber elvtársak, akiket nem téveszt meg a kétszínűség!

Mit mondhattunk volna erre?! Mondjuk el, hogy Mária megosztja velünk a zsebpénzét? Fecsegjünk arról, hogy megstoppolja a zokninkat, és ha kérjük, kimossa az ingeinket? Pofázzuk ki, hogy amikor Laskai beteg volt, külföldi gyógyszert szerzett neki, és mindennap elvitte neki az ebédet a menzáról. Közöljük ezzel a Geleivel, hogy Mária haver; Máriát szeretjük? ...

Nem, hallgattunk.

— Szóval hallgatnak?! Szóval nem értenek egyet azzal amit mondtam?! Nem hajlandók elismerni azt, amit az egész pártvezetőség, a kollektíva mond?! — Elvesztette béketűrését. — Hát így állunk?! Mert maguk is meg vannak fertőzve! — üvöltötte. — Kispolgárok! Tűnjenek el! Szégyelljék magukat! — hadonászott előttünk.

Bodnár mondani akarta, hogy...

— Nincs hozzászólás! — harsogta. — Elmehetnek!

Kifaroltunk a szobából. A folyosón nevetgélve nyüzsgött az évfolyam. Valamit észrevehettek rajtunk. Arcunkba bámultak. Besomfordáltunk a vécébe.

— Hát ezt jól megkaptuk — síránkozott Laskai.

— Fogd be a pofád! — sziszegtem.

Bodnár elé állt a tükörnek.

— Kispolgár — fújtatott. — Te szarházi kispolgár! — És beleköpött.

Láttam, vörös és eltorzult az arca.

4

Ültem a kemencepadkán. Lógattam és lóbáztam a lábam a semmiben. Óvatosan lopakodott be Kovács néni, a háziasszony.

— Jaj istenem, istenem — csapta össze a kezét —, micsoda szégyen!

— Valami baj van? — ugrottam le a padkáról.

— Szegény férjem! Szegény férjem!

— Dehát mi történt?

Szeméhez emelte a kötényét, és sírva mondta

— Délután kizárták a pártból.

— Őrültség! Ez nem lehet igaz!

— Az előbb jött haza, részegen. Most ül a széken, és bámul maga elé... És letette a vasutassapkát. Laci — nézett rám kétségbeesetten —, az én férjem még sose tette le a konyhában a vasutassapkát. Talán csak nem akarják... Harminc éve pályamunkás... Sose volt rá semmi panasz... Tavaly kitüntették... Még jutalmat is kapott...

— Nyugodjon meg...

— Nem tudok..., nem tudok... Félek...

Sovány vállát megreszkettette a sírás.

— Hé, itt vagy?

Megrezzentem. Az öreg állt a küszöbön, hajadonfőtt. Nekitámaszkodott az ajtófélfának. Zakója téglaporos, nadrágján hosszú repedés. Eleshetett valahol. Elém nézett, a keshedt rongyszőnyegre.

— Tessék — mondtam. — Jöjjön be.

— Kuss! — tántorodott előre, és szédelegve állt meg a szoba közepén. — Kuss! — és belecsapott öklével a levegőbe. — Te most ne pofázz!

Kényszeredetten elmosolyodtam: kérem...

— Most röhögsz, mi? — billent elém. — Röhögsz! — Lapáttenyerével megragadta a zakómat, és magához rántott. — Röhögöd ugye az öreg Kovácsot, mert a sárga földig leitta magát?! — Ellökött magától. — Hát csak röhögj!

— Üljön le, Kovács bácsi — csillapítottam.

Nekitámaszkodott a kemencének.

— Nem ülök. — Aztán elismételte, részeg makacssággal: — Nem ülök. — Egy ideig hallgatott, bóklászó fejjel, mintha a földön keresne valamit. — Az aljasok — motyogta később. — Ezt tették velem! Ezt!

Hallgattam. A szobát lassan belepte a borszag.

— Akkor persze jó voltam — morogta. — Mert a csendőrnek mindegy volt, kit ver félholtra a puskatussal. De nekem nem volt mindegy! Az én vérem folyt! Az enyém! — ütött a mellére. — De akkor mellém ugrott a legjobb komám, hogy a testével védjen...

Elhalkult, megtört, remegett a hangja.

— Most meg senki..., senki... Még rám se néztek... Pedig nem volt csendőrszurony, se puskatus... Csak felemelték a karjukat... — Sírás bukdácsolt a szavak közt. — Nem akadt egy ember, aki felállt volna..., aki azt mondta volna, hogy..., hogy én ismerem az öreg Kovácsot..., én tudom, hogy milyen ember... Elvtársak! Figyeljetek jól rám!... Ő mindig..., ő soha nem volt.... Nem..., senki... Csak felemelték a kezüket... egyszerre.

Eszelősen nézett rám.

— Te is... Te is köztük voltál... Te is felemelted a kezedet... Te..., te szarházi kispolgár..., te gané... Megnyomtak egy gombot a fejedben, és ... felpattant a koszos kezed.... Kizártatok, mint egy koszos kutyát... Te voltál! — hadonászott előttem.

Mozdulni se mertem, csak álltam.

—... aztán odajöttél hozzám, hogy elvedd a tagkönyvemet. »Nem!«, üvöltöttem a pofádba. »Nem adom!«... Megrettentél, mi? Elkotródtál!... Mert amikor még te pelenkát piszkoltál, én a küszöb alatt őrizgettem a tagkönyvemet! Érted? A küszöb alatt...

Kotorászott a zsebében, elővette, ott tartotta a tenyerében. Nagy tenyere volt az öregnek, a kis piros könyv szinte elveszett benne. Rákapcsolódtak bütykös ujjai. Eltakarták, elrejtették.

— Tisztogatás... — nyöszörögte. — Én voltam a piszok... Ti meg... És én értetek harcoltam... Mert azt hittem, hogy a jövő, hogy majd ti... Kotródj! — csapott felém az öklével. — Itt én parancsolok! Takarodj a házamból!

Összeszedte erejét, hogy megüssön. De a lendület magával rántotta a tehetetlen testet, és a földre zuhant. Együtt emeltük fel a feleségével. A szelonra fektettük. Csuromvíz volt a homloka.

— Ne haragudjon rá, Laci — kérlelt Kovácsné. — Holtrészeg. Nem tudja, hogy mit beszél... Maga még fiatal, de talán megérti azért... Szegény. Nagyon a szívére vehette... Ne haragudjon... Holnap már semmire nem fog emlékezni...

Nem fog emlékezni — tűnődtem. Mire nem fog emlékezni? Én is elfelejtem holnapra, hogy üvöltött Gelei? »Kispolgárok!«... Mi jöhet még?... Valaki felállt a DISZ-taggyűlésen, és a fejünkre olvas mindent... Aztán elkövetkezik a párttaggyűlés, a titkári beszámoló. »Horváth elvtárstól elvárjuk, hogy jó példával járjon elöl, segítse és támogassa a kevésbé öntudatosakat... Nem szeretnénk, ha a Horváth elvtárs...« S felállt az első hozzászóló. »Meglepetéssel hallom« mondja majd. »Követelem, hogy Horváth elvtárs itt, a taggyűlés előtt ismerje be hibáit...«

... Igen, tudom... Bodnár sokat hülyéskedik... Laskai meg gyámoltalan... És én is sokszor tévedek, de...

Torkon ragadtam gondolataimat. Mint egy védőbeszéd — néztem szembe magammal megvetően.

... S aztán? — töprengtem. Mi lesz aztán? Megnyomnak egy gombot a fejemben, és felemelkedik a karom... Igen, elvtársak... Igazatok van, és én..., én..., én...

Az öreg békésen aludt a szelonon. Nem volt szívem felkölteni. Újságpapírt tettem a lámpaernyőre, hogy eltakarjam, és ne bántsa a fény. Előkapartam a polcról a jegyzeteket. Sóhajtottam. Holnap beszámoló az első félév anyagából. Még bele se néztem. De csak bámultam. Összefutottak előttem a sorok... Kovács egyenletesen szuszogott: egy-kettő, egy-kettő,... belélegzés, kilélegzés... Talán öntudatlan volt, de élt. Szíve, tüdeje nem vett tudomást fájdalmáról. Lüktetett a pulzusa, lélegzett. Igen... igen...

Olvasni próbáltam.

»Pártunk politikájának alapja pártunk politikája...«

»Pártunk politikájának alapja pártunk politikája...«

»Pártunk politikájának alapja pártunk politikája...«

Ismét, újra, megint. Malomkerekek őröltek agyamban.

Odasomfordáltam az öreg mellé. Néztem, bámultam. Újra forogtak a malomkerekek.

»Pártunk politikájának...«

»Pártunk politikájának...«

Ráztam a vállát, üvöltöttem a fülébe: »pártunk politikájának...« De ő csak aludt. Feje félrefordult, nyitott szájának barlangjából nyál csorgott a párnahuzatra. Keze is elerőtlenedett már, bénán meredeztek ujjai. A kis piros könyv kicsúszott szorításukból, és ott hevert a földön, összegyűrve.

Köröttem csend. Hangosabb, mint az üvöltés.

(RAJZOK: ~~VERES MIHÁLY~~)

Szécsy Endre

Katwani Dániel:

A KÉK IDŐ PARTJÁN

a kék idő kirajzolódik
folyók lengő partjai között
az erdősávok horizontján
csillagzó térképén a nyárnak
a szemek páros tükreiben

örökzöld tüzek fürtjei mögött
szívek piros vitorláiba fogódzva
a lét evező-csobogásának titka
áradóbb mint a hullámok zenéje
polinéziai szigetek körül

elnyújtózkodva, a mélyöblű csendben
mint távoli szívdobogás zümmög
vonatok sietős kattogása
s míg kezünket a napfény emeli
a súlytalanság titkos áramába
a diadalmas béke készülődik
horgonyt vetni a kék idő partjára.

TÜSKÉS TIBOR:

Irodalmi jegyzetek

A TEHETSÉGRŐL

Gyakran mutatnak nekem olyan leveleket, amelyeket irodalmi lapok szerkesztőségétől kapnak becsületes magyar állampolgárok, akik életük egy meggondolatlan pillanatában azt a „bűnt" követték el, hogy verset vagy novellát írtak. Ezek a levelek általában így kezdődnek: „Őszinte örömmel olvastuk kéziratát, s a tehetség jelét véljük benne felfedezni..." Majd egy hirtelen fordulattal így végződnek a sorok: „Kéziratának közléséről egyelőre, sajnos le kell mondanunk. Talán forduljon más lapok szerkesztőségéhez." — Ezek a levelek őszintén szólva mindig feldühítettek. Mert elhitették valakivel, aki eddig becsületes esztergályos, tanító vagy bérelszámoló volt, hogy az íráshoz is van tehetsége. Ahogy mondják: lovat adtak alája — de verseit nem közölték, mert ezek a szerkesztőségek nagyon is jól tudták, hogy a versek roszszak, hasznavehetetlenek, s szerzőjük tehetségtelen.

Ezért rokonszenvesebb nekem, ha valaki azt mondja: talán jók ezek a versek, talán még közölhetők is, de ez még nem bizonyítja szerzőjükről azt, hogy különös tehetsége is lenne az íráshoz. Mert valljuk meg őszintén: hány olyan novellát, verset olvashattunk már nyomtatásban is, amelynek szerzőjéről nem mernénk azt állítani, hogy valóban író lesz belőle?!

Mert hát mi is az a tehetség? — Isteni szikra, csodálatos adomány, vagy mágikus erőkkel megszerezhető varázslat? — Kétségkívül olyan feltétele az igazi alkotásnak, amely nélkül nincs művészet. Az is igaz, hogy általában az emberrel születik, s nem pénzzel, mámorral, szeszekkel és izgató szerekkel megidézhető „csoda". Az ember magával hozza, s leginkább ebben különbözik az ambíciótól, amit viszont a törekvő-törtető emberek alakítanak ki magukban idővel.

Mi a tehetség? — Az alkotás kényszere. Az az erő, ami asztalhoz és papír elé kényszeríti az embert, bár ezer okot talál az írás elodázására. Rilkének Kappus úrhoz, egy fiatal költőjelölthöz írt leveleiben szép sorokat olvastam az igazi tehetségről. Amikor a fiatalember elküldte verseit Rilkéhez, válaszában ezt írta neki a nagy német költő: „Kutassa ki az okot, ami írásra készteti; vizsgálja meg, vajon gyökerei szíve legmélyébe nyúlnak-e, vallja meg, hogy belehalna-e, ha nem írhatna. A műalkotás akkor jó, ha szükségszerűségből támadt... Ha írás nélkül is tudna élni, akkor egyáltalán nem szabad írnia."

Természetesen nincs igaza azoknak, akik azt mondják, hogy a tehetség minden körülmények között „eget kér magának"; hogy a tehetség a maga öntörvényei szerint mindig alkotást teremt, sőt a visszaszorítottság még csak kedvez neki, mert — mint mondják—„teher alatt nő a pálma". — A tehetség minősége és ereje igenis függ a körülményektől, a légkörtől, attól, amiben él, a környezet hatásától. A feudális nyomorúságban rekedt mesefák sorsa, mint például Fedics Mihályé — akiben talán egy második Jókai vagy Móricz elvesztét sajnálhatjuk — legalábbis ezt példázza. S perifériára szorult, megrekedt, elkallódott tehetségekről nem hallottunk?

Persze a tehetségnek van az alkotóra nézve is egy kötelező parancsa. A tehetséget nevelni és művelni kell. Az úgynevezett őstehetségekre, az ösztönös alkotókra mindig — s joggal — gyanakszik az ember. A tehetség tulajdonképpen potenciális energia. Alkalom, lehetőség a teremtésre, az alkotásra. Csak a türelmes tanulás, az elmélyedés, az önfegyelem, a befeléfordulás válthatja valóságos értékre. Erőgyűjtés, készülődés, az élmények belső kiérlelése nélkül a jelentős tehetség is csak torzóra képes.

És még egy: csak a dilettánsok „alkotnak" könnyen. Ők tudják minden írásukat bármikor fejből idézni. — Az alkotás nem tündéri állapot, a tehetség kínos-keserves ajándék. Olyan valami, ami nélkül nincs írás, mégis sokszor a legnagyobb alkotók is úgy érzik, hogy talán könnyebb lenne nélküle élni.

A KRITIKÁRÓL

Kedves Barátom! Kéziratot küldtél, és a kísérő levélben azt írod, hogy vagy közöljük a verseket, vagy dobjuk a szemétkosárba, de válaszra, véleményre, kritikára nem vagy kíváncsi. — Kétségkívül van valami imponáló abban, hogy megadod a lehetőséget arra is, hogy verseidet esetleg ne közöljük, ugyanakkor valami meg is döbbent leveledben. Nem érdekel mások véleménye, nem hiszel abban, hogy a kritika hasznosíthatót tud mondani írásaidról. Ez az, ami elgondolkoztat, s mivel nem egyedül vagy e véleményen, azért választottam ezt a formát a válaszra.

Sokan mondják: az irodalom az író és az olvasó, az alkotó és a közönség kapcsolata, s minek ide másnak beavatkozni. Ahhoz, hogy az alkotás újjászülessék, elég, ha a mű a közönség elé kerül, a kritika okvetetlenkedése fölösleges. A kritika — mondják — olyan, mint a szerelmi háromszögek fölösleges harmadika, s ezért igen gyakran a fölszarvazott férj szerepére juttatják. Az író és az olvasó — a biztos beérkezettség és a közönségsiker állapota ez! — összekacsint és szamárfület mutat a kritikusnak. Az író azért van, hogy írjon, az olvasó azért, hogy olvasson. S az irodalomhoz ennyi elég. A kritika „kopjon le".

Valóban, magas színvonalú irodalom megteremtéséhez elég az író és az olvasó kapcsolata? Egyáltalán, író és olvasó közt létrejöhet kapcsolat kritika nélkül? — Az irodalomtörténet a kritika szükségességét igazolja. Nagy irodalmi korszakoknak mindig megvolt a maga kiemelkedő kritikusa. Jelentős irodalmi élet sosem virágzott magas színvonalú, elvi és bátor kritika nélkül. A múlt század nagy írói nemzedéke — Vörösmarty, Petőfi, Arany mellett ott villogott Gyulai Pál, Péterfy Jenő kivont kritikusi kardja. A Nyugat költői forradalma — így az Ady költészete elismertetéséért folytatott harc — elképzelhetetlen a század első fele legjelentősebb kritikusának, Schöpflin Aladárnak a jelenléte nélkül. Kiváló irodalom mindig csak jelentős kritikai élettel párhuzamosan fejlődött. Hogy merre kanyarodik a mai magyar irodalom, hogy milyen lesz a jövő évtizedek irodalmi ízlése, az a kortársi kritikától is függ.

Mert mi is az igazi irodalmi kritika feladata? — A kritika hivatása az író és az olvasó közti eleven kapcsolat megteremtése, az irodalmi kultúrának, az irodalmi köztudatnak az alakítása, az író és az olvasó nevelése. A jó kritika híd, amely összeköti az irodalom két pólusát, az alkotót és a közönséget. Katalizátor: megéli az alkotás folyamatát, felbontja és közvetíti ezt az élményt az olvasónak. A művészet világában a közönség kalauza, arra válaszol, hogy mit és miért érdemes elolvasni, megnézni, meghallgatni. Ugyanakkor mint az orvos az élő, lüktető szervezetre, a műalkotásra teszi a kezét, s annak pulzusveréséből, az érlökések számából kiérzi az egészséget vagy a betegséget, az igazi vagy a talmi értékeket. A jó kritika mindig kétarcú: bírálat az írással szemben, s az értékek és a hibák megmutatása az olvasó előtt.

A kritikusi magatartás alapja a megértés. Az alkotás folyamatának és a kész műnek a megértése. Módszere kissé a biológusé: a boncolás. Alapvető képessége: az érzékenység. Erkölcse: a becsületesség. Ereje: a részrehajlás nélküli egyenesség. Erénye: az alázatosság, a mű és az olvasó szolgálata. Életformája a harc, fegyvere a kard, éltető eleme a tűz. Szenvedély nélkül nincs kritika.

Az igazi kritika hivatása nem az, hogy az irodalmi jelenségek után kullogjon, csak kész tényeket regisztráljon, hanem irónak és olvasónak célt, irányt, eszméket mutasson. Az igazi kritikus élete olyan, mint a két végén égő gyertya: az író és az olvasó lángja fogyasztja. Önmaga elég, de fényt és meleget áraszt. A művészet fényét és a szeretet melegét.

VERSELÉS VAGY KÖLTÉSZET

Egy különös, idegesítő élménnyel kezdem. Az egyik vidéki városban láttam. Akik az itt nemrégiben létesült állatkertet megtervezték és benépesítették, láthatóan nemcsak arra gondoltak, hogy a látogatók nagyszerű természetrajzi ismereteket szerezzenek, vagy a már korábbról meglevőket felfrissítsék, hanem igyekeztek a vendégek esztétikai élvezetére is hatni. Ezért kerülhettek a szakszerű, latin szavakkal vegyes táblák mellé azok a bekeretezett, üveg alá tett versikék, amelyek a fogékony látogatóban a művészet eszközeivel kívánnak érzelmet kelteni. A sakál ketrecén olvasom például: „Legfőképpen sivatagban, Afrikában él a sakál, / Azért si-ri a pusztában, mert azon él, amit talál. / Mikor nincs hús vacsorára, hullat szegény sűrű könnyet, / Ám ha kéthetes az ebéd, nem kéri a panaszkönyvet." Ha valaki azt kérdezné, hogy vers-e ez a néhány sor, gondolkodás nélkül rá kellene bólintanunk. Ritmikus, szótagszámra kötött, páros rímű, szabályosan összecsengő sorok ezek, olyanok, amelyek kielégítik a verstan elemi szabályait. Csak egy hiányzik belőlük, az, ami költészetté tenné, ami rangot adna és művészetté emelné: a költőiség.

Mert hát mi is a költészet és a verselés közti különbség? Az, ami az iparos és a művészi munkát is elválasztja. Verset, mondhatni, mindenki tud írni. Hajdan az iskolában tanították elemi szabályait, egy-egy adott téma alkalmi megverselése szokásos házi feladat, úgynevezett penzum volt.

A vers néhány szabály, főként formai elem ismeretét, következetes alkalmazását jelenti. Ezt sokan ismerik, sokan elsajátítják, s ennélfogva igen sokan írnak verset. Hajdan rímkovácsoknak, fűzfapoétáknak hívták őket. Ma sem vesztek ki, s kéziratáikkal sűrűn keresik fel az irodalmi lapok szerkesztőségét. Érdekes, hogy gyenge verseikhez milyen nagyfokú agresszivitás párosul. Követelőzők, akarnokok, s becsapva érzik magukat, ha kéziratukat félreteszik, papírkosárba dobják. Hiszen ők szemmelláthatóan átveszik és fölhasználják mindazt a külsőséges elemet, ami a szemnek az első pillanatra verset mutat. Soraik rövidebbek-hosszabbak, a sorvégekre rímeket pötyögtetnek, verseik dallamosak, patlogóak, majdhogynem zeneszerző után kiáltanak.

A költészet valami egészen más. Nélkülözhetetlen eleme az igazi művészetnek, a lírának. Ez elsősorban belülről jakad. A költészet a szív szava, az érzelmek zeneje. Az igazi költészet forrása az érzelmi telítettség, „a dal akkor születik, amikor a világ a lelkeben pillanattá tömörül" — mondja Komlós Aladár A líra műhelyében című szép esszéjében. Erzelmek kifejezése és érzelmek keltése nélkül nincs költészet. Akár leíró, akár gondolati jellegű költeményről van szó, nem nélkülözheti az a költő érzelmi megrendültségét, közvetlen, személyes hangját. Ugyanazt a témát megverselni is csak egyféleképp lehet. De ugyanarról a témáról annyifele költemény születhet, ahány költő nyúl hozzá. Az igazi költeményt a költő személyes részvétele, egyéni állásfoglalása emeli a szabvány- és szokványversek fölé. S az olvasóban is csak ez a hang válthat ki hatást, állásfoglalást, érzelmi reakciót.

Ezért az állatkerti verseken is legföljebb bosszankodunk, bárgyúságuk, értelmetlenségük, sutaságuk fölháborít, de költői-művészi élményt nem adnak. Nem az a baj, hogy verseket aggatnak a ketrecekre, hanem az, hogy rosszak ezek a versek. Sokakkal még azt is elhitetik, hogy ez a költészet. Szép gondolat a természetrajz és a művészet összekapcsolása, de ezt csak azon a fokon szabad, amelyen például Kosztolányi megírta a Zsivajgó természet-et, vagy La Fontaine az állatmeséket. A bárgyú rigmusok helyett egy-egy tőlük vett idézetet szívesebben olvasnánk a képkeretekben. Az nemcsak vers lenne, hanem költészet is.

Horváth István Károly:

AZ ELVESZETT DRAMATURGIA

Nem vagyok filmesztéta. S bár van némi közöm az irodalomhoz, sőt, egy ideig dramaturg is voltam, most hadd szóljak mégis csak úgy, mint egy abból a zsibongó, kacagó-jókedvű embersűrűből, mely egy csütörtöki napon, fél tíz tájban, kilökődött a Szabadság Mozi szárnyas ajtói közül a szemerkélő esőtől fátyolozott, neonfényes szegedi éjszakába. Mondom, csak úgy, mint egyszerű mozilátogató, aki végignézte az *Elveszett paradicsom* szegedi bemutatóját.

Hogy is volt hát.

Még erősen bennem él az utolsó pillanatok különös feszültsége. A nézőtéren kizárólag felnőttek ültek. Mögöttem egyetemi hallgatók, végzős tanárjelöltek — ismerem őket —, előttem egy ősz hajú, idősebb úr a feleségével, jobbra meg balra pedig napi munkájuk végeztével szórakozni jött ifjabb-idősebb házaspárok. Fülledt, lefojtott csönd volt, pisszenés se hallatszott. Csak a filmből ütemeztek komoran a fejszecsapások tompa hangjai: Sebők Zoltán, a gyilkos műtét bűnével terhelt orvosprofesszor vágta-csépelte az öreg, kiszáradt diófát. Mira egy emelkedőn állt, két bőrönddel, útra készen. De felbődült Zoltán keserves hangja, immár harmadszor: »Nem búcsúzunk!« A lány elindult. A hatalmas diófa ebben a pillanatban megingott és recsegve-ropogva végigfeküdt a kemény téli földön. Zoltán az öreg fa törzsére roskadt. S a vásznon megjelent a szokásos VÉGE.

Egy pillanatig döbbent csend tette szinte zsúfoltté a nézőtér fülledt levegőjét. Aztán felharsant a hahota. Nem afféle kis kuncogás, kamaszok szétszórt vidámkodása. Nem profán közbenyerítés, műveletlen barbárok idétlenkedése. Egyik sem. Hanem hahota. Egészséges, jókedvű, felnőttes kacagás egész termet betöltő áradása, mely ott bugyborékolt a levegőben még akkor is, amikor már a visszacsapódó székek ropogása is elhalóban volt.

Az utcára érve feleségemmel karonfogva sodródtunk a tömegben. Velünk együtt hömpölygött az esőt szitáló szeptemberi éjszakában szinte illetlennek tűnő, jókedvű zsibongás.

— Pukkasztóan jó volt. Az egész előadás alatt alig tudtam visszafojtani a nevetést — mondta mögöttem egy mohersapkás, ballonkabátos, diákforma leány.

Barátnője vidáman folytatta:

— Én csak a szegény Pálost sajnáltam. Most aztán életének minden bűnét legyalogolhatta. Másfél órán keresztül egyebet se tett, mint hol ballagott, hol kullogott, hol meg futásnak iramodott.

Aztán nevetve hozzátette:

— Már szólni akartam neki: »állj meg, öregem, mert elkopik a lábad!«

Mindketten kacagtak, s nevetésük átgyöngyözött szomszédaikra. Jómagam is elmosolyodtam, s akaratlanul is egy előttem ballagdáló csoportra lettem figyelmes.

— Ez fölháborító! Legalább írnák ki, hogy paródia — mondta dohogva az ősz hajú öregúr, aki előttem ült az előadás alatt.

— Nem is olyan fölháborító — bökte oda egy középkorú, munkáskülsejű férfi, voltaképpen másik két társával beszélgetve, koptatva a hazamenés unalmát.

— Nem hát — toldotta a másik. Én például remekül mulattam. Különösen azt élveztem, ahogy az az állandó nagy-vastag sötétség hol elnyelte, hol meg kieresztette magából a távgyalogló Sebőköt.

— Az már igaz. Ha külföldön valaki megnézi ezt a filmet, meg lesz győződve róla, hogy a Balaton valahol az Északi-sark közelében van. Nincs ott más, csak hajnali szürkület meg éjszaka.

— De nem is akármilyen. Mert ha sokáig türelmesen gyalogol benne az ember, elhagyatott csónakraktáron keresztül egyenesen amerikai bárba juthat, ahol úgy rock and rolloznak, hogy gyönyörűség nézni. A nők nyakába ugranak az embernek, és már viszik is a táncba. S ha a szőke nem tetszik, jön próbálkozni a fekete.

Jókedvűen fölkacagtak.

— Nem baj — mondta egy kihajtott ingnyakú fiatalember, cigarettával a szájában. Azért legalább a végén szegény Sebők Zoltán megmutatta a hátát a közönségnek. Ez is valami.

— Csak azt tudnám, miről szólt ez a film — dünnyögte maga elé a barátja.

Közben elhagytuk az embereket összetorló szűk sikátort, mely az utca bal oldalán levő építkezés köré deszkából emelt álkerítés és a jobb oldali házsor között a Széchenyi térre vezet. Az emberáradat tölcsérszerűen szétritkult. A nedvesen csillogó járdák szövevényes útjain ki erre, ki arra vitte haza a különös élményt. A »filmdráma« emlékét, melyen pár száz ember — néhány dohogó öreg kivételével — olyan jót mulatott. Mulatott, mert ha már megvette a jegyet, hát végignézte. A filmet nem lehet kifütyülni, s a fütty nálunk különben is kiment a divatból. (Kár érte — véleményem szerint.) Mentek, ballagtak hazafelé, ki egyedül, ki a férjével-feleségével, hogy majd másnap elmeséljék különös művészi élményüket üzemben, hivatalban, egyetemi előadóteremben és iskolák tanári szobáiban, és továbbadják a spontán kacajt, a közönség egyszerű, leplezetlen kritikáját.

De hát hogy is történhetett ez a minden szándékok visszájára fordulása? Hogy születhetett meg ez a filmparódia, egy kitűnő író s egy közismerten tehetséges rendező együttes munkájának eredményeképpen? Mi okozta, hogy a tragikus filmtéma egy bohózat megnevettető módján hatott?

Ezek a kérdések fojtogattak, mikor hazaérve rágyújtottam lefekvés előtti cigarettámra, és elgondolkodtam...

*

„Csak azt tudnám, miről szólt ez a film" — csengett fülembe a cigarettás fiatalember barátjának önkéntelen kérdése.

Sebők Zoltán egy becsületben megőszült, nyugdíjas tanár legtehetségesebb fia, világhírű agysebész, az egyetem legfiatalabb professzora, aki karrierjének csúcspontján megreked, s a semmibe zuhanás fenyegeti. Tiltott műtétet hajt végre barátja feleségén — szeretőjén, melybe az asszony belehal: az orvos csak súlyos börtönbüntetéssel vezekelheti le majd bűnét, orvosi prakszisát azonban örökre elveszíti. A per megindításáig van még három napja. Egy doboz mérget csúsztat orvosi táskájába, hanyagul zsebébe gyűr egy hatalmas pénzköteget, aztán kocsijába ül, és meglátogatja öreg édesapját, aki vidéken él, növénynemesítéssel foglalkozik, s éppen születésnapját ünnepli. Mira, a kis romániai rokonlány, az öreg Sebők szűkszavú elbeszélése nyomán már eleve szerelmes a »szükségképpen« megérkező Zoltánba. A hajdanta nagy nőcsábász Zoltán, akinek apja időközben majd »véletlenül« meghal, észreveszi, hogy milyen boldog lehetett volna egy olyan lánnyal, mint ez a Mira. De most már nem lehet. »Szükségképpen« vagy »véletlenül«? Semmiképpen.

Kész. Ennyi a film.

De hát ne legyünk előre megfontoltan rosszindulatúak, próbáljunk mentséget találni számára — gondoltam magamban az eseménytörténet felidézése után. Keressük meg a sokat emlegetett »eszmei tartalmat«, az igazi mondanivalót.

Tegyük fel: a film mondanivalója az, hogy az életnek értelme maga az élet, s ez mindennél nagyobb az ember örök értékrendszerében. (Az öreg Sebők, a halála előtti napon, többször hangoztatja ezt fia előtt.) A szövegkönyvírók s a rendező tehát azt akarták bemutatni, miképpen tartja vissza az öngyilkosságra elszánt

REMÉNYI BÉLA
1914—1962

Újabb gyásza van irodalmi életünknek. Október 2-án váratlanul elhunyt Reményi Béla József Attila-díjas író. A kitűnő költő és elbeszélő 1914-ben született, élete és pályája delén, negyvennyolc éves korában ragadta el körünkből a halál. A felszabadulás előtt, mint annyi pályatársnak, neki is nyomor, nélkülözés, mellőzöttség jutott osztályrészül. Újságot árult fillérekért, kifutóskodott, hivatalokban görnyedt. Megjárta a második világháború poklát, s költői, írói munkássága csak a felszabadulás után bontakozhatott ki. Számos műfajjal kísérletezett. Sokan emlékeznek még *Népmentők* és *Guruló csille* című színműveire, melyek közvetlenül a felszabadulás után íródtak. *Láthatatlan főnök* címmel legjobb novelláit olvashattuk kötetbe gyűjtve, s *Szembesítés* című regénye is emlékezetes sikert aratott. Leginkább mégis költőként ismertük, s verseskötetei — *Évek hullámain, Egyetlen hadsereg, Levél a fán, Négyszemközt, A hetedik nap* — a felszabadulás után megizmosodó magyar szocialista költészet maradandó alkotásai. „Nem titkolom, hogy rendelésre, / népemnek írom versemet" — vallotta egy korai költeményében. Ez a két sor — darabosságával és látszólag leegyszerűsített problémafelvetésével — nemcsak a magyar líra sematikus korszakát idézi, hanem hűségesen vall Reményi Béla ars poeticájáról is.

Utolsó verseskönyve, *A hetedik nap már* teljesen lehiggadt, saját hangjára, költői témáira, kifejezési formáira lelt poéta műve. Reményi Béla költészete ebben a kötetben erősen intellektualizálódott: a hétköznapi élet kérdéseinek pszichológiai vonatkozásai és összefüggései izgatják, s számos olyan verssel lepi meg az olvasót, melyek ún. „másodlagos élményből" születtek ugyan, de mély átéltségük, heves lírai lobogásuk mégis kivételesen megkapóvá teszi őket. Reményi Béla verseinek lapunk is többször helyt adott. Halálával munkatársi gárdánkat is érzékeny veszteség érte.

Pákolitz István:

RECITATÍV

Ledől és épül az oltár,
elhal és fölzeng a zsoltár
s akinek szálkája voltál:
furcsául megnő a polgár;

megnő, mert mi más a gondja:
házát és szőlejét toldja,
s — akárha köhög a bolha —
mindig a magáét mondja.

Pécsett, vagy fönn Budapesten
biggyesztve olvassa versem,
törvényt is tesz róla nyersen:
kár, hogy a korpába estem!

Kézmosó Pilátus, tiszta!
Ezzel üt érvemre vissza:
valaki — meglátod, Pista —
ennek a levét megissza!

S gazdagul. Mellőzve, sértve!
Gondunktól nem nő a sérve;
annyit se tenne a tétre,
mint a köröm feketéje!

Mit neki, hogy e kis ország
előbbre mozdítja sorsát
s verejtékgyöngyöző orcák
tükrei a jövőt hordják?

A járda szélére állva
fricskázik a sürgő mára;
fanyalgó, gubózó lárva
— hátha még lepkévé válna!

Szavunkat örömben, bajban
hallja is, de mégse hallja,
világért sem szól a zajba:
férjezett — óvatos szajha!

Íme, ki sok nehéz órán
tettem le vitézlő próbám:
keményebb szavakat szólván
igazam van, hát ne szólj rám!

Mindétig-ügyesek ellen
nem védi páncél a mellem;
szívemet hordozom fennen,
ezért is nehezebb mennem;

elfogyok, tudom, e lázban;
se szőlőm, kocsim, se házam,
s ha nyüzsgő, helyettem, száz van,
szavam még én zabolázzam?!

Só vagyok, ha mit kell sózni;
szeretet híján egy csóknyi;
igazért igazat szólni,
de sohasem udvarolni!

Nem félek, ki sokszor féltem
és amit kezdtem, bevégzem,
s ha nem hiába lett légyen
életem: az lesz az érdem! (1959.)

E. Kovács Kálmán:

AMIT AZ ÖRDÖG SUGDOSOTT

VOLTAIRE EPIGRAMMÁJA

Tudjátok, hogy Jeremiás
Mér' sírt annyit, mint senki más?
Prófétaként előre látta,
Hogy lefordítják franciára.

PÁRBESZÉD EGY SZERZŐ-KRITIKUSSAL

Kis Bagi mért nem avatsz
igazán naggyá soha szerzőt?
Mert a nagyok sora közt
a kicsi még pirinyóbb.

BIZTOS BAROMÉTER

Lesz-e viharfelhő és hull-e
a zápor az égből,
Míg csapatunk menetel
holnap a célja felé?
Ládd ott errefelé hogy csörtet
a rusnya kis íronc?
Nem fenyeget zivatar:
kis Bagi csatlakozott.

ERŐSZAKOS SZÍNPADI SZERZŐ

Dalmi a pénzt meg a hírnevet
üldözi, kergeti folyvást:
Mért ne lehetne is ő
díjakat összeszedő?
Hőt, havat egybead, épp hogy az
emberi lény mi hiányzik,
S mind gonosz és gügye, ki
útját állja neki.

EGY IFJÚ RENDEZŐRE

A legnagyobbnak hirdeted magad,
S elvárod, hogy néked hódoljanak
A vének is. Jobb lenne kis Gidám,
Ha alkotásod volna rangosabb,
S dicséreted másoktól hallanám.

VÁLASZ EGY JÁMBOR VERSMONDÓNAK

Kérdezed Oszkár: mér' töröm
így apróra a versem?
Mert kiadónk a sorok
száma szerint fizeti.

SZOBRÁSZOK

Nő a szerelmét, a kor a költőt,
Nem rest formálni önmagának;
De ha a vő a lelket sérti,
Nem jár nyomában, csak a bánat.

Andrássy Lajos:

IRODALMI ESTEN

Makacs szemeddel míg kerested a szíver
néha-néha-néha rád sütött enyémből
a kérdés: mondd, ki lennél:
gyermekként leány-e,
szőke szénaillat?
Nő lennél-e máris
bimbónyi virágszál?
Miért is cicáznál?...
Látsz egy költőt — látom —
s hiszed: istent nézel...
Vajon kutatnád-e, ugyan cicáznál-e,
szőke szénaillat, ha tudnád: csak férfi?...

Manuel Navarro Luna:

VADGYÖKEREK

A Monte Turquino
és a Cautó...
Bennünket
az örökkévalóság izmai alkottak...
Roppant erő növeszt
vad mélyekből,
s magasokból.
A hegyvidék nekünk adta félelmetes szívét:
a szárnyalás és végtelenség vadgyökerét...
Nincs más vérünk, csak ez a lobogó vér,
láng ereinkben, soha sem lohadó tűz...
A többiek alusznak...
Mi megöljük az álmot a hajnal pengéivel...
Mi fényre törünk a halálból.
Mindegyre fényre törünk a halálból.
Nem térünk, s fejünket sem fordítjuk soha vissza...
Miért mi vagyunk
a Sierra Maestra
és a Cautó fiai?..
Legelsőként kell vállalnunk a harcot.
Legelsőként kell vállalnunk a halált.
Mindig vad mélyekbe...
S tetőtlen magasokba...

Papp Árpád fordítása

Kubai költő. 1894-ben született. A Nagyvilág (1962. I. sz.) A Sierra himnusza c. költeményét közölte.

A KÖZGAZDASÁGI ÉS JOGI KÖNYVKIADÓ KIADÁSÁBAN JELENT MEG:

		Ára Ft
BUDAPEST A SZOCIALIZMUS ÚTJÁN 1950—1960.	kötve	54,—
Pavel Turčan: CSEHSZLOVÁKIA GAZDASÁGI FEJLŐDÉSE		43,—
Schnitta Sámuel: FELSZOLGÁLÓI ISMERETEK	kötve	45,—
A NÉPI ELLENŐRZÉS SZERVEZETE ÉS MŰKÖDÉSE I.—II. (Gazdasági Ellenőrzés Könyvtára)		24,50
NÉMET SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG (Külkereskedelmi Útmutató)		16,50
Magyarváry László—Vereckei Imre: A TERMELŐSZÖVETKEZETEK PÉNZ- ÉS HITELGAZDÁLKODÁSÁNAK GYAKORLATI KÉZIKÖNYVE	kötve	50,—
Dr. Szép György: A KÖZÖS TULAJDON HASZNÁLATA ÉS MEGSZÜNTETÉSE		20,50
A SZOVJETUNIÓ POLGÁRI TÖRVÉNYHOZÁSÁNAK ALAPJAI ÉS POLGÁRI ELJÁRÁSÁNAK ALAPJAI	kötve	20,50
László János: A MEZŐGAZDASÁGI ÁRPOLITIKA ÉS A TERMELÉS TERVSZERŰ IRÁNYÍTÁSA		19,—

Árusítják a könyvesboltok.
Póstán, utánvéttel történő szállításra megrendelhetők a **főelárusítóknál:**
KÖZGAZDASÁGI ÉS JOGI KÖNYVESBOLT
Budapest, V., Nádor u. 6.
EÖTVÖS LORÁND KÖNYVESBOLT
Budapest, V., Kecskeméti u. 2.

Zoltánt apja gyönyörűszép, kiteljesedett életének példája, és Mira fiatal-lányos optimizmusa a végzetes lépéstől. Dehát honnan tudjuk meg, hogy tényleg visszatartja-e? Abból, hogy ráborul az öreg diófára? Hiszen Zoltán az utolsó pillanatban is ugyanaz az elkeseredett, mindenről lemondó emberroncs, akinek a darab elején mutatkozik. S egyáltalán: tényleg öngyilkos akart lenni ez az ember? Akkor miért nem hajtotta végre tettét otthon, kényelmes lakásában? Jó, előbb még látni akarta öreg édesapját. De akkor meg minek kellett a zsebre gyűrt pénzköteg? S miután beszakadt alatta a jég — a »véletlen« most kapóra jött volna —, miért kellett komikus figuraként rémülten kikecmeregnie a jeges hullámok közül? Túl hidegnek találta a téli Balatont? Lehet, de ez sem éppen dramaturgiai fair play.

Nem, bizonyára nem erről van szó. Szerző és rendező egy olyan embert akartak bemutatni, aki életének válságos pillanatában rádöbben, hogy minden dicsőség, amit csak elért, üres csillogás volt, mert hiányzott belőle a szocialista humánum, az emberért-élés és emberért-tevés felelősségtudata. Talán ez lesz a kulcs — gondoltam magamban.

Csakugyan.

Többször történik utalás arra a lelkes pályakezdésre, melyet a világhír és a professzoratúra követett. Az ifjú »cselédkönyves« orvost valamikor csak az ember érdekelte, a *beteg ember*, az a halál küszöbéről visszatért öreg, akinek betegágyánál akkor még képes volt éjjel-nappal virrasztani. A »befutott« professzort azonban már csak a saját dicsősége érdekelte. Még saját szakmai tudásának korlátait is hajlandó volt figyelmen kívül hagyni, mikor úgy remélte, hogy némely személyes kellemetlenségeknek egy kockázatos műtét árán elejét veheti. Sebők Zoltán tehát meghasonlott ember, aki későn fedezte fel az élet igazi értelmét, az igazi humánumot. (Önkéntelenül is a modern szovjet irodalom egyik sokat vitatott kis remekműve, a *Rövidzárlat* jutott eszembe.) De hát felfedezte egyáltalán? Talán. Talán felfedezte, mint valami soha vissza nem térőt, egyszer s mindenkorra eljátszottat. Valami számára örökre elérhetetlent — »elveszett paradicsom«-ot. Az életet még újra kezdhetné egyszer, s Mira is mellette állna. Ő azonban bezárkózik saját egzisztenciájába. Gyáva? Nem. Lelke mélyéig romlott? Nem. Férfi, aki levonta elhibázott élete konzekvenciáit? Nem. Senki: báb, az író és rendező bábja, aki másfél órán keresztül sétál, gyalogol, elmélkedik, se nem szimpatikus, se nem gyűlöletre érdemes, senki és semmi — figura.

Apropos: egzisztencializmus.

Ahogy már nem is tudom hányadik cigarettámra gyújtva ezen a különös filmen meditáltam, egészen véletlenül a *Nagyvilág* 1960/7. és 1960/8. számára esett a tekintetem, melyek Sartre *Altonai foglyok* című remekművét először tolmácsolták magyarul a magyar közönségnek, s épp ott hevertek az asztalomon.

Most már értem — döbbentem meg egy pillanatra, s földerengett bennem az utolsó, talán legkézzelfoghatóbb mentség. A film alkotói valamiféle egzisztencialista stílussal próbálták ellensúlyozni azt a giccsburjánzást, amely a magyar filmgyártást elgazosítja. (Bevallottam ez a célkitűzés vezette a *Legenda a vonaton* című film alkotóit, ha nem is az egzisztencialista ábrázolásmód felől.) Mondom, Sartre *Altonai foglyok* című drámája jutott eszembe.) Csakugyan, ebből a műből is hiányzik minden hagyományos »történés«. Mi is történik a darabban? Az öreg gyáros, Von Gerlach, tudja, hogy rövidesen meghal. Johanna, a menye közben felfedezi, hogy a család valamiféle titkot rejteget. A titok kiderül: Franz, a Gerlach-vagyon első számú örököse, háborús gyilkosságok bűnével terhelten, bezárkózva, szinte befalazva egy emeleti szobába, ahonnét nem lépett ki immár tizenhárom éve, őrült vízióiban készül a nagy bírósági tárgyalásra, melyen végérvényesen tisztázzák majd a német nép felelősségének kérdését. Franzot nővére, Leni gondozza, s vérfertőző szerelmével ő visz néha életet a végtelenné dermedt magányba. Johanna megtudja a bebocsátást kérő titkos jelet, és megkísérli Franz megmentését.

Nem akarom elmesélni a darab »belső történetét«. A félőrült Franzban az egészséges, eleven, az életből jött asszony varázserejének hatására föltámad az »ember«. Maga választotta, mélységes-időtlen — csak az őrültségben realizálódó — egzisztenciája, melyet el kell veszítenie, ha hallgat emberi érzéseire, így kerül ellentétbe azzal a valóságos élettel, mely gyönyört és szenvedést, konfliktust és megoldást együtt és egyszerre kínál. S Franznak, aki a maga egzisztenciáját oly határozottan tudta sorsul választani egyszer, nincs már ereje — és Sartrennak nincs hozzá perspektívája! — a közösségben föloldódni. De a mű így is klasszikus alkotás. Igaz, kívül — az egzakt valóságban — szinte semmi sem történik. De annál nagyobb, jelentősebb, izgalmasabb konfliktus az, mely végül Franz sorsát meghatározza. Még olvasva is óriási a hatása. Nem lehet letenni.

Mikor gondolataimban idáig jutottam, még egy dolog ötlött eszembe. Nevezetesen az, hogy legtöbb népszerűsítő munkánkban és kézikönyveinkben még ma is olyasmiket olvashat a gyanútlan olvasó, miszerint a görög tragédiák jellemei »statikusak«, nem fejlődnek, ez különbözteti meg őket a »modern« drámától. Hát igaz ez? Vegyük például Sophoklés felülmúlhatatlan remekművét, az *Oidipus király*-t. Csakugyan. Itt sem történik semmi. Ha csak az nem, hogy a darab végén megtudjuk: Oidipus felesége (édesanyja) fölakasztotta magát, Oidipus király pedig — halott felesége (édesanyja) hajtűjével — kiszúrta szemeit, hogy soha ne láthassa a napfényt, s ne kelljen emlékeznie szörnyű tetteire. Arra, hogy ő volt akaratlanul saját apjának gyilkosa, saját anyjának férje, közös gyermekeik nemzője. De ez a külsőleges »eseménynélküliség« — ugyanúgy, mint csaknem harmadfél évezred múltán Sartre-nál — csak még jobban fokozza az izgalmat, a dráma feszültségét. Hiszen így tud a közönség (még a Ma nézőterén is) koncentrálni arra az *igazi* történésre, melynek során a maga érdemeire büszke, jóindulatú, népe boldogságának biztosítását élete fő céljának tekintő királyból önkéntelen elkövetett bűneinek súlya alatt összeroppanó, az életből önmagát számüző vak koldus lesz.

De hát hagyjuk a klasszikusokat, s térjünk vissza az *Elveszett paradicsom*-hoz.

Mi is történik ebben a tragikomikus filmdrámában? Semmi. Se kívül, se belül. (Ha csak az nem, hogy az öreg tanárt — mikor már feleslegessé válik — »leköltöztetik« a vászonról a film alkotói.)

A darab elején megtudjuk, hogy Sebők Zoltán gyilkos. Akarata, de nem jelleme ellenére. A darab végén megtudjuk, hogy Sebők Zoltán jóakaratú ember, de jelleme sem változott. Vagyis: ugyanaz. Minek sétált hát másfél órán keresztül a vászon szürkületbe vesző vagy éppen éjszakai sötétjén? A darab elején már tudjuk, hogy Mira reménytelenül szerelmes Zoltánba, vagy éppen »egy« Zoltánba, aki jó parthie. Szép tőle, hogy ez marad a darab végéig. Mert — mellesleg — ki is ábrándulhatna abból a »gyilkos«, börtönre ítélt, flegma férfiból, aki vele is csak játszik. Egyszóval: semmi sem történik. Ha Zoltán gyáva, éppúgy gyáva lenne Mira nélkül. Ha Mira rajongó backfisch, épp az lenne Zoltán nélkül. A film elején is, a film végén is. Az öreg Sebők zavarhatná csak ezt a »változtathatatlan«-t. Őt azonban a film alkotói idejekorán elteszik az útból. Meghalatjak — a kiválóan alakító Páger Antal szerencséjére. Minek is éljen tovább a film közepénél? Csak zavarná a »semmi«-t, a »semminek sem szabad történni« nihilizmusát.

A valóságban csakugyan nincsenek »tiszta« tragédiák, és nincs »tiszta» komikum. Az olyan ember azonban, aki sorsával nem tudván mit kezdeni, csak csetlik-botlik a világban, előbb-utóbb komikussá válik. Ha tragikus köpenyt akasztanak a vállára, már csak hahotára fakaszt. S végül: ha a filmet már csak a változatlan, örök-semmire kárhoztatott főhős értelmetlen sétáltatásával lehet kitölteni — akkor minek abból filmet csinálni?

*

Mire ez a novellisztikus kritikaféle megjelenik, addigra bizonyára el is felejti annak a csütörtöki estének közönsége, hogy mi az az *Elveszett paradicsom*. De azért tán nem árt, ha napvilágot látnak ezek a spontán papírra vetett sorok. Hiszen nem a »paradicsom elvesztése« fáj ma már az embereknek. Hanem a mondanivaló világosságának, a jellemábrázolás művészetének, a művek izgalmas szépségének hiánya — az »elveszett dramaturgia«

Tallózás

Szántó Kovács János ügyében

Homéroszért, a szülőhely büszke címéért hét város verseng. Meg is lehet érteni: alakja a mondák ködvilágába vész, élettörténetét adatokkal nehéz igazolni. Még tán a Petőfi pátriája körüli viták is jogosultak. De már szegény Szántó Kovács János mozgalmát nem lehet Vásárhelytől elvenni. Pöréről innen tudósított a Szegedi Naplót Tömörkény, a József Attila Tudományegyetemen tanuló unokájától is meg lehet kérdezni. Engels még tud a, megírta, hogy hol zajlott le szereplése, az Új Magyar Lexikon már nem. Az ötödik kötet 290. lapján olvassuk: „Az orosházi szegényparasztok május elsejére kitűzték zászlójukat a munkáskör épületére, mire a hatóságok a munkáskört feloszlatták, a vezetőket, köztük Szántó Kovács Jánost letartóztatták és a zászlót elkobozták." Vagy talán a nagyon is jogos irónia szülte e tévedést? Mert meglehet, hogy Orosházán előbb kap szobrot a nagy parasztvezér, mint Vásárhelyen, ahol sajnálatos módon elfeledkeztek megemlékezni születése 100. évfordulójáról, és — nem tudni, miért — szobrának fölavatását 1963-ra halasztották.

(g.)

Egy „drámai" megállapítás és egy „ismeretlen" Gárdonyi-novella

A nemrég megjelent, sok tekintetben hézagpótló Magyar színháztörténet 44. lapján olvastuk a magyar középkori drámával kapcsolatosan a következőket: „A drámai beszéd nemcsak azáltal drámai, hogy színi jelenetek vannak beleszőve, hanem azzal is, hogy a szónok úgy jelenik meg, mint aki hallgatóival együtt jelen van a dráma időpontjában a dráma színhelyén."

Ha történetesen nem is akadunk fenn azon az eljáráson, amely szerint szónoki beszédbe belevitt dialógusszerű epizód deklamált előadása drámának tekinthető, ha mondjuk ezútal azt sem akarjuk kikutatni, miért mellőzi a könyv ilyen felfogás alapján mégis az összes középkori prédikációkat (ezek is telve voltak „drámai beszédnek felfogható bibliai történetekkel . . .), egy probléma még mindig tisztázatlan marad: próbált-e valaha is valaki úgy megjelenni egy színi jelenetben, mint aki nincs jelen a dráma időpontjában a dráma színhelyén?

*

A Neue Zeitung 1962. évfolyamának 20. száma irodalomtörténeti szenzációnak számító Gárdonyi-novellát közöl német fordításban. Az eddig ismeretlen mű címe: Das grosse „H". Arról szól, hogy szamaras Tóth Anal hogyan felejtette el nevéből „a nagy H-t". A Neue Zeitung nemhiába Gárdonyinak tulajdonítja a szerzőséget, az elbeszélés valóban emlékeztet arra a szellemes írására, amely Az én falum c. kötetben jelent meg. Csakhogy ennek a csattanója és a címe is más: A nagy eff. A jó érzékkel névtelenségbe burkolózó fordító szerintünk megelégedhetett volna azzal, hogy a fordításra kiszemelt Gárdonyi-novellát nem érti meg — a szöveg „megjobbítására" azonban már semmi joga nem volt.

(qu.)

Ábel nyomában, avagy hány éves, aki tizenhét éves

„— Talán maga nem akarja, Eszter!
— O! — felelt tiltakozóan a lány.
— Hát akkor a mama. Kevés vagyok neki, ugye?
— A mama nem tud magáról semmit.
— Hát akkor maga gondolja, Eszter, hogy csekélyleni fog.
— Nem, Ábel, mama is kereskedőcsaládból származott . . .
— Hát akkor mért nem mutatkozhatok be?
— Ne kérdezze, Ábel.
— De igen, Maga nem akarja nekem megmondani az igazat.
— Ábel!"

Ez a kedves, századvégi szentimentális párbeszéd Gárdonyi Géza Ábel és Eszter c. kisregényében olvasható, a mű új kiadásának (1962, Szépirodalmi Kiadó) 21—22. lapján. A szóban forgó bibliai név, a főhős, Nyéky Ábel keresztneve, s amint látjuk, ebben a rövid idézetben háromszor is elhangzik özv. Kardos Jánosné Budapest, Kétszív utca 47. sz. alatti lakos lányának, Eszter kisasszonynak ajkáról. Éppen ezért meghökkentő, hogy néhány sorral alább ez áll: „— Tudom, most azt kérdezi magában, hogy ilyen körülményekben miért fogadtam el a maga közeledését, Ábel? (Először ejtette ki a keresztnevét.)" Az Ábel és Eszter először 1905-ben jelent meg, s ez a figyelmetlen elírás azóta is a szövegben maradt. Hasonló következetlenséggel találkozunk a 85—86. lapokon is. Ábel levelet ír Eszternek, melyben közli: Bécsben megismerkedett egy Erdőssy Miklós nevű magyar festővel. „A felesége és tizenhét éves lánya is vele van." Eszter erre többek között ezt válaszolja: Írd meg, hogy milyen az a leány? Művelt-e? kedves-e? szép-e? hány esztendős?" Ez az elírás még terhelhetné Eszter rossz memóriáját, az előbbi viszont mindenképpen Gárdonyi számlájára írható.

Es ezt a számlát az új kiadás sajtó alá rendezői is kiegyenlítetlenül hagyták.

(— o —)

Ízléstelenül az ízléstelenség ellen

Az utóbbi időben jó néhány cikket olvashattunk újságokban, folyóiratokban az országunkban is egyre jobban elharapozó twist-„örületről". A sorozatból szocialista újságírásunkhoz nem méltó felületességével és hatásvadászó ízléstelenségével emelkedik ki Myló Lajos Tánc és ízlés c. írása a Dél-Magyarország 1962. szeptember 22-i számában. Egy ilyen, ifjúságunk nagy részének napi problémáit érintő cikk sohasem lehet csak reflexió, funkciója annál jóval több, mert százak olvassák és próbálnak belőle érteni.

Epp ezért az a véleményem, hogy ifjúságunk sokkal nagyobb megbecsülést érdemelne, minthogy azzal riasztgassák vissza az ízléstelen táncról — ahogy a cikkíró teszi —, hogy attól „farándulást, gerincficamot, különböző csípőbántalmakat, szívbajt, tüdőtágulást, gutaütést stb." kaphat, vagy azzal, hogy ettől a „csavarintós csikktaposó", „kapitalista csürdöngölőtől" — értsd: twisttől — „kiborotvált arcú vén huligánokká" és „pápuaüstökű rozzant és nem rozzant bájú tündérekké" változik át a „nappal egyébként normális ember". A cikkíró alaposan túllőtt a célon. A cikk naivsága és ízléstelensége, az okos szó hiánya nem igenlést, hanem ellenszenvet vált ki az olvasóból. A befejezés valami mentegetőzésféle, de inkább az előbb leírtakkal ellentétes üres szóbeszéd. „E cikk írójának esze ágában sincs az ‚ostorozó', dörgedelmes szerepét betölteni . . . — írja Myló. — Meggyőződésünk, hogy a twist, mint elődje a rock, afféle múló, bolond divat, elmúlik, mint az áprilisi hó." A „jovális öreg" lekezelő póza az ifjúság meggyőződésére, kiváltképp nevelésére — ha erre ugyan egyáltalán gondolt a cikkíró — nem a legalkalmasabb módszer.

B. K.

Tévedés kortársi segédlettel

Szívesen adunk helyet az alábbi, helyreigazító soroknak:

A TISZATAJ-ban tallózgatva olvasom, hogy engem, az egykori Pór Tibort, aki több mint harminc éve már Sarló Sándor vagyok, Balázs Béla öccsévé avattak. Nem e megtiszteltetés elleni tiltakozásul, de az igazság kedvéért egyszer s mindenkorra mindenkinek tudomására hozom, hogy Balázs Bélával semmiféle vérrokonságban nem álltam. Volt egyfajta rokonság köztünk: eszmei és lelki. S nyilván ez amannál rokonibb vonás.

(SA--DOR)

. . . s nem a szerkesztőség mentségére, csak magyarázatul közöljük, hogy az általunk megkérdezett, Sarló Sándorral városunkban hajdan együtt újságíroskodó kortársak téves emlékezése okozta a számunkra is kínos félreértést.

Szerk.

Jegyzetek A DEBRECENI IRODALOMTÖRTÉNET VÁNDORGYŰLÉSRŐL

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság ez évi őszi vándorgyűlésére Debrecenben került sor október 5—7-e között. A vándorgyűlés programja két jubileumi esemény köré épült: most emlékezett a Társaság fennállásának 50., s Móricz Zsigmond halálának 20. évfordulójára.

A Társaság 50 éves történetéről, s az új feladatokról *Pándi Pál* tartott főtitkári beszámolót. A gazdag hagyományanyagból mindenekelőtt a Társaság folyóiratának, az 1911-ben induló *Irodalomtörténet* c. folyóiratnak, s titkárának, Horváth Jánosnak működését és munkásságát emelte ki, a felszabadulás utáni periódusból pedig azokat a nagy jelentőségű erőfeszítéseket, melyek a Társaság keretein belül a marxista irodalomtörténeti szemlélet uralomra jutásáért folytak. Kegyelettel emlékeztetett a magyar irodalomtörténetírás közeli halottaira: Horváth Jánosra, Turóczi-Trostler Józsefre, Hatvany Lajosra, Lutter Tiborra és Dienes Andrásra, akik emlékének a vándorgyűlés résztvevői egyperces néma felállással adóztak.

Pándi Pál után a Társaság tudományos titkára, *Wéber Antal* beszámolója következett a leköszönő vezetőség eddigi tevékenységéről. Beszámolójának mindenekelőtt azok a passzusai keltettek figyelmet, amelyek az új tennivalókra vonatkoztak. Eszerint megalakul a Társaság modern filológiai szekciója a világirodalom története magyar munkásainak összefogására, új, revideált kiadásban kerül a közönség elé a nagy múltú és méltán népszerű *Magyar Klasszikusok* sorozat, s átalakul a Társaság folyóirata, az *Irodalomtörténet:* a történeti jellegű tanulmányok helyett inkább irodalomelméleti írásoknak biztosít fórumot.

Móricz Zsigmondról a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem professzora, *Juhász Géza* mondott emlékbeszédet. Sokoldalúan megvilágította a magyar próza legnagyobb alakjának életművét, s Debrecenhez fűződő kapcsolatait. Felidézte Móricz Zsigmonddal történt személyes találkozásainak élményeit, mindenekelőtt azt az utolsó találkozást, melyre éppen azon a helyen — az egyetem aulájában — került sor, ahol a vándorgyűlés az írót idézte. Juhász professzor beszéde után a debreceni Csokonai Színház művészei Móricz-művekből összeállított műsorukkal tették emlékezetessé az ünnepséget.

*

A vándorgyűlés második napján — a hagyományokhoz hűen — a mai magyar irodalom kérdéseiről tanácskoztak a résztvevők. *Kerékgyártó István,* a Magvető Könyvkiadó lektora tartott vitaindító előadást a Debrecenben megjelenő *Alföld* utolsó számáról. Kerékgyártó expozéja — ahogy erre a hozzászólások is élesen rámutattak — nem a legjobban sikerült. Ahelyett, hogy a szerkesztőváltozás előtti *Alföld*-számokról ejtett volna szót, s kereste volna a folyóirat korábbi évfolyamaiban a ma felé mutató tendenciákat, hosszan értekezett az ún. »debreceniség«-ről, visszavetítve a fogalmat egészen a XVI. századi reformációig. A túlságosan hosszúra sikerült történeti bevezető után sorra vette az egyes rovatokat, s elemezte, értékelte a szám szépirodalmi és kritikai anyagát. Többek között helyesen bírálta Bényei és Boda lírájának, Végh Antal és Nagy Tibor novelláinak gyengéit. Vitathatóan foglalt viszont állást Barta János esztétikai tanulmányával és Mocsár Gábor vitacikkével kapcsolatban. Barta cikkét egyszerűen antimarxistának, Mocsárét pedig problémátlanul igazmondónak, kérdésmegoldónak minősítette, annak ellenére — lévén szó Csák Gyula vitatott írásáról —, hogy a Mocsárral szögesen ellentétes elveket valló Lengyel Józsefnek is igazat adott. A folyóirat kritikai rovatát egyértelműen sikerültnek tartotta a referens: védte az esszéisztikus kritika műfajának létjogosultságát a dogmatikus szemlélettel szemben, és a hallgatóság egyetértését megnyerve síkraszállt azért, hogy legyen Debrecennek újra tudományos folyóirata, legyen fóruma a helytörténet és a helyi irodalmi hagyományok feltárásának.

A hozzászólók legtöbbje vitázott a Kerékgyártó adta értékeléssel. *Angyal Endre* azt fejtegette, hogy a regionális és provinciális minősítés közé nem lehet egyenlőségjelet tenni. Olyan nagy művek regionális atmoszféráját minősítenénk ezáltal provinciálissá, mint a *Híd a Drinán* és az *Éneklő hal.* Tévedésnek tartotta az előadó részéről Holló László piktúrájának lebecsülését.

Szabolcsi Miklós a referátum átgondolatlanságát tette először szóvá, majd általában értékelte vidéki irodalmi folyóiratainkat, s többek között megállapította, hogy a *Jelenkor* szépirodalmi anyagával, a *Tiszatáj* pedig kritikai cikkeivel országos színvonalon mozog. Az *Alföd*-nek szerinte az a legnagyobb hibája, hogy szemlélete beszűkült és jellegzetesen falu- és vidékcentrikus. A versben sok az idill, a csilingelés, a prózában sok a Móricz Zsigmond, a kritikai rovat pedig olykor egyoldalúan, kritika nélkül dicsér, vagy ugyanígy elmarasztal.

Bán Imre a folyóirat irodalomtörténeti anyagát vette védelmébe Kerékgyártó referátumával szemben, s arról beszélt: van-e egyáltalán olyanfajta »debreceniség«, mint amilyet a referens feltételez.

Kiss Ferenc az *Alföld* előtt álló nagy feladatokról és lehetőségekről beszélt: legyen a folyóirat — mondotta — a város egész szellemi és kulturális életének fóruma, s szóljon bele bátran olyan kérdésekbe is, mint pl. a várospolitika, városépítészet stb. Új virágzás előtt áll a szociográfia, ennek érdekében is sokat tehetne a folyóirat.

K. Nagy Magda Kerékgyártó önkényes verselemzéseihez fűzött észrevételeket, *Béládi Miklós* pedig azt fejtegette, hogy az új szám és a régebbiek között nem lát lényeges színvonalkülönbséget. Szerinte a folyóirat legjobb füzetei az 1953—56-os periódus között jelentek meg, s érdeme az *Alföldnek* az is, hogy 1956 után sok fiatal, tehetséges kritikust bocsátott szárnyra. Béládi úgy vélte, hogy az új szám fő erényei a friss, merész vitatkozó, glosszázó szenvedélyben jelölhetők meg elsősorban.

Czine Mihály szép képbe fogalmazta mondanivalójának lényegét: úgy írni Ozoráról, hogy közben Párizsra vessük szemünket: úgy foglalkozni az Alföld és a debreceni táj problémáival, hogy szemléletünk meghatározója mindig nagy és átfogó szándékú legyen.

Pándi Pál is bíráló észrevételeket tett Kerékgyártó expozéjára, s mindenekelőtt az igazi, a ma felé, a mához szóló debreceni hagyományt körvonalazta, főleg a nagy múltú debreceni Ady-társaság eredményes múltjáról szólott. Szembeszállt azzal a nézettel, hogy a kritikus »önmagát adja« írásaiban: az esztétikai igazságok megérzése és kimondása az elsődleges. Részletesen kifejtette álláspontját Csák Gyula *Mélytengeri áramlás* c. írásával kapcsolatban: vitázott Márkus István, Mocsár Gábor és az előadó Csák-értékelésével, mondván: ez a probléma nem egyszerűen Csák-kérdés, hanem új irodalmi szellem kérdése is.

Bata Imre, Székelyhídi Ágoston, Nagy Tibor és *Kertész László* részletkérdéseket érintő megjegyzései után *Mocsár Gábor,* az *Alföld* felelős szerkesztője válaszolt a felvetődő problémákra, s körvonalazta a folyóirat további terveit. Többek között elmondotta, hogy nagyszabású vitasorozatot indítanak az alföldi tanyavilág kérdéseiről.

*

A harmadik napon *Nagy Péter* volt a vándorgyűlés előadója, *Szabó Bezső eszmei forrásai* címmel olvasta fel készülő Szabó Dezső monográfiájának egyik fejezetét. Nagy filozófiai és filológiai felkészültségről tanúskodó kitűnő dolgozata alaposan részletezte a Szabó Dezsőt ért gondolati és eszmei hatásokat, s hangsúlyozta, hogy ezekkel a problémákkal azért kell szembenézni, mert *Az elsodort falu* szerzőjének hatása elsősorban ideológiai. Az előadást követő hozzászólások — *Bán Imre, Czine Mihály, Baróti Dezső, Angyal Endre, Vezér Erzsébet* — egyöntetűen megállapították, hogy a Nagy Péter felvázolta kép alig szorul korrekcióra.

Összefoglalásul elmondhatjuk — s ez talán a fentiekből is kiderül —, hogy a jubiláló Magyar Irodalomtörténeti Társaság ezen a vándorgyűlésen is izgalmas, érdekes előadásokkal hallatott magáról. Reméljük, hogy a második ötven év története méltó lesz az első fél évszázadhoz. *(i.)*

OLVASÓNAPLÓ

IRODALMI ÉLET A RÉGI RÓMÁBAN

Horváth István Károly antológiája

Nem egy olvasó idegenkedéssel fordul el az irodalomtörténetek gyakran száraz, unalmas lapjaitól. De Horváth István Károly antológiája nem irodalomtörténet, sok tekintetben több annál, olyan *művelődéstörténet,* amely az írókon és irodalmi műveken kívül megismertet bennünket a régi Róma olvasóközönségével, irodalmi életének sokszínű, tarka forgatagával: a kiadókkal és könyvárusokkal, a színházakkal és könyvtárakkal, s nem utolsósorban — a kritikusokkal.

Napjainkban a latin irodalom alkotásai szinte a görröggel egyenlő számban jelennek meg fordításban, s a számszerűség ellenére az olvasónak minduntalan az a benyomása támad, hogy ez az irodalom sokkal vértelenebb, sápadtabb a görögnél. Megnyugvással fogja látni Horváth antológiájában, hogy már az ókor római kritikusai is hasonló véleményen voltak, mint ahogy erről Quintilianus olvasása közben meggyőződhet. Ám ugyanakkor éppen ettől az antik kritikustól azt is megtanulhatja, hogy túltéve magát pillanatnyi benyomásain, meg kell éreznie a római irodalomban is azt, ami valóban nagy, sajátosan római.

De tanulságos a könyv azért is, mert több érdekes összevetésre ad alkalmat napjainkkal. A római színház a mienkhez hasonló nehézségekkel küzdött: voltak kitűnő görög darabjai, és gyenge római vígjátékai. Panaszolta ezt az antik kritika, és panaszolja Horváth antológiája is, mely négy vígjátéki prológuson kívül (Plautus, Terentius) — úgy látszik — egyetlen jelenetet sem tartott közölhetőnek. Pedig egy-egy jól kiválasztott részlet — mondjuk Plautus *Hetvenkedő katoná*-jából — könnyen meggyőzhette volna az olvasót, hogyha a római vígjáték, ha nem is mérhető a görröggel, mégis volt benne egyéni szín, s nagy jellemábrázoló komikai erő.

Gyilkos tollú költő volt Martialis és a császárkor néhány más írója. Tőlük tudjuk meg, hogy a régi Róma könyvkiadói — akárcsak a későbbi koroké — szintén a szerzőkből tartották fenn magukat, s a háborúk többek közt már akkor is arra szolgáltak, hogy a könyvtárakat, az emberi szellem kincseit elpusztítsák.

Megismerkedünk a római írók egymáshoz való viszonyával is, akik már akkor szerették csepülni egymást — főleg a fűzfapoétákat —, s hogy ezt milyen szellemes módon tették, arról bárkit meggyőzhetnek Catullusnak a kötetben található versikéi. Azt is megtudjuk, hogy a „könnyű" és a „klasszikus múzsa" már az ókorban két táborra osztotta a költőket és az írókat, s persze — mondanunk se kell — hogy a „könnyű múzsa" akkor is védelemre szorult. Mindenesetre érdeme a kötetnek, hogy elsősorban a „könnyű múzsa" latin termékeivel ismertet meg, amelyből főleg az idősebb generáció régen alig kapott ízelítőt.

Az antológia utolsó lapjai igen szomorúak. A császárkor levegőjével ismertetnek meg bennünket, ahol szabad irodalomról, művészetről bizony aligha lehetett beszélni.

Összefoglalva: Horváth I. Károly antológiája színes, változatos képet ad Róma irodalmi életének hétköznapjairól, s mindenki számára tanulságos olvasmány. *(Gondolat Könyvkiadó, 1962.)*

Havas László

PÁRHUZAMOS ÉLETRAJZOK

Hegedűs Géza regénye

Az író legújabb könyve egy tíz évvel ezelőtt elkezdett regényciklus három új önálló darabját tartalmazza. A szereplők balzaci módon bukkannak fel a különben önnálló művekben, de ez nem egy irodalmi világ képzelt figuráinak vándorlása. A mű szereplői zömmel irodalmi hőssé átgyúrt, esetleg csak álnevesített, élő, konkrét személyek. Sőt, Boltos Béla alakjában Hegedűs Géza önmagát mintázza meg.

Az államosítás, az ideológiai zűrzavarok, a népi kollégiumok, a valutaüzérkedések korszaka kitűnő téma, és meglehetősen szűz terület. Ezt a szüzességet, sajnos Hegedűs Géza is tiszteletben tartotta, és esze ágában sem volt elvenni. Hegedűs előadásmódja akár csak Boltos Béláé, lebilincselő, de nem tud és nem is akar túlságosan belemenni a problémák mélységeibe. A zűrzavarok és forrongások hősei nagyon megmerevedett világnézettel rendelkeznek. Igaz, hogy sokuknál ez a világnézet áttekinthetetlen és zűrzavaros, de fejlődést mégsem észlelhetünk, ha igen, ezt a fejlődést akkor is csak kívülről mutatja be az író. Ezek a hősök általában nem csinálnak túl sok lelki problémát maguknak. Például Boltos vidéki útján apropószerűen eljut Győrbe, és „ha már itt vagyunk" jeligével halálosan beleszeret régi tudatalatti szerelmébe, és fityfityet hányva az akkori mostoha közlekedési viszonyoknak, expresszütemben elveszi feleségül. De majdnem ennyire nagyvonalú az exállamtitkár, a második kisregény hőse. Ez a fogyatékosság legkirívóbb a kötet harmadik darabjában. A magát kommunistának valló asszony állandóan csak második szerelmét meséli, és bár szó van a kezdődő személyi kultusz bűneiről, de közömbös és bántó módon.

A szereplőgárda a polgári világ maradékainak új útra tért fiaiból toborzódik, ittott spékelve néhány reakcióssal. Népi tömegek csak periferikusan folynak be a cselekménybe. Jelentősebb szerepet csupán Páka Rozi népi kollégista, a volt kőműveslány kapott, aki a hagyományoknak megfelelő közmondás-gyűjteménnyel rendelkezik, melyekkel igen gyakran ízesíti század eleji népies stílusú beszédét, de malteroskanállal eszi a tudományt, és ideológiai fejlődésének bizonyságára az Antikrisztus helyett az Antidühringet emlegeti.

A könyvet említett hibái ellenére hasznossá teszi olvasmányos stílusa. Így éppen úgy, mint Boltos Béla sokat megemlített első regénye, hézagpótlónak megfelel. *(Szépirodalmi Könyvkiadó, 1962.)*

Rigó Béla

Csetri Lajos:

A KISREGÉNYRŐL

(Folyt. az 1. oldalról.)

gyarázza az életanyagban, a társadalomban végbement változások jellege és egyre fokozódó üteme. A változások a kiéleződött osztályharc és a rendkívül gyors technikai és intellektuális fejlődés következményei. Az életanyag, a társadalom tömeg- és világméretű kollíziók során drámai gyorsasággal történő fejlődése szükségszerűen fokozza a drámai elemeket. Az pedig, hogy a kiélezett harcok során a valóságos összefüggéseket csak azok láthatják, akik a világot átalakító osztály ideológiáját elfogadták, legtöbben azonban csak a világméretű szociális harcban való részvétel kényszerítő szükségét érzik, anélkül, hogy összefüggéseit, perspektíváját tisztán látnák, szükségszerűen a lírai elemeket fokozza. Vannak aztán átmeneti korunkban olyan periódusok, amikor az átalakulás sodra, a mindent felforgatás és újjászervezés lendülete nem annyira a tömegméretű, nyílt osztályharc frontjain mutatkozik, hanem — amint Diószegi nagyon helyesen mutat rá — a lelkekbe tevődik át, s a régi és új erkölcs mérkőzésének formáját ölti. De a nyílt ütközetek művészi ábrázolása sem teljes az egyének lelkében forradalmian lejátszódó, a változó világ eseményeit a szeizmográf érzékenységével követő erkölcsi-lelkiismereti konfliktusok rögzítése nélkül. Ezekhez járul még a század rohamos technikai és tudományos fejlődése által megkövetelt és sürgetett világméretű intellektuális, kulturális forradalom, amely a tudományos világnézet elterjedésével, a művészi gondolkodásba való benyomulásával és a gondolatasszociációk meggyorsításával sok terjengős leírást és magyarázatot fölöslegessé tesz, lüktető-kihagyásos, sokszor a filmre emlékeztető montázstechnikájával az olvasó fantáziáját kiegészítő-működésre, együtt-alkotásra és állásfoglalásra kényszeríti, az egész irodalomra pedig föltétlenül egzaktabb, pontosabb valóságlátást oktrojál. Ezek az eredetelemek azonban együttvéve sem különböztetik meg döntően a kisregényt a kor nagy regényétől, mert ezeknek a változásoknak a korszerű regényeposzban is gyakran megvan a megfelelőjük. Azoknak, akik részben a kor dinamikájához, részben az olvasók nagyobb intellektuális felkészültségéhez, gyorsabb reagálóképességéhez és kevesebb, olvasásra felhasználható szabad idejéhez való alkalmazkodó képességében látják a kisregény jövőjét, sőt azoknak a túlzóknak, akik ebből a nagy regény halálára következtetnek, meg kell mondanunk, hogy nincs igazuk, vagy legalábbis csak nagyon részigazságokat állapítottak meg. Állításukat az a tény ugyan nem cáfolja, hogy a mi néptömegeinkben most a nagy regények olvasása dívik, és a kisregény még inkább a fokozott intellektuális életet élő értelmiségi rétegek főolvasmánya. Hiszen az értelmiségi társadalommá válással, a fokozott technicizálódással, a termelékenység fokozódásával (a munkaerő fokozódó szellemi igénybevételével), valamint a film-, rádió- és televíziós műfajok egyre fokozódó szerepével mi is eljuthatunk oda, hogy a rövid műfajok iránt lesz a legnagyobb kereslet. Azt hiszem, ez mégsem fog az előbb felsorolt, a modern korra jellemző művészi elemeket felhasználó, erősebben esszéizálódó és pszichologizáló, a naturalista részletességet elhagyó, de a társadalom összképét megteremteni igyekvő nagyregény iránti érdeklődés rovására menni, különösen, ha a termelékenység növekvésével együttjáró munkaidőcsökkenéssel és a több szabad idővel is számolunk.

Még egy összetevővel kell számolnunk tehát, hogy a kisregény mai divatját megmagyarázhassuk, s hogy *megkülönböztető* műfaji sajátosságaihoz is közelebb jussunk. Nézetem szerint ugyanis a már tárgyalt lírai, drámai, intellektuális és tömörítő elemek, valamint a morális érdeklődés együttlété már részben megkülönböztetik a kisregényt a nagyregénytől, amelyben ezek az elemek általában csak részben és az epikai elem sokkal uralkodóbb ötvözetében fordulnak elő, mégis hiányzik ebből az együttesből egy igen fontos, a többi elemet részben összefogó tulajdonság, az *írói látásmód* sajátossága. Valószínű, hogy ezt is a korszak erkölcsi világhelyzetének oldaláról kell megközelíteni, de ebben az esetben nem a Diószegi által is hangsúlyozott erkölcsi tematika a döntő, hanem átmeneti korunk erkölcsi- és világnézeti válságának és szociális átalakulásainak együttes hatása az *írói szemlélet módjára.* Ez a változás az, ami még nagyobb terjedelmű regényeknél is az olimposzi fölény, felülről látás és *objektív*-epikus szemlélődés megzavarásához, vagy elvesztéséhez járult hozzá, a kisregényt pedig uralkodó műfajjá emelte. A nyugati kisregény kialakulásánál ez nagyon világosan követhető. Az epikus író elveszti azt az egységes és a kor valóságát általában a leghaladóbb világnézet oldaláról szemlélő nézőpontot, amely az egységben-látást biztosítja, válságba jutott világképe az erkölcsi nézetek és világnézetek zűrzavarában nem képes biztos tájékozódásra, ami pedig feltétlenül szükséges epikailag zárt és a valóság összefüggéseit extenzív totalitással megjelenítő művészi látomás megalkotásához. Ezért leszállva a magas, objektivitást biztosító, de napjainkban csaknem lehetetlenné vált nézőpontról, jóval alacsonyabb nézőpontból igyekszik a valóság közvetlenül adott elemeit művészileg megragadni. Ez abszurd konzekvenciáiban egyrészt a naturalista részletraiz Robbe-Grillet-i eltúlzásáig, a tárgyaknak az antropomorf, emberre vonatkoztatott szemlélettől megtisztított öncélú ábrázolásáig (choseizmus), másrészt az egyetlen közvetlenül adott valóság, az egyéni lélek rejtelmeibe való kizárólagos elmerülésig (Nathalie Sarraute) juthat el. Eljuthat az egzisztencialista kommerszregény társadalmi tartalmaktól teljesen kiürült változatáig is. De van egy pozitív változata is, amire a kisregény mellett érvelők joggal hívják fel a figyelmet: a kisregény az egyetemes nézőpont elveszítésével, az alacsonyabb és szűkebb perspektívából való nézéssel sokat veszített fölényes objektivitásban, elvesztette a hagyományos epikai műfajokra jellemző pártatlanságot, vagy a nagyon finoman, szinte észrevehetetlenül elrejtett pártosságot, viszont sokat nyert az állásfoglalás nyíltságában és szenvedélyességében, a harcosok közé vegyülő, a szociális és morális konfliktusokban részt vevő, mozgósító műfaji jellegében. Nem véletlen, hogy még a nyugati kisregények javánál is — eltekintve a csaknem állandó pesszimizmustól és a kiúttalanságtól — az erős kritikai hang, a szociális berendezés elleni aktív, harcos lázadás jellemző. Nálunk, mint Diószegi rámutatott, a kisregény fellendülésében nagy szerepet játszott a morális tematika iránti érdeklődés, melynek aktualitását fokozta a szocializmus konszolidálódásának, alapjai lerakásának és az osztályharcok erkölcsi térre áttevődésének ténye. De itt sem szabad megfeledkezni a másik két összetevőről. Először a perspektíva rövidüléséről, ami részben illúzióvesztésen alapul nálunk is, hisz nem véletlen, hogy a kisregény nálunk nemcsak a konszolidálódásnak, hanem társadalmunk eddigi legnagyobb válságának is terméke és műfaja. Témáját is legtöbbször társadalmunk fejlődésének legnagyobb földlökései, 1956 eseményei és mezőgazdaságunk szocialista átalakulása adják. Íróink kiábrándultak a dogmatizmus hamis, illúziókat keltő, biztos síneken a végtelen felé futó fejlődésképéből, mely az 50-es évek elején elszaporodott, »objektív« nagyepikai műveknek világnézeti alapját adta, művészi hitelüket károsan befolyásolva. Másodszor arról sem szabad megfeledkezni, hogy ez a perpektívarövidülés viszont rendkívül harcos, aktivizáló, a valóságot nem annyira megmagyarázni, mint inkább megváltoztatni akaró, társadalmi fejlődésünk előre lendítéséből magának részt követelő műfajjá változtatta kisregényünket.

Magára a műfaj sajátosságaira rátérve, érzésem szerint ez a rövidített perspektíva sok mindent megmagyaráz. Azt nem merném állítani, hogy a kisregény már említett elemeinek legfőbb rendező elve, de azt hiszem, azt nyugodtan állíthatom, hogy e perspektívarövidülés és a lírai és drámai elemek megszaporodása közt szoros összefüggés van, valamint, hogy kölcsönhatásukból a legjelentősebb kisregény-változatok legtöbbjének minden egyéb jellemző jegyét le lehet vezetni. Most nézzük ezeket az összefüggéseket, ha a hely korlátozottsága miatt vázlatosan és gyakran, csak utalások formájában is. Melyek az epikában előforduló drámai elemek, amelyek legpregnánsabban a kisregényben halmozódnak fel? Már maga az is jellegzetesen drámai tulajdonság, hogy a kisregény az előbb említett okok következtében lemond a nagyepika extenzív totalitásigényéről, és inkább az intenzív totalitásra törekszik. Külföldi elméleti írók ezt azzal is szeretik magyarázni, hogy a modern tudomány a valóságot mind befelé, a lélek felé, mind kifelé, a világűr felé végtelenné tágítja, s az összefüggések mindenoldalúságának feltárásával elveszi az egyes művész kedvét attól, hogy teljes világmagyarázatra, világreprodukálásra törekedjék. Ezért ás mélyre, végez mélyfúrást egy bizonyos ponton, vagy körülhatárolt környezetben a kisregény művelője, ragad meg egy vagy pár eseménysort, hogy e szűk területen gazdagítsa az emberi megismerést felfedezéseivel. (Természetesen csak az igényesebbje, mert a kommerszregény nem ás mélyre, nem fedez fel, csak elcseveg, szórakoztat.) Mivel a mai epikus nem hiszi, hogy a valóság egészét folyamatszerűségében, mindenoldalú összefüggésében ábrázolhatja, a teljességigényről lemondva nemcsak térben, hanem időben is egy kis szakaszt hasít ki a folyamatból. Mivel a kisregény legtöbbször sem visszafelé, a múltba, sem előre, a jövőbe nem akarja a lezártság illúzióját kelteni, ami az eposz előfeltétele, ezért gyakran le kell mondania a lezárt műfajokra jellemző műfaji elemekről, az expozícióról, a befejezésről stb. A múlt általában a cselekményt kísérő, vagy alkotó párbeszédek során célzások formájában merül fel, a görög drámák, vagy Ibsen drámájának hasonlóságára. Ezt ugyan a drámában az epikus dráma egyik fajának tartjuk, mivel a dráma abszolút jelenidejűségét megtöri a múlt belejátszása. A kisepikában viszont, mivel az epikai műfaj múltidejűsége ezen a réven csupán betör a kisregény szinte drámára jellemző jelenidejűségébe, aktualitásába, szükségszerűen ugyanez az elem egész más előjelet kap, a drámaiságot erősíti. Sok kisregényben drámai elemnek számít a cselekménynek csaknem teljesen a szereplők viselkedésén (behaviorizmus) és párbeszédeiben való kibontása. Ez ugyan lehet nagyregénynek is része, de a párbeszédesség mennyiségi felhalmozódása itt már minőségi változásra is utal. Ezzel összefüggően az elbeszélő részletek erős háttérbe szorulása, s a regényalakok sorsa írói kommentálásának úgyszólván teljes elmaradása is fokozzák a nem epikus jelleget.

Mindez már utal a lírai elemek mibenlétére is. A líraiságon az epikában általában valami hangulatiságot, a nyelv és kompozíció zenei felhangjait stb. szokták érteni. Nem vitás, hogy ez a lírai atmoszférateremtő-erő a kisregényben, sokszor drámai elemekkel legszorosabb összhangban igen fontos, a benne kifejezett világnézet gyakran inkább világérzésben hangulatban nyer formát. A hangulati elem előtérbe nyomulása az intellektualitás igényén kívül a legfontosabb meghatározója a művészi tömörítésre való törekvésnek is. Ez a hangulati jelleg ugyanis megszabja, hogy tájleírásban, lélek- és környezetrajzban csak milyen, a kisregény hangulata megkövetelte elemeket lehet kiemelni, a lényegtelen részek mellőzésével. A líraiság gyakori jelentkezési módja az epikában az, hogy az eseményeket az író csak a főhős szemüvegén keresztül mutatja be. A tipikus lírai regények pl. Hemingway, Remarque egyes regényei csak olyan eseményeket és valóságdarabokat mutatnak be, melyek a főhőssel összeköttetésbe kerülnek. Téves hiedelem, hogy az énregény lírai regény, hisz minden a kompozíciótól függ, az énregényben is lehetséges az egyes szám első személyben beszélő hős és a többi figurák kölcsönhatásának bonyolult és objektív bemutatása. Ezzel szemben a lírai regény, még ha hőse harmadik személyű is, az egész környező valóságot e hős elfogultságain, vívódásain és érzelmein keresztül mutatja meg. Már most nyilvánvaló, hogy a perspektívarövidülés és a kisregény hajlama az egysíkú, legfeljebb pár síkon futó vonalvezetésre, a gyakori egy hősre komponáltság mennyire fokozhatják *a lírai elemeket.* Az egysíkúság és egy hősre komponáltság az oka a lírai regény gyakori krónikaszerűségének is.

Ha még mindehhez hozzászámítjuk a most már csak célzásokban, hisz ezekre az összefüggésekre már a pesti vita is utalt — az intellektualitás és az ezzel is szorosan összefüggő tömörítés szerepét, valamint a filmnovella hatását, a film képszerűségének a kisregény alkotói módszerére gyakorolt hatását is, azt hiszem, a szellemi erővonalak és kapcsolatok nagy részét sikerült felemlíteni.

Igyekeztem olyan elméleti modellt rajzolni a kisregényről, amely a normatív műfajelméletben rejlő veszélyeket, amennyire lehet, elkerüli. A kisepikában előbb felsorolt színező, lírai, drámai és intellektuális elemek aránya és az epikai alappal való kölcsönhatása a legváltozatosabb formák létrejöttét engedheti meg. Ezen elemek megszorító és a perspektíva sajátosságaival összefüggő szerepének tisztázása nélkül azonban — nézetem szerint — nem lehet a kisregényt, mint önálló epikai műformát, műfajelméletileg igazolni, és az egyéb prózai epikai formáktól kielégítően elhatárolni. Hogy a kisregényt teljesen eklektikusan csak lényegében mennyiségi kritériumok alapján határoljuk el, annak szükségszerűen kudarcot kell vallania. Az előbb felsorolt jegyek alapján viszont meg lehet ejteni az elhatárolást mind a novella felé, mely lényegében egyvonalúsága mellett egyetlen döntő esemény, fordulat sokszor tárgyából adódó drámai feszültségű megjelenítésében különbözik a kisregénytől, mind az elbeszélés felé, melyben az epikus jelleg uralkodik, mind a nagyregény és a regényeposz felé, amely felhasználhatja ugyan az előbb felsorolt elemek egyikét-másikát, de sohasem olyan töménységgel, mint a kisregény, és mindig az epikus elemek uralmának égisze alatt. Ebből folyik, hogy sok, önmagát kisregénynek nevező művet vissza kell utalni vagy az elbeszélés, vagy — rövid terjedelem ellenére is — a regény meghatározása alá. Azon pedig szintén érdemes elgondolkozni, hogy ha azt nevezzük kisregénynek, amit az előbbiekben megpróbáltam körülírni, akkor némely nagyregénynek tartott művet nem kellene-e ebbe az új kategóriába sorolni, rokon vonásai alapján. Hiszen elvben a kisregényszerű látásmód és a rá jellemző jegyek és műelemek nem zárják ki a többszáz oldalas terjedelmet.

Azt hiszem, az általam kifejtettek legalább annyi gyújtóanyagot tartalmaznak egy kibontakozó vita számára, mint Diószegi nézetei. Ha sikerülne vitát provokálniuk a Tiszatáj hasábjain, és ezzel a figyelmet a kisregény kérdéseire irányítaniuk, céljukat elérnék.

(Megjegyzés: Diószegi András állásfoglalását kéziratban ismerhettem meg. Remélem, mikorra cikkem megjelenik, az ő tanulmányát is olvashatja irodalmi közleményünk.)

A KÖZVÉLEMÉNYRŐL

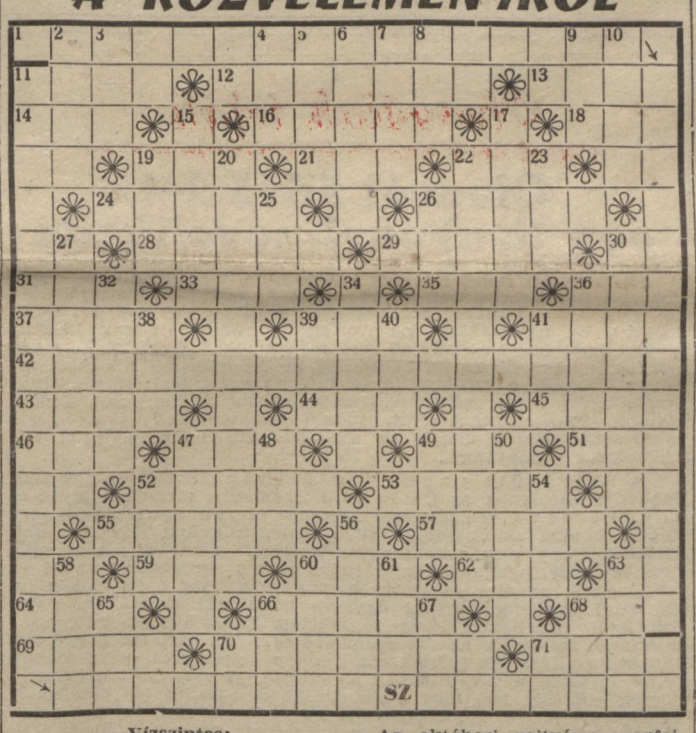

Vízszintes:

Kétbetűsök: LA, OK, ST, CZ, YT, SÁ, ZH, HO. 1. Móra Ferenc aforizmája a közvéleményről. Folyt. a 42. és függőleges 11. sorban. 11. Palackhoz jár. 12. Hanglemezmárka. 13. Rettegj. 14. Belső szervünk. 16. Betelepedett. 18. Tál — keverve. 19. DAI. 21. Rövidített szent. 22. Fizikai egység. 24. A kókuszdió bele. 26. A hét vezér egyike. 28. Elégtelenség. 29. Koros. 31. Harag — latinul. 33. Még egy a hét vezérek közül. 35. Hasadás. 36. Kerti szerszám. 37. Király — angolul. 39. Tejtermék. 41. Lekötelezett. 42. Az idézet folytatása. 43. Fém. 44. Félig analóg. 45. Zúdító. 46. Reggel vége. 47. Aszszony-jelölt. 49. Pók teszi. 51. IOB. 52. Tanítóképzős. 53. Széchenyi egyik műve. 55. Körülményes. 57. Tésztafajta. 59. Vajh . . . 60. TÖO 62. STS. 64. Tölgy — angolul. 66. Maupassant-novella címe. 68. Kitűnően. 69. A történelem múzsája. 70. Utalványozó. 71. Régi tűzszerszám.

Függőleges:

Kétbetűsök: MO, ER, HA, EF, OI, KO, OS, KO. 2. Rántott leves katonanyelven. 3. Mennye. 4. Fogoly. 5. IZ (—'). 6. Kizavarja. 7. Pest megyei község. 8. Romániai folyó. 9. Hibázik. 10. Ilyen hely is van. 15. A Zagyva mellékfolyója. 17. Veretek. 19. Rossz szag. 20 Tájékozódó. 22. Az előző eredménye lehet. 23. Ágost belseje. 25. És — angolul. 26. Nem mozdul. 27. Francia írőnő (Elsa). 30 Hús van ilyen. 32. Európai nép. 34. Nagy költőnk. 36. Arab kikötővárosbeli. 38. Néma gyám. 39. Régi magyar szó. 40. Időhatározó szó. 41. Rayon belseje. 47. Orosz hosszmérték. 48. Becézett szülő. 49. Rí. 50. Ő fogyasztotta. 52. Hiányos pakli. 54. Figyel. 56. Gyümölcs. 58. Holland festő (Franz 1580—1666). 60. Mind — franciául. 61. Európai nép. 63. Merre?

Beküldendő: az aforizma, beküldési határidő: november 15. A helyes megfejtők között értékes könyveket sorsolunk ki.

Házy László

Az októberi rejtvény megfejtése:

Tápéi furfangosok, A gyevi törvény, Disztingválás, Király a kazlak közt, Titulász bankója, Őseink a föld alatt.

Könyvjutalmat nyertek: Fekete Mária, füzesabonyi, Fehér Lászlóné budapesti, Háromi Margit balogunyomi, Katona Jánosné tiszafüredi, Kurucz Ferenc szegedi és Lévay István békéscsabai megfejtőink.

TISZATÁJ

A Magyar Írók Szövetsége Dél-magyarországi Csoportjának lapja
Megjelenik havonként

Felelős szerkesztő:
Andrássy Lajos

Szerk. biz.: Papp Zoltán (társszerk.), Dér Endre, Lődi Ferenc, dr. Nacsády József, Kiss Lajos, dr. Kovács Sándor Iván, Krupa András, Tarján István

Szerkesztőségi fogadóórák:
Kedd, csütörtök de. 11—13-ig, más napokon du. 4—8-ig.

Kiadja a Csongrád Megyei Lapkiadó Vállalat

Felelős kiadó: Kovács László

Szerkesztőség:
Szeged, Magyar Tanácsköztársaság útja 2.
Telefon: 51-98, 23-30
Postafiók: 153

Kiadóhivatal:
Szeged, Klauzál tér 3.
Telefon: 31-16, 35-00
Postafiók: 153

Kéziratot nem őrzünk meg és nem adunk vissza.

Előfizethető:
a Posta Központi Hírlapirodánál (Budapest V., József nádor tér 1 Telefon: 180-850)
és a kézbesítő postahivatalokban.

Évi előfizetési díj: 24 Ft.
Félévi 12 Ft.

Egyéni előfizetések a 61 280, közületek a 61 066 sz. csekkbefizetési lapra (átutalások az **MNB 8. sz. egyszámlára) küldhetők be.**

Szegedi Nyomda Vállalat

MEGÖLTEK EGY LEÁNYT

Solymár József első könyve

Az *Új Termés* sorozatban nemrég megjelent könyv borítóján levő kép a címadó novellából készített filmet idézi. Őszinte érdeklődéssel kezdjük olvasni a proletár Rómeó és Júlia szerelmének tragikus történetét. Az izgat a film élménye után, vajon olvasva hogyan hat ránk. Nem csalódunk: a film erényei innen is erednek. A jó film lehetősége benne szunnyadt a műben, csak életre kellett keltenie a rendezőnek.

Az író a két ellenségeskedő munkáskolóniát a szemben álló közösséghez tartozó fiatalok gátat nem ismerő szerelmének kibontakozásával párhuzamosan rajzolja elénk. Szerencsés Ilona költőien szép alakja tulajdonképpen szimbólum. Az adott körülmények között sorsa — a véletlen halál — szükségszerű.

A kötet másik filmnovellája. *A hadiözvegy* sötét tónusú, riasztó képet fest a második világháború embertelenségéről, egy magára maradt fiatalasszony zátonyra futott életéről. A harmadik írás „élettörténet". *A kanadás ember* meséli el élete történetét. A földszerzés, a vagyongyűjtés közben egyéni boldogságát elfecsérlő, elembertelenedő, világjárt parasztember sorsának jelentősebb fordulói villannak itt fel. Az író tömörségre, az áradó mese megfékezésére törekszik, de a felszínes ábrázolást néhol mégsem tudja elkerülni. Itt is, mint filmnovelláiban, ahol a műfaji követelményeknek tesz eleget, a filmszerű ábrázolás és látásmód dominál. Ez egyben írásainak színvonalára is rányomja bélyegét. A filmnovella csak félig irodalmi alkotás, hiszen egy másik művészetnek a „nyersanyaga". Nem minden szempontból alkalmas arra, hogy belőle hű képet kapjunk Solymár József írói képességeiről. Egy bizonyos: magasabb mércét kell szabnia önmagának. Több bátorságot várunk az önmaga által is szerénynek elkönyvelt első lépés után, s mert tetszettek írásai — hibáikkal és erényeikkel együtt —, bízunk abban, hogy a későbbiekben sikerülni fog. *(Magvető Könyvkiadó, 1962.)*

Bálint Gyula

TISZATÁJ

SZ. SIMON ISTVÁN

Foglalkozása újságíró. Attól kezdve, hogy a csográdi és vásárhelyi tanárok felfigyeltek írra: milyen meglepő könnyűséggel futnak ki az éles látásra valló okos és pontos mondatok a csanyteleki munkásgyerek tolla alól; azon keresztül, hogy a szegedi bölcsészhallgató már rendszeresen író külső munkatársa a Dél-Magyarországnak — életének, tevékenységének minden szála e pálya felé (az ő kifejezésével élve: „legszebb pálya" felé) mutatott. 1956-ban fejezte be tanulmányait a szegedi bölcsészkaron, s már ez az év az „acélhegyű ördög" szolgálatában látja. Szenvedélyes, munkáját hivatásnak tekintő szerkesztő.

Szépírói ambíciói kezdetben talán nem is voltak, ámde munkájának végzése során sokszor szembekerült olyan anyaggal, amely nem elégedett meg a riport vagy más újságírói műfaj szükosebb keretével. Írógépének billentyűi így kezdtek új irányba kopogni: megszületett első novellái. Az írások sötétebb tónussal tükrözték mindennapjaink morális visszásságait, de az igazán „komoly", azaz: sikeresebb, igazabb és főleg: igazibb módját a benne feszülő mondanivaló kifejezésének csak később találta meg, amikor a szatíra, a humoreszk felé fordult. A Tiszatáj és a Dél-Magyarország hasábjain születtek az első sikerek, de a 30 esztendős szerkesztő írásai megálltak helyüket az országos konkurrenciában is: a Ludas Matyi közölte (és közli ma is) már szívesen lényegbemarkoló, egyéni hangvételű írásait. Helyet kapott már a Népszabadság-ban is. S bár az állandóan elégedetlen, jobbat akaró önfegyelem és igényesség állandóan javítgat, szelektál — összegyűlt már belőlük az első kötetre való.

Nem is annyira szerénység, mint inkább egy helyes írói öntudat megnyilvánulása az, hogy írásainak igazi próbáját, méltatását az esetenként közvetlenül lemérhető hatásban látja; hogy nem a jövő, hanem a jelen számára dolgozik, tehát: hogy írásaival nem majdani emlékoszlopához szándékozik alapanyagot készíteni, hanem társadalmunk jövőjének alapanyagát, a szocialista erkölcsiségű embert segít, igyekszik kialakítani. Mint minden igazi humorista, ő sem egyszerűen nevettetni, hanem kinevettetni akar, s mint igazi kommunista: a végleg lejárt határidejű, de felette szépszámú torzulások megszüntetésén fáradozik.

Sz. Simon István még útját kereső író — par exelence szatirikus hangvételű írásai, humoreszkjei mellett egyre inkább fontos vonása alakuló írói karakterének a Móra Ferenc és különösen Tömörkény István nevéhez kapcsolható nemes — és különösképpen Szegedhez kapcsolódó — hagyomány továbbélése. Tárcajellegű rövid írásai, frappáns, poénre hegyezett szerkesztésmóddal készült humoros hangvételű novellái (említsük meg a legjobbak közül: Armagedon unokája, Ravasz Keller hitvitázik) azt is mutatják ugyan még, hogy készülődése folyamatban van, hogy a hang itt-ott talán nem elég tiszta, és a mesterek segítő tollának egy-egy vonása igazít a képen, de ugyanakkor elmés-ravasz fordulatai, a derékon kapott, telibe talált jellemek életszerű mozgatása, és a poénok sziporkái már egy érdekes és eredeti szegedi íróegyéniség figyelemre méltó előretörésről, sok esetben kész eredményeiről is vallanak.

A kevesek közé tartozik, akik elégedettek „polgári" foglalkozásukkal; a rengeteg elfoglaltságot — és nemegyszer az íráshoz szükséges szabad idő elszippantását — jelentő redakció nemhogy terhes lenne számára, de egyenesen szükséges, nélkülözhetetlen atmoszféra, szinte életmód, a számára nélkülözhetetlen életközelség első biztosítéka. Helyét az életben megtalálta, de — s foglaljuk is össze a róla mondottakat: az irodalom „berkeiben" nem hajlandó lemondani a további kísérletezésről, a sokrétűbb tevékenységről. Íróasztalának fiókjában elkészült — és többségükben már csak valamely országos fórumon való megjelenéssel is minősített — szatíráinak vastag dossziéja vár. S mellette újabb tervek, elgondolások megvalósításának kéziratkötegei számára is lesz — remélhetőleg ideiglenes — hely.

BÍRÓ FERENC

Felhívás

Közöljük tisztelt előfizetőinkkel és olvasóinkkal, hogy szerkesztőségünk ez év decemberében a költő halálának 25. évfordulójára JÓZSEF ATTILA-EMLÉKSZÁMOT ad ki. Az emlékszámban főleg ismeretlen dokumentumokat, kortársi visszaemlékezéseket szeretnénk közölni. Éppen ezért arra kérjük lapunk olvasóit: ha van ilyen jellegű vagy bármilyen más, József Attilával kapcsolatos írásuk, küldjék el szerkesztőségünk címére »József Attila-anyag« megjelöléssel legkésőbb 1962. nov. 10-ig. (Szeged, Magyar Tanácsköztársaság útja 2.) Szívesen látjuk és közöljük azok kéziratait is, akiknek emlékezése eljutott ugyan az 1957-ben kiadott József Attila Emlékkönyv anyagának összegyűjtőihez, de valamilyen ok folytán megjelenésére nem kerülhetett sor.

A szerkesztőség

A szerkesztő postájából

K. J. „Jaj, az a filmkocka..." — Pillanatig sem vonjuk kétségbe a diákszerelem tanulmányi előmenetelre gyakorolt jótékony hatásának lehetőségét. Csak javára írhatjuk, hogy írásában ezt a sokak által talán erős kétkedéssel fogadott álláspontját bizonyos lélektani érvekkel igyekszik alátámasztani. Sajnos azonban, hogy a kis karcolat még így is szimplára és didaktikusra sikerült.

L. Z. „Stóc közben" — Korábbi biztató megjegyzéseink — nem öndicséretként írjuk — úgy látszik, hatottak valamelyest. Ebben a novellájában egyetlen számottevő hibának azt látjuk, hogy a cséplés technikai-gépi, gazdaságszervezési problémái uralkodnak s az elsődleges, emberi-erkölcsi viszonylatok (amelyek végeredményben társadalmiak) halványabbak a kelleténél. Több gondot fordítson stílusára is.

V. I. „Hiúság" — Ahhoz, hogy elfogadjuk az anekdota magvát — ti. hogy valaki hiúságból a motorvezetéshez sem használ szemüveget —, valamivel már előre érzékeltetni kellene ennek a hiúságnak a rendkívüli voltát. Elvégre — nem a KRESZ-re akarunk utalni! — azt mindenki tudja, hogy a motorvezetés nem egyszerű szórakozás csupán.

Cs. R. „A kiküldetés" — Eltekintve a sablonos tárgytől (kiküldetés alkalmával szövődő viszony), a monológforma alkalmazásában némi gyakorlatlanságot árul el írásában: a gépkocsivezető hol jelenben, hol múltban monologizál, mégpedig a visszaemlékezés logikájától eltérően. Óvakodjon a kopott fordulatoktól! („Érzékeimbe mart", „úgy ült mellettem, mint egy lehanyatlott virág" stb.)

Helyreigazítás: Szeptemberi számunkban közöltük Z. Szabó József Hazatérés c. versét, s a szerző neve elé tévedésből „Z." helyett „F." került. Ezúton kérjük elnézését.

Olvasóink írják

Olvasói üdvözlet egy Szakonyi-novellának

AZ INDULÓ fiatal író első kötete után megjelenő első írását fokozott figyelemmel kell kézbe venni. Az első kötet megjelenése ugyanis csak az olvasóközönség előtt jelölheti egy pálya induláját, de ugyanakkor, az író szempontjából itt egy időszak munkájának lezárásáról, eredményeinek összegzéséről is szó van. A kötetet kétség és büszkeség között nézegető író most találkozik először a kritikus közvélemény reagálásával: szinte kényszerül arra, hogy számot vessen az eddig végzettekkel, önkritikusan szembenézzen saját, induló művészetével. S az „első utáni első" éppen ennek az általában sűrített érlelődéssel telt időszaknak produktuma.

A Középütt vannak a felhők tehetséges írójának Szakonyi Károlynak az Új Írás 8. számában megjelent Emberi üdvözlet c. elbeszélését kezdtem olvasni ilyen gondolatokkal. A kötetet annak idején kissé csalódva kellett letenni annak ellenére, hogy igen rokonszenves bemutatkozása volt; a morális problémákkal foglalkozó tiszta tudat pártos szenvedélye az új íráz mellett, az éles és finom megfigyelőkészség és a hajlékony, színekkel és hangulatokkal ügyesen bánó írni tudás sem tudta feledtetni azonban a kötet jó néhány írásából kisugárzó, bántó szimplifikáltságát az író szemléletének. Tézisek, előre gyártott didaktikus képletek születtek ott sokszor helyzeteket — az alakok pedig ezeknek a helyzeteknek megfelelő, predesztinált jellemmel tüntek elő. Így telt meg a novelláskötet egysíkú (és elítélendő) ösztönlényekkel — így született A fogoly Adamecz-e, a Négykézlábbeli Andreas és professzor feleség vagy a sofőr A műúttól balra c. írásban. Így születtek a színte egyéniség nélküli általános figurák, akiket nyugodtan lehetett mozgatni valamely morális, lapos igazság – pl.: a nőknek is joguk van dolgozni, nem kell a háború, elég az élet megzavarására a tőle való félelem is — szolgálatában álló történet szereplőiként. (A férj és a feleség az Éjjeli műszak-ban, a fiú és lány A legszebb pillanatban is c. írásokban.) Egyszóval a nyilvánvaló tehetségre mintha egyfajta torz szemlélet telepedett volna; absztrakt gondolatok, egyszerűsített absztrakt gondolatok dokumentálására szolgált a kötet írásainak jó része — a rossz értelemben vett „schillerizálás" veszélyét lehetett kiérezni a Középütt vannak a felhők-ből, írójának minden tudása, kvalitása ellenére is.

S AZ EMBERI ÜDVÖZLET olvasásakor éppen ezért kell felkiáltani: itt már nincs külön a probléma és külön a probléma dokumentálásához szükséges figura: itt már egyszerre van jelen a problematikus ember. Az író morális érdeklődése nem ézist fedez fel, hanem egy embert (egy „ez"-t), akinek sorsával immár nem egy életelvet tanulhatunk, hanem állást foglalni kényszerülünk egy összetett és komoly morális problémában. Hőseihez — Botoshoz és Micskeihez — nem a rokonszenv, ellenszenv egyszerűsített érzelmeivel viszonyulunk; az elolvasás után az ítélettelről még jó ideig gondolkodni kell. Botos végletes és önmagukban is meditálásra kényszerítő metamorfózisai mögött — előbb még kunyerálja a katonatársak szeretetét, majd önmaga ellentétbe átcsapva a tiszteletet és megbecsülést embertelen, amorális eszközökkel kikényszerítő törzsőrmesterként látjuk — egy ember áll; a világtól, a többi embertől elidegenedett egyén zuhan egy abnormis szélsőségekbe; mint ahogy a koldus és rabló is, azonos habitusú lények egy vonatkozásban, úgy, hogy hiányérzetüket nem emberhez méltó módon akarják kielégíteni. De Botost a körülmények torzították el, s a körülményeknek csak egyik oldala a védtelen sorsokat szétziláló háború máig érezhető hatása, a másik oldal már a mi problémánk: a többi ember közönye.

A másik hősnek, Micskeinek a figurája éppen ezen a ponton válik érdekessé. Ez a hétköznapi, átlagos, életképes fiatalember nem pusztán Botos ellenpólusa, józan párja, akinek normális volta mellett plasztikusabb a másik torzulása — ő minden átszat-passzivitása mellett is aktív hős, akiben a közönytől a hajnálkozáson át az önvádig érlelődik a Botossal való félszeg kapcsolat, csakhogy ez a fejlődés Botos sorsához képest mindig tempóveszteséggel történik. Így a két ember fokozatosan ládó konfliktusa feszültséggel tölti meg az írást, s gyben kritika vélt normális voltunk felé: nem csupán önmagunkért, de a másik emberért is felelősek vagyunk.

S a két ember egymás mellett felrajzolt, egymással feleselő gyénisége, Botos megdöbbentő és lélektanilag tökéletesen világos változása, tragédiájának szükségszerű bekövetkezése, Micskei korábban hétköznapi-felelőtlen egyéniségének gazdagodása, mélyülő belső konfliktusa — együtt és összetetten teszik minden mozzanatában feszültté Szakonyi írását.

ÉLES SZEMŰ, pontos szavú, okos, kíméletlen és mégis együttérző moralista írását olvastuk, olyan művet, amely írójának ugrásszerű fejlődéséről árulkodik, olyat, amelyet legalábbis egy ilyen, inkább felkiáltójel érvényű örömmel kell üdvözölni.

B. F.

SZ. SIMON ISTVÁN: A búsuló juhász

A halottnak jobban jön a ráimádkozás, mint a Rozmaring Tsz-nek jött a Sarkantyús Péter hatvan birkája. Mert a ráimádkozás élőnek is, holtnak is mindegy, a göndör nyáj azonban egyformán nyomorítja a juhászt is, meg a szövetkezetet is. Tátogott is egyik-másik gazda, hogy jó, rendben van, jöjjön Sarkantyús, a tévelygő bárány egymaga, de a birkáit ne hozza! Üsse agyon, adja el, vagy tegyen bagót a vezérkos fülébe, és eressze szélnek őket! Hitvány, haszontalan állat az mind, telepiszkolja a majorudvart, beleesik a dög meg a kergeség, a kullancs meg a paklincs, s ráadásul olyan, de olyan ostobán, olyan birkaszemekkel tud nézni az emberre, hogy tüstént a bicska után kell nyúlni. Egyetlen egy jó van az egész állatban: a birkapaprikás, s inkább jönne a közösbe Sarkantyús két bográcsa paprikással, mint hatvan kopasz birkával! Hiszen még le is kopasztotta őket a fineszes Sarkantyús, a gyapjú árát még zsebre tette — most aztán így hozná be a szövetkezetbe: éhesen, kopaszon, s pontosan tél előtt, amikor se tej, se sajt! Ő maga aztán elbabrálna velük napszámra, jó munkaegységért! S különben is: akkor nem jött, amikor hívták, amikor a nyakára jártak az agitátorok, csak most eszi a penész annyira a közös után, hogy rizsföldet csináltak a legelőből! Jön a tél, nincs takarmánya, üres a kamrája: egye meg a nyáját!

Így döntött a vezetőség is. Sarkantyússal majd kezdenek valamit, átképezik kondásnak vagy gulyásnak, de a Rozmaring nem holmi operettszövetkezet, nagyon jól meglesznek húsvéti bárány, furulyaszó meg puli nélkül.

Annak rendje és módja szerint közölték is a magas döntést Sarkantyússal, aki előbb mérgesen dohogott, de azután elővette „demokratikus" eszét, és elment a járási elöljáróságra, elpanaszolni, hogy miként bánnak egy emberrel, aki meggyőződött a szövetkezet magasabbrendűségéről, és íme, önkéntesen és fokozatosan akar a boldogabb paraszti élet útjára lépni. Több se kellett a hivatalnak. Hangosan csapódtak a kocsiajtók, s már robogott is az elnök a szövetkezeti tanyaházba.

— Nincs apelláta! Sarkantyúst be kell venni a szövetkezetbe, méghozzá nyájastul! Itt a lehetőség: megteremteni a nagyüzemi birkatenyésztést. S micsoda beszéd az, hogy nincs hodály? Építeni kell! Hogy nincs fa? Szerezni kell a városból! Hogy nincs, aki hodályt csináljon? Társadalmi munkásokat kell hívni! Sarkantyúsnak is demokratikus joga, hogy belépjen a szövetkezetbe, s azzal lépjen be, amije van. Nem hozhat traktort, lovat vagy tehenet, ha egyszer juhász. S politikai szempontból is végtelen fontos, hogy éppen most, most, amikor három év letelte után más gazdák meg éppenséggel kifelé kacsingatnak... S nemcsak hogy be kell venni: ünnepélyesen kell felvenni! Hadd menjen híre, hadd beszéljenek róla a járásban! Hiszen még kerek öt százalék tévelyeg a magángazdálkodás útvesztőin a szövetséges osztályból, s nekünk nem szabad lemondani erről az öt százalékról. Ez még ma is szüli a kapitalizmust...

A vezetőség összeroskadt az érvek súlya alatt. Egyik-másik nyakasabb gazda berzenkedett ugyan eleinte, de azután csak belátta, hogy nincs más megoldás. Ha ez a Sarkantyús továbbra is itt szüli a kapitalizmust a szövetkezet szomszédságában, akkor!... No, hát akkor inkább hadd jöjjön a nyáj!

Dózsa nem volt büszkébb Cegléd után, mint Sarkantyús, amikor más nap behajtotta a nyájat a majorudvarba. Vállán a suba, kezében a kampós bot, mellette a fürge és okos puli. Üttörőlányok léptek elő az irodából, virágcsokorral köszöntötték, s ott tisztelgett neki az egész vezetőség. Riporterek fényképezőgépe csattogott, berregett a filmfelvevő, s az apró kockákon megörökítették az ünnepi aktus minden mozzanatát: azt, hogy az elnök kezet fogott Sarkantyússal, hogy a szövetkezeti gazdák mustrálták a nyájat, hogy a birkák éhesen kapták ki a juhász kezéből a virágcsokrot. A szavak sem hullottak el nyomtalanul — este már sugározta a rádió Sarkantyús mondókáját.

— Az ünnepélyes alkalomból, hogy olyan sok töprengés után magam jöttem rá a helyes útra, fölajánlom négy birkámat a tisztelt tagságnak, paprikás formájában. Az estéli vacsorára minden szövetkezeti tagtársam hivatalos...

S tulajdonképpen ezen a banketten gyúltak ki a felismerés kis fáklyái a vezetőségi tagok homlokán. Hiszen Sarkantyús keszeg birkáiból olyan fenséges és csodálatos ízeket varázsolt, hogy szinte minden falat után dicsérni kellett. Mert a birkapaprikást csak avatott kéz tudja jól megfőzni. Megvan annak a rendje, hiszen az sem mindegy, hogy csak bográcsba dobálják-e a húst, vagy tudósan rendezik el benne. Sarkantyús körbe pakolja a combot, oldalast meg a csontos részeket, középre meg a zsigert, s a tetején jó kövéres színhússal takarja be. A tűz meg nem lángol világnak az ágasfák alatt, hanem csak izzik. Bolondító, gyomorfal-csiklandozó, hosszú szaga van az ilyen ételnek. Ha jól fúj a szél, még a városig is beérzik. S bizony hogy jól fújt, mert a segítség még aznap este megérkezett. Egész autóbusszal jöttek a sóhivatalból: hodályt építeni.

Minden szombaton megjöttek a Rozmaring Tsz-be a sóhivatalból, erős fiatalemberek, csinos fruskák, szemüveges aggok és tisztes matrónák, s dolgoztak, ahogy csak tudtak, majd a fáradságért, vagy inkább csak tisztességből — mert hogy egészen ingyen mégse kívánhatja senki — a szövetkezet megvendégelte őket jófajta, ágason főtt birkapaprikással, fehér házikenyérrel és a pince legjobb borával. Igazi nagy barátság szövődött a sóhivatal és a Rozmaring Tsz között, s közben épült a birkahodály is, lassan, de biztosan, céltudatosan. Sarkantyúsnak is akadt dolga: szombaton és vasárnap ki-kifordított az irhájából két-két birkát, mindig csak a selejtjét, a gyengéjét, hiszen a jó gazda ügyel arra, hogy a gyomor öröme se okozzon nagy pusztítást, ne tervszerűtlenül, hanem teljes tudatossággal történjék a selejtezés. Először a nyiszlett, szaporodásképtelen birkákat, meg az elöregedetteket vette sorba, majd azt, amelyiknek valami hibája volt — összefente a lábát, lapos volt a hátulja, rossz a foga. Hiszen majd jön a tavasz, a pelyhes kisbárányok, esetleg egy merinói pár, s lesz itt olyan nyáj, amilyen Kukorica Jancsinak sem volt. S már elképzelte, amint a mezőgazdasági kiállításon fényképezik a nagydíjas kossal; amint okítja a többi juhászt a takarmányozás, a nevelés, a pároztatás tudományára.

Éppen erről ábrándozott, amikor mellé lépett az elnök.

— No, Péter, szombaton avatjuk a hodályt! — Nagy ünnepséget csinálunk, Péter! Meghívjuk a járást, a megyét...

— No meg a sóhivatalt! — vetette közbe Péter.

— Persze, persze! Hiszen ők építették. Kétszáz vendég lesz, Péter, most nagyon ki kell tenned magadért!

— Kétszáz?

— Úgy bizony, kétszáz! Meghívtuk a juhtenyésztési kísérleti intézetet is. Hadd lássák, milyen hodályt építettünk. Szinte maga az ember ellakna benne, ha jó az idő.

— Aztán... Hogy is mondjam... Mit adunk annyi embernek?

— A mi specialitásunkat, Péter! Azt, amiről híresek vagyunk: Sarkantyús-féle birkapaprikást!

Főtt, rotyogott, sistergett a zsíros lé. Sarkantyús tizenkét bográcsra vigyázott egyszerre. Jött-ment a fakanállal, kóstolgatta a levét, akkurátusan megforgatta a bográcsokat a tűz fölött. Bort öntött a zsíros húsra, erős paprikát dugott a lébe. Majdhogynem simogatta a bográcsokat. Tudta, melyikben melyik állat fő. Az első kettőben a játékos, kezes Berci rotyogott, aztán a jó tejelő Manci, itt gőzöl a Kese, amelyiket kézből etetett mindig. Gábris adott legtöbb gyapjút, s ez volt a legmérgesebb. Döme lett volna a vezérkos, ha a Borzas kiöregszik tisztségéből.

A kis tüzek rőt fényében meg-megvillantak a birkaakol fényes gerendái. Bent villany égett, víz folyt, ragyogott minden a tisztaságtól. A gyalult deszka friss gyantás szaga úszott a békés esti levegőben, s elkeveredett a paprikás pikáns szagával.

Egymás után jöttek a vendégek. Karcsú személykocsik, motorkerékpárok sorakoztak a tanyaház előtt. Aztán begördült a sóhivataliak autóbusza is. Külön érkeztek a juhtenyésztési kísérleti intézet emberei, akik egyenesen a birkaakol elé hajtattak. Megcsodálták kívülről, belülről, elismeréssel dörzsölgették a tenyerüket, mígnem a juhászt kereste egyikük.

— Nem sok juhász dicsekedhet ilyen hodállyal! — veregették a vállát.

— Mibe van ez a tsz-nek? — kérdezte egy kis szemüveges.

— Semmi, semmi — hencegett az elnök. — Ezt a mi barátaink és pártolóink, a sóhivatal derék dolgozói építették nekünk, csak úgy, barátságból...

— Igen, igen... — lépett előbbre a hivatal igazgatója. — Fát szereztünk a fűrésztelepről, cementet az építőktől, vízvezetéket a MÉH-telepről, villanydrótot a kábelgyárból. Mindenki segített. Mi csak a munkát adtuk. Az elvtársak megértették, hogy egy egész nyáj megmentéséről van szó.

— Igen, igen... — csodálkoztak mindahányan.

— No, persze, persze...

— A népgazdasági érdek, ugye, megmozgat mindenkit...

Már éppen asztalhoz invitálta az elnök a csodálkozó vendégsereget, amikor a kis öreg professzor, a kísérleti intézet láthatóan legrangosabb képviselője a homlokára csapott.

— Ha már itt vagyunk, lássuk a nyájat is, elvtársak!

— Úgy van! A nyájat!

— Kisbárányok is vannak?

— Jaj, nem bök meg?

— S nem rúgós? — csilingeltek a kényes asszonyhangok.

Az elnök pedig, aki a szemével is úgy tudott parancsolni, csak ránézett Sarkantyúsra, aki ott állt a gyűrűben. Állt, állt, mint a szobor, mint a búsuló juhász, s csak a harmadik, immár mérges, és szóval is megtoldott elnöki pillantásra mozdult.

— Péter? Hallod?

Fordult Péter, ki egyenesen az udvarra. Kapta a láncot, leakasztotta a bográcsot, aztán még egyet, s indult. Szó nélkül letette a vendégsereg elé, s ismét és ismét ment. Odarakta mind a tizenkét bográcsot.

— Itt van, kérem, a nyáj! Ennyi van. Meg Borzas, a vezérkos ott a sarokban. A többit elvitte a farkas. No, de most már itt van ez a jó erős akol! Farkas legyen, amelyik akár egyet is el tud vinni innen!